

CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2011
Latviešu valodā

Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (*CPT*)

***CPT* standarti**

SATURS

Lappuse

Vispārīga informācija par CPT.....	3
I. Tiesībaizsardzības iestādes	5
Tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonu veikta aizturēšana	5
Advokāta pieejamība kā sliktas izturēšanās novēršanas līdzeklis	13
II. Brīvības atņemšanas iestādes	15
Brīvības atņemšana.....	15
Ieslodzījums vieninieka kamerā	25
Veselības aprūpes pakalpojumi brīvības atņemšanas iestādēs	33
III. Psihiatriskās ārstniecības iestādes	42
Piespiedu hospitalizācija psihiatriskās ārstniecības iestādēs	42
Savaldīšanas līdzekļi psihiatriskās ārstniecības iestādēs pieaugušajiem	50
IV. Imigrantu aizturēšana	55
Ārvalstu pilsoņi, kas aizturēti saskaņā ar tiesību aktiem par ārvalstniekiem	55
Aizsardzības pasākumi nelegāliem imigrantiem, kam atņemta brīvība	59
Ārvalstnieku izraidīšana ar gaisa transportu.....	65
V. Nepilngadīgie, kam atņemta brīvība	70
VI. Sievietes, kam atņemta brīvība.....	76
VII. Nesodāmības izskaušana	80
VIII. Elektrošoka ieroči.....	85

Vispārīga informācija par *CPT*

Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (*CPT*) izveidota saskaņā ar 1987. gadā pieņemto Eiropas Padomes konvenciju, kurai ir tāds pats nosaukums (turpmāk tekstā – “Konvencija”). Konvencijas 1. pantā norādīts:

“Tiek nodibināta Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai [...]. Komiteja, veicot apmeklējumus, pārbauda izturēšanos pret personām, kam atņemta brīvība, lai nepieciešamības gadījumā pastiprinātu šādu personu aizsardzību pret spīdzināšanu un necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodu.”

CPT darbība, apvienojot aktīvu ārpusstiesas mehānismu un spēkā esošo Eiropas Cilvēktiesību tiesas mehānismu, ir Eiropas Padomes cilvēktiesību aizsardzības sistēmas neatņemama sastāvdaļa.

CPT savu galveno profilaktisko uzdevumu pilda, veicot divu veidu — periodiskus un *ad hoc* — apmeklējumus. Periodiskie apmeklējumi tiek veikti regulāri visās Konvencijas dalībvalstīs. *Ad hoc* apmeklējumi šajās valstīs tiek rīkoti gadījumos, kad pēc Komitejas ieskatiem tas vajadzīgs attiecīgo apstākļu dēļ.

Saskaņā ar Konvenciju *CPT* apmeklējuma laikā ir plašas pilnvaras: iekļūšana attiecīgās valsts teritorijā un tiesības tajā pārvietoties bez ierobežojumiem; neierobežota iekļūšana jebkurā brīvības atņemšanas vietā un tiesības tajā pārvietoties bez ierobežojumiem; piekļuve pilnīgai informācijai par vietām, kurās uzturas personas, kam atņemta brīvība, kā arī jebkurai citai informācijai, kas ir valsts rīcībā un kas ir nepieciešama Komitejai tās uzdevuma izpildei.

Komitejai ir arī tiesības bez lieciniekiem iztaujāt personas, kam atņemta brīvība, un brīvi sazināties ar ikvienu personu, kas, pēc Komitejas domām, var sniegt vajadzīgo informāciju.

Apmeklēt var jebkuru vietu, “kurā atrodas personas, kam valsts pārvaldes iestāde ir atņēmusi brīvību”. Tādējādi *CPT* pilnvaras attiecas ne tikai uz brīvības atņemšanas iestādēm un policijas iecirkņiem, bet arī, piemēram, uz psihiatriskās ārstniecības iestādēm, karaspēka daļu aizturēšanas telpām, patvēruma meklētāju vai citu ārvalstnieku kategoriju uzturēšanās centriem, kā arī uz vietām, kurās uzturas jaunieši, kam brīvība atņemta ar tiesas vai administratīvu rīkojumu.

CPT un Konvencijas pušu attiecības regulē divi pamatprincipi — sadarbība un konfidencialitāte. Šajā ziņā būtu jāuzsver, ka Komitejas uzdevums ir nevis nosodīt valstis, bet gan palīdzēt tām novērst sliktu izturēšanos pret cilvēkiem, kam atņemta brīvība.

Pēc katra apmeklējuma *CPT* sagatavo ziņojumu, kurā izklāsta konstatētos faktus un vajadzības gadījumā iekļauj ieteikumus un citus padomus, kas jāņem vērā, veidojot dialogu ar attiecīgo valsti. Parasti Komitejas ziņojums par apmeklējumu ir konfidenciāls, tomēr gandrīz visas valstis ir izvēlējušās atcelt konfidencialitātes noteikumu un ziņojumu publisko.

CPT katru gadu par savu darbību ir jāsagatavo vispārējs ziņojums, ko publicē.

Vairākos vispārējos ziņojumos *CPT* ir izklāstījusi dažus būtiskākos jautājumus, kuriem tā pievērš uzmanību, apmeklējot brīvības atņemšanas vietas. Komiteja uzskata, ka šādas rīcības mērķis ir skaidri parādīt valstu iestādēm, kā būtu jāizturas pret personām, kam atņemta brīvība,

---

un plašākā nozīmē — veicināt diskusiju par šiem jautājumiem.

Šajā dokumentā apkopotas līdz šim sagatavoto vispārējo ziņojumu būtiskākās iedaļas.

I. Tiesībaizsardzības iestādes

Tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonu veikta aizturēšana

Izvilums no Otrā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (92) 3]

36. *CPT* īpašu nozīmi piešķir policijas aizturēto personu trīs tiesību veidiem: attiecīgajai personai ir tiesības informēt pašas izvēlētu trešo pusi (ģimenes locekli, draugu, konsulātu) par savas aizturēšanas faktu, tiesības uz advokātu un tiesības pieprasīt veselības pārbaudi, ko veic tās izvēlēts ārsts (papildus jebkurai veselības pārbaudei, ko veicis policijas iestāžu izsauktais ārsts).¹ *CPT* uzskata, ka tie ir trīs galvenie pasākumi, kas aizturētajiem nodrošina aizsardzību pret sliktu izturēšanos un kas būtu piemērojami no pirmā brīvības atņemšanas brīža neatkarīgi no tā, kā attiecīgajā tiesību sistēmā definēts brīvības atņemšanas veids (aizturēšana, arests u. tml.).

37. Policijas apcietinātas personas nekavējoties un skaidri jāinformē par visām viņu tiesībām, tostarp par 36. punktā minētajām tiesībām. Turklāt iestādēm piedāvātās iespējas tiesvedības interešu aizsardzības nolūkā atlikt kādu 36. pantā minēto tiesību izpildi būtu skaidri jādefinē un to piemērošana stingri jāierobežo laikā. Runājot konkrētāk par tiesībām uz advokātu un tiesībām lūgt, lai veselības pārbaudi veic ārsts, kas nav policijas pieaicinātais ārsts, jāteic, ka sistēmām, kuras izmantojot, izņēmuma gadījumos advokātus un ārstus var izvēlēties iepriekš noteiktos sarakstos, kas sagatavoti, vienojoties ar attiecīgajām profesionālajām organizācijām, būtu jānovērš jebkāda nepieciešamība novilcināt šo tiesību izmantošanu.

38. Policijas apcietināto personu tiesībām vērsties pie advokāta būtu jāietver tiesības sazināties ar advokātu un pieaicināt viņu (abos gadījumos jāgarantē viņu sarunu konfidencialitāte), kā arī — parasti — attiecīgās personas tiesības uz advokāta klātbūtni pratināšanas laikā.

Policijas apcietināto personu veselības pārbaude vienmēr būtu jāveic ārpus policijas amatpersonu dzirdamības un, vēlams, arī redzamības robežām. Turklāt ārstam ir oficiāli jāreģistrē katras apskates rezultāti, kā arī aizturētā attiecīgie apgalvojumi un ārsta slēdzieni; rezultātiem jābūt pieejamiem aizturētajam un viņa advokātam.

39. Attiecībā uz pratināšanas kārtību *CPT* uzskata, ka būtu nepieciešami skaidri noteikumi vai norādījumi par veidu, kādā veicama iztaujāšana policijā. Noteikumos cita starpā būtu jārisina šādi jautājumi: aizturētā informēšana par citu iztaujāšanas dalībnieku identitāti (vārds, uzvārds un/vai skaits); pieļaujama iztaujāšanas ilgums; pārtraukums starp iztaujāšanām un pārtraukumi iztaujāšanas laikā; vietas, kurās drīkst veikt iztaujāšanu; vai aizturētajam iztaujāšanas laikā var likt stāvēt; kā iztaujājamas personas, kas atrodas narkotiku, alkohola darbības ietekmē, u. c. Jāprasa arī, lai regulāri tiktu reģistrēts iztaujāšanas sākuma un beigu laiks, jebkurš aizturētā lūgums iztaujāšanas laikā un personas, kas piedalās katrā iztaujāšanā.

CPT uzskata, ka policijā veiktās iztaujāšanas ieraksti elektroniskā formātā ir vēl viens noderīgs pasākums, kas aizturētajiem nodrošina aizsardzību pret sliktu izturēšanos (tas sniedz arī būtiskas priekšrocības policijai).

---

¹ Vēlāk šo tiesību formulējums tika grozīts šādi: "Tiesības vērsties pie ārsta, tostarp, ja to vēlas aizturētais, tiesības uz veselības pārbaudi, ko veic viņa izvēlēts ārsts (papildus jebkurai citai veselības pārbaudei, ko veic policijas iestāžu pieaicināts ārsts)."

---

40. *CPT* uzskata, ka policijas apcietināto personu galvenās tiesiskās garantijas tiktu pastiprinātas (un, ļoti iespējams, atvieglots policijas amatpersonu darbs), ja par katru aizturēto tiktu ieviests vienots un visaptverošs apcietināšanas reģistrs, kurā tiktu reģistrēti visi fakti par konkrētās personas aizturēšanu un pasākumiem, kas veikti attiecībā uz to (kad notikusi brīvības atņemšana un šā pasākuma iemesli; kad aizturētais informēts par tiesībām; ievainojumu, garīgās veselības traucējumu utt. pazīmes; kad informēti radnieki/konsulāts un advokāts un kad tie apmeklējuši aizturēto; kad aizturētajam pasniegts ēdiens; kad viņš nopratināts; kad pārvests uz citu vietu vai atbrīvots utt.). Vairākos gadījumos (piemēram, personai piederošas mantas; fakts, ka persona ir informēta par tās tiesībām, to izmantošana vai atteikšanās no tām) būtu vajadzīgs aizturētā paraksts, un attiecīgā gadījumā jāpaskaidro paraksta neesība. Turklāt šim aizturēšanas reģistram jābūt pieejamam aizturētā advokātam.

41. Vēl svarīgs aizsardzības pasākums ir neatkarīgs mehānisms, kuru izmanto, lai izskatītu sūdzības par izturēšanos pret personu, kas atrodas apcietinājumā policijā.

42. Apcietinājuma laiks policijā parasti ir salīdzinoši neilgs. Tāpēc nevarētu prasīt, lai fiziskie apstākļi policijas iecirkņos būtu tikpat labi kā apstākļi citās brīvības atņemšanas iestādēs, kurās cilvēkus var turēt ilgāku laiku. Tomēr būtu jāievēro konkrētas vienkāršas pamatprasības.

Visām policijas kamerām jābūt pietiekami lielām atbilstīgi ievietošanai paredzēto cilvēku skaitam; kamerās jābūt atbilstīgam apgaismojumam (t. i., piemērotam lasīšanai, izņemot miega periodus) un ventilācijai; kamerās būtu vēlama dienasgaisma. Kamerās jābūt arī atpūtas inventāram (piemēram, nostiprinātam krēslam vai solam), un cilvēkiem, kam apcietinājumā jāpavada nakts, būtu jānodrošina tīrs matracis un tīras segas.

Apcietinātajiem cilvēkiem vajadzības gadījumā jābūt iespējai kārtot dabiskās vajadzības tīros un piedienīgos apstākļos, kā arī nomazgāties atbilstīgi aprīkotās telpās. Katru dienu piemērotā laikā būtu jānodrošina ēdināšana, tostarp vismaz viena pilna maltīte (t. i., kaut kas sātīgāks par sviestmaizi).¹

43. Sarežģīts ir jautājums par policijas kameru (vai jebkura cita veida aizturēto/ieslodzīto izmitināšanas telpu) pieņemamo platību. Veicot šādu novērtējumu, jāņem vērā vairāki faktori. Tomēr *CPT* delegācijas uzskatīja, ka šajā jomā ir vajadzīgi orientējoši norādījumi. Šobrīd, novērtējot vienvietīgas policijas kameras, kurās uzturēšanās ir ilgāka par dažām stundām, tiek piemērots šāds kritērijs (vēlamais līmenis, nevis obligāts standarts): telpai ir jābūt 7 kvadrātmetrus lielai, attālumam starp sienām ir jābūt 2 metriem vai lielākam, attālumam starp grīdu un griestiem — 2,5 metriem.

Izvilums no Sestā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf(96)21]

14. *CPT* atzinīgi vērtē atbalstu, ko tās darbam paudusi Parlamentārā asambleja Ieteikumā Nr. 1257(1995) par aizturēšanas apstākļiem Eiropas Padomes dalībvalstīs. Tāpat *CPT* bija gandarīta uzzinot, ka atbildē uz Ieteikumu Nr. 1257 Ministru komiteja ir aicinājusi dalībvalstu iestādes pildīt pamatnostādnes par apcietinājumu policijas iecirknī, kā paredzēts *CPT* Otrajā vispārējā ziņojumā (skat. *CPT/Inf* (92) 3, 36.–43. punktu).

---

¹ *CPT* atbalsta arī to, ka cilvēkiem, kas policijas apcietinājumā ir 24 stundas vai ilgāku laiku, atbilstīgi iespējām katru dienu būtu jānodrošina ārpustelpu nodarbības.

Šajā ziņā jāatzīmē, ka dažas Konvencijas dalībvalstis necenšas precīzi pildīt *CPT* ieteikumus par aizsardzības pasākumiem attiecībā uz sliktu izturēšanos pret policijas apcietinātām personām un jo īpaši ieteikumu, ka šādām personām jau apcietināšanas brīdī jānodrošina tiesības pieaicināt advokātu.

15. *CPT* vēlas uzsvērt, ka saskaņā ar tās pieredzi iebiedēšanas un fiziskas ietekmēšanas gadījumi visbiežāk novērojami uzreiz pēc brīvības atņemšanas. Tādējādi, policijas apcietinātām personām jau šajā brīdī nodrošinot advokāta pakalpojumu pieejamību, tiek garantēta aizsardzība pret sliktu izturēšanos. Šādas iespējas pieejamībai ir atturoša nozīme, jo tādējādi jau sākumā tiks novērsta sliktā izturēšanās pret apcietinātajiem; turklāt šādos apstākļos advokāts var pienācīgi rīkoties, ja sliktā izturēšanās ir notikusi faktiski.

Komiteja atzīst, ka tiesiskuma interešu aizsardzības nolūkā izņēmuma gadījumos var būt nepieciešams uz zināmu laiku atlikt aizturētā tikšanos ar konkrētu viņa izvēlētu advokātu. Tomēr tādēļ attiecīgajā laikposmā nevajadzētu pilnībā liegt tiesības vērsties pie advokāta. Lai šādos gadījumos neapdraudētu policijas izmeklēšanas likumīgās intereses, būtu jānodrošina iespēja vērsties pie cita, neatkarīga advokāta, kam var uzticēties.

16. Otrajā vispārējā ziņojumā *CPT* arī uzsvēra, cik svarīgi ir nekavējoties un skaidri informēt policijas apcietinātas personas par visām viņu tiesībām.

Lai nodrošinātu šīs prasības izpildi, *CPT* uzskata, ka jau apcietinājuma sākumā policijas aizturētām personām regulāri jāsaņem veidlapas, kurās vienkārši un skaidri definētas minētās tiesības. Turklāt attiecīgajām personām jālūdz ar parakstu apliecināt, ka tās ir informētas par savām tiesībām.

Minētie pasākumi būtu viegli izpildāmi, nebūtu dārgi un būtu efektīvi.

Izvilks no Divpadsmitā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2002) 15]

33. Lai nodrošinātu sabiedrības vienmērīgu darbību, policijai ir jābūt pilnvarām aizturēt, turēt īslaicīgā apcietinājumā un pratināt personas, kuras tiek turētas aizdomās par noziedzīga nodarījuma veikšanu, un citu kategoriju personas. Tomēr šīs pilnvaras parasti ir saistītas ar iebiedēšanas un fiziskas ietekmēšanas risku. Būtībā *CPT* cenšas rast iespējas šādu risku samazināšanai līdz nepieciešamajam minimumam, vienlaikus nepamatoti neierobežojot policijas spēju pienācīgi pildīt uzticētos pienākumus. Daudzās valstīs policijas uzraudzības jomā ir novērotas pozitīvas pārmaiņas, tomēr *CPT* secinājumos arī pārāk bieži ir uzsvērts, ka arī turpmāk jāsauglabā modrība.

34. **Aizdomās turamo pratināšana** ir īpašs uzdevums, kura apmierinošai izpildei vajadzīga īpaša apmācība. Pirmkārt un galvenokārt, ir precīzi jānoskaidro, kāds ir *šādas pratināšanas galvenais mērķis*: tam jābūt — iegūt precīzu un ticamu informāciju, lai atklātu patiesību par izmeklējamajiem jautājumiem, nevis iegūt atzišanos no kādas personas, kas, pēc iztaujāšanu veikušo amatpersonu domām, tiek uzskatīta par vainīgu. Minēto mērķi tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonas vislabāk varētu sasniegt, ja papildus atbilstīgas apmācības nodrošināšanai tiktu izveidots rīcības kodekss par aizdomās turēto personu iztaujāšanu.

35. Gadu gaitā *CPT* delegācijas dažādās valstīs ir iztaujājušas ievērojamu skaitu aizturēto, kas ticami apgalvojuši, ka, mēģinot iegūt atzišanos pratināšanas laikā, policijas amatpersonas aizturētos ir fiziski ietekmējušas vai tiem citādi draudējušas vai tos iebiedējušas. Ir acīmredzami, ka tāda krimināltiesību sistēma, kurā *vainas atzišana* tiek uzskatīta par *vainas*

---

pierādījumu, mudina — bieži vien spiediena ietekmē — noziegumu izmeklēšanā iesaistītās amatpersonas sasniegt rezultātus, izmantojot fiziskas vai psiholoģiskas ietekmēšanas metodes. Lai novērstu spīdzināšanu un citus sliktas izturēšanās veidus, ir ļoti svarīgi izstrādāt tādas nozieguma izmeklēšanas metodes, kas spētu mazināt paļāvību uz atzīšanos un citiem pierādījumiem un informāciju, kas pratināšanas laikā iegūta nolūkā panākt notiesāšanu.

36. **Policijā veiktās iztaujāšanas ieraksti elektroniskā formātā (t. i., audio un/vai video)** ir vēl viens pasākums, kas aizturētajiem nodrošina aizsardzību pret sliktu izturēšanos. *CPT* ar gandarījumu atzīmē, ka arvien vairāk valstu apsver iespēju ieviest šādas sistēmas. Šāda sistēma var nodrošināt pilnīgu un autentisku iztaujāšanas procesa ierakstīšanu, tādējādi būtiski atvieglinot izmeklēšanu attiecībā uz jebkādiem apgalvojumiem par sliktu izturēšanos. Šāda sistēma ir gan to personu interesēs, pret kurām slikti izturējusies policija, gan to policijas amatpersonu interesēs, pret kurām izvirzīti nepamatoti apgalvojumi par fizisku ietekmēšanu vai psiholoģisku spiedienu. Policijā veiktās iztaujāšanas ieraksti elektroniskā formātā arī samazina iespēju, ka apsūdzētie vēlāk varētu nepatiesi noliegt konkrētas iepriekš sniegtas liecības.

37. *CPT* vairākkārt vairākās valstīs konstatējusi, ka **pratināšanas telpu** iekārtojums liecina par vēlēšanos iebiedēt: piemēram, telpa ir pilnīgi melna un aprīkota ar prožektoriem, kas vērsti uz sēdvietu, kurā sēž nopratināmā persona. Policijas dienesta telpās nedrīkst izmantot šāda veida aprīkojumu.

Pratināšanas telpām jābūt ne vien pietiekami apgaismotām, apsildītām un vēdinātām, bet visām iztaujāšanas procesā iesaistītajām personām būtu jānodrošina iespēja arī sēdēt uz vienāda veida un vienādas ērtības krēsliem. Darbinieks, kas veic iztaujāšanu, nedrīkstētu būt dominējošs (piemēram, uz paaugstinājuma) vai attālināts attiecībā pret aizdomās turēto. Arī telpas krāsu gammai jābūt neitrālai.

38. Vairākās valstīs *CPT* ir novērojusi, ka policijas apcietinātām personām tiek **aizsietas acis**, jo īpaši pratināšanas laikā. *CPT* delegācijas ir saņēmušas dažādus un bieži vien pretrunīgus policijas amatpersonu skaidrojumus par šādas prakses nolūku. Gadu gaitā apkopotā informācija liecina — *CPT* ir skaidrs, ka daudzos gadījumos, ja ne vairācumā gadījumu, cilvēkiem tiek aizsietas acis, lai tie nespētu identificēt konkrētās tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonas, kas izturas slikti. Pat gadījumos, ja fiziskas ietekmēšanas nav, acu aizsīšana apcietinātai personai, un jo īpaši pratināmai personai, ir cietsirdīgas rīcības veids, kura ietekme uz attiecīgo personu bieži vien pielīdzināma psiholoģiskai ietekmēšanai. *CPT* iesaka nepārprotami aizliegt acu aizsīšanu policijas apcietinātām personām.

39. *CPT* nereti atrod **aizdomīgus priekšmetus** policijas telpās, piemēram, koka nūjas, slotas kātus, beisbola nūjas, metāla stieņus, resnu elektrisko kabeļu gabalus, šaujāmieroču imitāciju vai nažus. Šādu priekšmetu klātbūtne vairākos gadījumos lika ticēt apgalvojumiem, ko saņēmušas *CPT* delegācijas, ka personām, kas atradās konkrētajās iestādēs, ir izteikti draudi un/vai tās sistas ar šāda veida rīkiem.

Parasti policijas amatpersonas minēto priekšmetu klātbūtni skaidro ar to, ka tie tikuši konfiscēti aizdomās turamajām personām un tiks izmantoti kā pierādījumi. Tomēr tas, ka minētie priekšmeti nekad nav marķēti un bieži vien tiek atrasti brīvi novietoti telpās (dažkārt nolikti aiz aizkariem vai skapjiem), rada tikai šaubas par šādu apgalvojumu ticamību. Lai kļiedētu aizdomas par policijas amatpersonu nepiemērotu rīcību un novērstu iespējamus apdraudējuma avotus kā darbiniekiem, tā arī aizturētajiem, konfiscētie priekšmeti, kurus paredzēts izmantot kā pierādījumus, vienmēr būtu pienācīgi jāmarķē, jāreģistrē un jāuzglabā

---

mantu glabātavā. Visi pārējie, minētajiem līdzīgie priekšmeti būtu jāaizvāc no policijas telpām.

40. Jau no savas darbības pirmsākumiem *CPT* ir aizstāvējusi policijas aizturēto personu trīs tiesību veidus: **tiesības vērsties pie advokāta, tiesības vērsties pie ārsta un tiesības par aizturēšanas faktu informēt radnieku vai citu trešo pusi pēc personas izvēles.** Ievērojot *CPT* ieteikumus, daudzās valstīs, ir veikti pasākumi, lai ieviestu vai pastiprinātu šīs tiesības. Proti, *CPT* apmeklētajās valstīs šobrīd tiek plaši atzītas tiesības vērsties pie advokāta laikā, kad persona atrodas apcietinājumā policijas iecirknī; tajās nedaudzajās valstīs, kurās šo tiesību vēl nav, ir sagatavoti to ieviešanas plāni.

41. Tomēr vairākas valstis nemaz necenšas pildīt *CPT* ieteikumu attiecībā uz garantētām tiesībām **vērsties pie advokāta**¹ jau apcietināšanas brīdī. Dažās valstīs policijas aizturētās personas šīs tiesības izmanto tikai pēc noteikta apcietinājumā pavadīta laika; citās valstīs šīs tiesības stājas spēkā tikai pēc tam, kad aizturētais ir oficiāli pasludināts par “aizdomās turamo”.

CPT ir vairākkārt uzsvērusi, ka saskaņā ar tās pieredzi iebiedēšanas un sliktas izturēšanās gadījumi visbiežāk notiek uzreiz pēc aizturēšanas. Tādējādi, policijas apcietinātām personām jau šajā brīdī nodrošinot advokāta pakalpojumu pieejamību, tiek garantēta aizsardzība pret sliktu izturēšanos. Šādas iespējas pieejamībai ir atturoša nozīme, jo tādējādi jau sākumā tiks novērsta slikta izturēšanās pret apcietinātajiem; turklāt šādos apstākļos advokāts var pienācīgi rīkoties, ja slikta izturēšanās ir notikusi faktiski. *CPT* atzīst, ka policijas veiktās izmeklēšanas likumīgo interešu aizsardzības nolūkā izņēmuma gadījumos var būt nepieciešams uz zināmu laiku atlikt aizturētā tikšanos ar viņa izvēlētu advokātu Tomēr tādēļ attiecīgajā laikposmā nevajadzētu pilnībā liegt tiesības vērsties pie advokāta. Šādos gadījumos būtu jānodrošina cita, neatkarīga advokāta pieejamība.

Tiesībām vērsties pie advokāta jāietver arī tiesības runāt ar viņu bez lieciniekiem. Attiecīgajai personai parasti jābūt arī tiesībām pieprasīt, lai policijas veiktā pratināšana notiktu advokāta klātbūtnē. Protams, šī prasība nedrīkstētu aizkavēt policiju veikt aizturētā iztaujāšanu steidzamos jautājumos, ja advokāta nav (viņš nevar ierasties nekavējoties), kā arī izslēgt tāda advokāta maiņu, kas traucē pienācīgi veikt pratināšanu.

CPT arī uzsvērusi, ka tiesībām vērsties pie advokāta jābūt ne tikai par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aizdomās turētajiem, bet arī ikvienai citai personai, kurai ir juridisks pienākums ierasties un palikt policijas iestādē, piemēram, kā “lieciniekam”.

Turklāt, lai tiesības vērsties pie advokāta tiktu pilnībā īstenotas praksē, būtu jāparedz atbilstīgs nosacījums tām personām, kuras nespēj apmaksāt advokāta pakalpojumus.

42. Policijas apcietinātām personām, jābūt oficiāli atzītām tiesībām **vērsties pie ārsta.** Proti, ja attiecīgā persona pieprasa veselības pārbaudi, ārsts vienmēr būtu jāizsauc nekavējoties; policijas amatpersonām nebūtu jāmēģina šķirot šādas prasības. Turklāt tiesībām vērsties pie ārsta būtu jāietver arī apcietinātās personas tiesības pieprasīt, lai viņu izmeklē viņas pašas izvēlēts ārsts, ja persona izteikusi šādu vēlēšanos (papildus jebkurai veselības pārbaudei, ko veicis policijas pieaicinātais ārsts).

---

¹ *CPT* pēc tam publicēja iedaļu, kurā precīzāk izklāstīts jautājums par “advokāta pieejamību kā līdzekli, ko izmantot, lai novērstu sliktu izturēšanos”; skat. Divdesmit pirmā vispārējā ziņojuma 18.–25. punktu (*CPT/Inf (2011) 28*).

Visas policijas apcietināto personu veselības pārbaudes jāveic telpās ārpus tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonu dzirdamības zonas, kā arī ārpus minēto amatpersonu redzamības zonas, izņemot īpašus gadījumus, kad attiecīgais ārsts pieprasa citādu kārtību.

Ir arī svarīgi, lai personām, kas atbrīvotas no apcietinājuma policijā, bet kuru lieta nav nodota izskatīšanai tiesnesim, būtu tiesības tieši pieprasīt oficiālu veselības pārbaudi/medicīnisko izziņu atzītam tiesu medicīnas ārstam.

43. Aizturētā **tiesības paziņot par savas aizturēšanas faktu trešajai pusei** parasti būtu jāgarantē no paša apcietināšanas sākuma. *CPT*, protams, atzīst, ka šādu tiesību izmantošanā, iespējams, jāparedz zināmi izņēmumi, lai aizsargātu policijas veiktās izmeklēšanas likumīgās intereses. Tomēr šādi izņēmumi būtu stingri jādefinē un jāierobežo laikā, kā arī jāizmanto tikai kopā ar atbilstīgiem aizsardzības pasākumiem (piemēram, visi gadījumi, kad laikus nav sniegta informācija par personas apcietināšanu, ir jāreģistrē rakstiski, norādot šādas rīcības iemeslus, kā arī jāsaņem apstiprinājums no augstākstāvošas policijas amatpersonas, kas nav saistīta ar šo lietu, vai arī no prokurora).

44. Ja personas, kam atņemta brīvība, nezina par minēto tiesību esību, šīm tiesībām būs niecīga vērtība. Tāpēc policijas apcietinātām personām nekavējoties un viņām saprotamā valodā obligāti **jāsaņem precīza informācija par savām tiesībām**. Lai nodrošinātu šīs prasības izpildi, jau apcietinājuma sākumā policijas aizturētām personām vienmēr jāsaņem veidlapas, kurās vienkārši un skaidri definētas minētās tiesības. Turklāt attiecīgajām personām jālūdz ar parakstu apliecināt, ka tās ir informētas par savām tiesībām.

45. *CPT* vairākkārt ir uzsvērusi **tiesu un prokuratūras iestāžu nozīmi** cīņā pret policijas darbinieku slikto izturēšanos.

Piemēram, visām policijas aizturētām personām, kurām kā drošības līdzekli ierosina piemērot apcietinājumu, būtu fiziski jāstājas tā tiesneša priekšā, kas lemj par apcietinājuma piemērošanu; tomēr dažās *CPT* apmeklētajās valstīs šī procedūra netiek ievērota. Nogādāšana pie tiesneša aizdomās turētajai personai nodrošina iespēju laikus iesniegt sūdzību, ja tā ir cietusi sliktas izturēšanās dēļ. Arī gadījumos, kad sūdzība netiek iesniegta, tiesnesim ir iespēja laikus veikt nepieciešamos pasākumus, ja ir citas pazīmes par sliktu izturēšanos (piemēram, redzami miesas bojājumi, personas vispārējais izskats vai uzvedība).

Protams, ja ir pazīmes, kas liecina par sliktu policijas izturēšanos, tiesnesim ir jāveic atbilstīgi pasākumi. Tādēļ, kad personas, kas tiek turētās aizdomās par noziedzīgu nodarījumu, pēc apcietinājuma policijā tiesnesim apgalvo, ka policijas darbinieki pret tām ir slikti izturējušies, tiesnesim šādi apgalvojumi būtu rakstiski jāreģistrē, jānorīko tūlītēja tiesu medicīniskā ekspertīze un jāveic vajadzīgie pasākumi, lai pienācīgi pārbaudītu attiecīgos apgalvojumus. Šāda pieeja būtu jāievēro neatkarīgi no tā, vai attiecīgajai personai ir vai nav redzami ārēji ievainojumi. Arī tad, ja apgalvojumi par sliktu izturēšanos netiek izteikti, tiesnesim būtu jāpieprasa tiesu medicīniskā ekspertīze, ja ir cits iemesls uzskatīt, ka persona, kas stājas viņa priekšā, varētu būt cietusi sliktas izturēšanās dēļ.

Tiesu un citu attiecīgi pilnvarotu iestāžu vērtīgai attieksmei pret visu sūdzību izskatīšanu saistībā ar tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonu slikto izturēšanos un — vajadzības gadījumā — arī atbilstīga soda piemērošanai ir spēcīga atturoša ietekme. Pretējā gadījumā, ja šīs iestādes efektīvi nereaģēs uz saņemtajām sūdzībām, tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonas, kas noskaņotas slikti izturēties pret apcietinātām personām, drīz vien uzskatīs, ka šādas darbības var veikt nesodīti.

---

46. Dažreiz policijai var būt nepieciešams veikt **brīvības atņemšanas iestādē ievietotu personu papildu pratināšanu**. *CPT* uzskata, ka sliktas izturēšanās novēršanas nolūkā šādu pratināšanu būtu vēlams veikt nevis policijas telpās, bet gan attiecīgajā brīvības atņemšanas iestādē. Apcietināto personu nogādāšana atpakaļ apcietinājumā policijas iecirknī turpmākai pratināšanai būtu pieprasāma un pieļaujama tikai galējas nepieciešamības gadījumā. Ir arī pašsaprotams, ka šādos ārkārtas gadījumos, kad apcietinātā persona tiek nogādāta atpakaļ apcietinājumā policijas iecirknī, tā var izmantot visus trīs tiesību veidus, kas minēti 40.–43. punktā.

47. Apcietinājums policijā ir salīdzinoši īslaicīgs (vai vismaz tādām tam vajadzētu būt). Tomēr **apcietinājuma apstākļiem policijas kamerās jāatbilst noteiktām pamatprasībām**.

Visām policijas kamerām jābūt tīrām un pietiekami lielām¹ atbilstīgi ievietošanai paredzēto cilvēku skaitam; tajās jābūt atbilstīgam apgaismojumam (t. i., piemērotam lasīšanai, izņemot miega periodus); kamerās būtu vēlama dienasgaisma. Kamerās jābūt arī atpūtas inventāram (piemēram, nostiprinātam krēslam vai solam), un cilvēkiem, kam apcietinājumā jāpavada nakts, būtu jānodrošina tīrs matracis un tīras segas. Policijā apcietinātiem cilvēkiem būtu jānodrošina iespēja izmantot piemēroti aprīkotu tualeti pienācīgos apstākļos, kā arī atbilstīga iespēja nomazgāties. Jābūt nodrošinātam brīvi pieejamam dzeramam ūdenim un katru dienu piemērotā laikā būtu jānodrošina ēdināšana, tostarp vismaz viena pilna maltīte (t. i., kaut kas sātīgāks par sviestmaizi). Cilvēkiem, kas policijas uzraudzībā ir 24 stundas vai ilgāku laiku, atbilstīgi iespējām katru dienu būtu jānodrošina ārpuselpu nodarbības.

Daudzās *CPT* delegāciju apmeklētajās policijas apcietinājuma telpās šie minimālie standarti netiek ievēroti. Tas īpaši negatīvi ietekmē cilvēkus, kam vēlāk jāstājas tiesas priekšā; pārāk bieži cilvēki tiek nogādāti tiesā pēc vienas vai vairāku dienu pavadīšanas kamerās, kuras neatbilst standartam, ir netīras un kurās nav bijis iespējams pienācīgi atpūsties, paēst un nomazgāties.

48. Policijas pienākums, rūpējoties par apcietinājumā turēto cilvēku stāvokli, ietver atbildību par *drošības un fiziskās neaizskaramības* nodrošināšanu. Tādēļ policijas pienākumu neatņemama sastāvdaļa ir rūpes par apcietinājuma vietu pienācīgu uzraudzību. Jāveic atbilstīgi pasākumi, lai nodrošinātu, ka policijas apcietinātiem cilvēkiem ir pastāvīga iespēja bez grūtībām sazināties ar apcietinājuma vietas personālu.

Vairākos gadījumos *CPT* delegācijas ir konstatējušas, ka policijas kameras atrodas tālu no birojiem vai darbvietām, kurās parasti uzturas policijas amatpersonas, un ka tajās nav nekādu līdzekļu (piemēram, izsaukuma sistēma), kas ļautu aizturētajiem pievērst policijas amatpersonas uzmanību. Šādos apstākļos ir būtisks risks, ka reakcija uz dažāda veida incidentiem (vardarbība aizturēto starpā, pašnāvības mēģinājumi, ugunsgrēki utt.) varētu būt novēlota.

49. *CPT* arī paudusi bažas par dažās valstīs novēroto praksi, kad katrai operatīvajai nodaļai (narkotikas, organizētā noziedzība, cīņa pret terorismu) policijas ēkā ir savas apcietinājuma telpas, kurās strādā attiecīgās nodaļas amatpersonas. Komiteja uzskata, ka no šādas pieejas vajadzētu atteikties par labu *centralizētām apcietinājuma telpām*, kurās strādātu atsevišķas amatpersonu grupas, kas īpaši apmācītas pildīt šādas uzraudzības funkcijas. Šāda pieeja pilnīgi noteikti veicinātu sliktas izturēšanās izskaušanu. Turklāt atsevišķu operatīvo nodaļu

---

¹ Attiecībā uz policijas kameru izmēriem skat. arī 43. punktu Otrajā vispārējā ziņojumā (*CPT/Inf (92) 3*).

---

atbrīvošana no apcietināšanas pienākumiem varētu sniegt priekšrocības pārvaldības un loģistikas ziņā.

50. Visbeidzot, novēršot policijas amatpersonu slikto izturēšanos pret policijā apcietinātām personām, svarīgs ieguldījums varētu būt **policijas telpu pārbaude, ko veic neatkarīga iestāde**; un — vispārīgāk — tas palīdzētu nodrošināt apmierinošus ieslodzījuma apstākļus. Lai pārbaudes būtu pilnīgi efektīvas, šādai iestādei apmeklējumi jāorganizē pietiekami bieži un bez iepriekšēja brīdinājuma, un attiecīgajai iestādei jābūt pilnvarotai iztaujāt aizturētās personas bez lieciniekiem. Turklāt tai būtu jāizvērtē visi jautājumi, kas attiecas uz izturēšanos pret apcietinātajām personām: aizturēšanas reģistrācija; informācija, kas sniegta aizturētajiem par viņu tiesībām, un šo tiesību faktiskā izmantošana (jo īpaši 40.–43. punktā minētie trīs tiesību veidi); atbilstība noteikumiem, ar ko reglamentē par noziedzīgu nodarījumu veikšanu aizdomās turēto pratināšanu; un ieslodzījuma vispārējie apstākļi.

Minētās iestādes secinājumi būtu jānosūta ne vien policijai, bet arī citai no policijas neatkarīgai iestādei.

Advokāta pieejamība kā sliktas izturēšanās novēršanas līdzeklis

Izvilums no Divdesmit pirmā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2011) 28]

18. Nodrošinot advokāta pakalpojumu pieejamību, policijas apcietinātām personām tiek garantēta aizsardzība pret sliktu izturēšanos. Šādas iespējas pieejamībai ir atturoša nozīme, jo tādējādi jau sākumā tiks novērsta slikta izturēšanās pret apcietinātajiem. Turklāt šādos apstākļos advokāts var pienācīgi rīkoties, ja slikta izturēšanās ir notikusi faktiski.

19. Lai pilnībā izmantotu tiesības vērsties pie advokāta, tās personai būtu jānodrošina jau no brīvas atņemšanas sākuma¹. Turklāt *CPT* vairākkārt ir konstatējusi, ka iebiedēšanas un fiziskas ietekmēšanas risks visbiežāk novērojams uzreiz pēc apcietināšanas. Turklāt tiesības vērsties pie advokāta būtu jāpiemēro no brīvības atņemšanas brīža neatkarīgi no attiecīgās personas precīzā juridiskā statusa; proti, tiesību izmantošanai nebūtu jābūt atkarīgai no tā, ka persona ir oficiāli pasludināta par “aizdomās turamo”. Piemēram, daudzās Eiropas tiesību sistēmās cilvēkiem var būt pienākums apmeklēt tiesībsardzības iestādes un palikt tajās konkrētu laikposmu kā “lieciniekam” vai “neformālu sarunu” nolūkā; *CPT* no pieredzes zināms, ka attiecīgās personas var tikt pakļautas nopietnam sliktas izturēšanās riskam.

20. Tiesībām vērsties pie advokāta jābūt ikvienai personai, kurai atņemta brīvība, neatkarīgi no tā, cik “mazsvarīgs” ir noziegums, par kura izdarīšanu tā tiek turēta aizdomās. Daudzās *CPT* apmeklētajās valstīs personām var piemērot brīvības atņemšanas sodu uz vairākām nedēļām par tā dēvētajiem “administratīvajiem” pārkāpumiem. Komiteja neuzskata, ka ir pamatoti šādām personām liegt tiesības vērsties pie advokāta. Turklāt Komiteja praksē bieži ir novērojusi gadījumus, kad personas, kas patiesībā tiek turētas aizdomās par kriminālpārkāpumu, formāli tiek aizturētas par administratīvu pārkāpumu, lai tādējādi izvairītos no to aizsardzības pasākumu piemērošanas, ko piemēro personai, kas tiek turēta aizdomās par kriminālnozieģumu; konkrētu pārkāpumu neiekļaušana tiesībās vērsties pie advokāta, nenovēršami palielina šāda veida trūkumu risku.

21. Tāpat tiesības vērsties pie advokāta būtu jāpiemēro neatkarīgi no tā, cik “nopietns” ir pārkāpums, par kura izdarīšanu aizturētais tiek turēts aizdomās. Patiesībā personas, kas tiek turētas aizdomās par īpaši smagu nozieģumu izdarīšanu, var būt to personu starpā, kuras visvairāk pakļautas sliktas izturēšanās riskam, un tāpēc tām visvairāk nepieciešama advokāta pieejamība. Tāpēc *CPT* iebilst pret pasākumiem, kas regulāri konkrētu laiku paredz atteikt advokāta pieejamību aizturētajiem, kas tiek turēti aizdomās par konkrētu kategoriju nozieģumu izdarīšanu (piemēram, pretterorisma tiesību aktos definēti pārkāpumi). Jautājums par to, vai ierobežojumi saistībā ar tiesībām vērsties pie advokāta ir pamatoti, būtu jāvērtē, izskatot katru gadījumu atsevišķi, nevis jānosaka atbilstīgi attiecīgā pārkāpuma kategorijai.²

22. *CPT* pilnībā atzīst, ka izņēmuma gadījumos var būt nepieciešams uz zināmu laiku atlikt aizturētā tikšanos ar viņa izvēlēto advokātu. Tomēr tādēļ attiecīgajā laikposmā nevajadzētu pilnībā liegt tiesības vērsties pie advokāta. Lai šādos gadījumos neapdraudētu izmeklēšanas likumīgās intereses, būtu jānodrošina iespēja vērsties pie cita, neatkarīga advokāta, kam var uzticēties. Šāda veida situācijā ir pilnīgi iespējams iepriekš veikt pietiekamus pasākumus, apspriežoties ar vietējās advokātu asociācijas vai juristu biedrības locekļiem.

---

¹ Protams, atkarībā no konkrētās lietas apstākļiem tiesības vērsties pie advokāta var būt vajadzīgas pat agrīnākā posmā.

² Šeit var atsaukties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā *Salduz* pret Turciju (2008. gada 27. novembris), kurā Tiesa konstatēja, ka “[...] saskaņā ar [Eiropas Cilvēktiesību konvencijas] 6. panta 1. punktu parasti ir jānodrošina advokāta pieejamība [...], ja vien, ievērojot katras lietas konkrētos apstākļus, uzskatāmi netiek pierādīts, ka ir nepārvarams iemesls ierobežot šīs tiesības.” (55. punkts).

---

23. Tiesībām vērsties pie advokāta policijas apcietinājuma laikā jāietver tiesības tikties ar viņu, turklāt bez lieciniekiem. Nenoliedzami svarīga ir advokāta tieša fiziska tikšanās ar aizturēto, jo tādējādi tiek nodrošināta aizsardzība pret sliktu izturēšanos (neatkarīgi no taisnīgas tiesas nodrošināšanas līdzekļiem). Tas ir vienīgais veids, kā precīzi novērtēt attiecīgās personas fizisko un psiholoģisko stāvokli. Tāpat, ja tikšanās ar advokātu nenotiek bez lieciniekiem, aizturētais nevar justies brīvi, lai atklātu veidu, kādā pret viņu izturas. Ja ir atzīts, ka izņēmuma gadījumā konkrētais advokāts var būt nevis aizturētā izraudzīts advokāts, bet gan aizvītotājs advokāts, ko izvēlas atbilstīgi iepriekš saskaņotai procedūrai, *CPT* neuzskata, ka būtu pamatoti atkāpties no prasības par advokāta un attiecīgās personas tikšanās konfidencialitāti.

24. Tiesībām vērsties pie advokāta būtu jāietver arī tiesības uz advokāta klātbūtni ikvienas policijas veiktas pratināšanas laikā, un advokātam jābūt iespējai iejaukties pratināšanas gaitā. Protams, šī prasība nedrīkstētu aizkavēt policiju arī pirms advokāta ierašanās nekavējoties sākt tāda aizturētā iztaujāšanu, kas ir izmantojis tiesības vērsties pie advokāta, ja šādu iztaujāšanu pamato konkrētā jautājuma ārkārtēja steidzamība, kā arī nedrīkstētu izslēgt tāda advokāta maiņu, kas traucē pienācīgi veikt pratināšanu. Tāpat arī, ja šādas situācijas rodas, policijai pēc tam būtu jāatbild par savu rīcību.

25. Visbeidzot, lai policijas uzraudzības laikā tiesības vērsties pie advokāta tiktu pilnībā īstenotas praksē, jau šajā agrīnajā kriminālprocesa posmā būtu jāparedz atbilstīgs nosacījums tām personām, kuras nespēj apmaksāt advokāta pakalpojumus.

II. Brīvības atņemšanas iestādes

Brīvības atņemšana

Izvilums no Otrā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (92) 3]

44. Sākumā jāuzsver, ka *CPT*, apmeklējot brīvības atņemšanas iestādi, ir jāizvērtē daudzi jautājumi. Protams, īpašu vērību tā pievērš apgalvojumiem par darbinieku slikto izturēšanos pret ieslodzītajiem. Tomēr *CPT* ir pilnvarota pārbaudīt visus apstākļus, kas saistīti ar turēšanu brīvības atņemšanas iestādē. Slikta izturēšanās var izpausties dažādos veidos, no kuriem daudzi var nebūt tīši; drīzāk šādu izturēšanos rada organizatoriskas kļūdas vai neatbilstīgi resursi. Tāpēc *CPT* īpašu uzmanību pievērš kopējai dzīves kvalitātei brīvības atņemšanas iestādē. Savukārt dzīves kvalitāti daudzējādā ziņā ietekmē ieslodzītajiem piedāvātās nodarbības un vispārējās attiecības starp ieslodzītajiem un darbiniekiem.

45. *CPT* rūpīgi novēro brīvības atņemšanas iestādē valdošo gaisotni. Starp ieslodzītajiem un darbiniekiem veicinot konstruktīvas, nevis konfrontējošas attiecības, tiek samazināta jebkurai brīvības atņemšanas iestādes videi piemītošā spriedze, kā arī būtiski samazināta vardarbības gadījumu un ar tiem saistītas sliktas izturēšanās iespējamība. Proti, *CPT* vēlas, lai kontroles un brīvības ierobežošanas pasākumus papildinātu saziņas un gādības gaisotne. Šāda pieeja nemazina iestādes drošību, bet drīzāk palīdz to uzlabot.

46. Cietumu pārapdzīvotība ir jautājums, kas tieši saistīts ar *CPT* pilnvarām. Ja ieslodzīto skaits būs lielāks nekā attiecīgajā brīvības atņemšanas iestādē paredzētais, tas negatīvi ietekmēs visus dienestus un nodarbības attiecīgajā iestādē; vispārējā dzīves kvalitāte iestādē, iespējams, pat ļoti būtiski, pazemināsies. Turklāt cietuma vai konkrētas tā daļas pārapdzīvotības līmenis fiziskā ziņā jau pats par sevi ir necilvēcīgs vai pazemojošs faktors.

47. Pārdomāta nodarbību programma (darbs, izglītība, sports utt.) ir ļoti nozīmīga ieslodzīto labklājībai. Tas attiecas uz visām iestādēm — gan tām, kurās atrodas notiesāti ieslodzītie, gan tām, kurās cilvēki atrodas pirmstiesas apcietinājumā. *CPT* ir novērojusi, ka daudzos izmeklēšanas cietumos nodarbību iespējas ir ļoti ierobežotas. Šādās iestādēs, kurās ieslodzīto mainība ir diezgan strauja, ir visai sarežģīti organizēt režīmam atbilstīgas nodarbības. Protams, šajos gadījumos nevar būt runa par tāda veida individuāli izstrādātām korekcijas programmām, kādas cenšas izveidot iestādē, kurā ieslodzītas notiesātas personas. Tomēr nedrīkst pieļaut, ka neatkarīgi no tā, cik labi materiālie apstākļi varētu būt kamerās, ieslodzītie nedēļas vai pat mēnešus pavada bezdarbībā, sēžot ieslēgti savās kamerās. *CPT* uzskata, ka jātiecas uz to, lai ieslodzītie, kas uzturas izmeklēšanas cietumos, ievērojamu dienas daļu (8 stundas un vairāk) varētu pavadīt ārpus kamerām, iesaistoties dažāda veida mērķtiecīgās nodarbībās. Protams, brīvības atņemšanas iestādēs, kurās sodu izcieš notiesātas personas, režīma apstākļiem jābūt pat vēl labvēlīgākiem.

48. Īpaši jāuzsver jautājums par nodarbībām ārpus telpām. Prasība, ka ieslodzītajiem jānodrošina iespēja katru dienu vismaz vienu stundu nodarboties ārpus telpām, ir vispārāzīta kā pamatgarantija (vēlams, lai šī prasība būtu plašākas nodarbību programmas daļa). *CPT* vēlas uzsvērt, ka **visiem ieslodzītajiem bez izņēmuma** (tostarp personām, kas izcieš sodu disciplināros izolatoros) jāpiedāvā iespēja katru dienu nodarboties ārpus telpām. Protams, ārpustelpu nodarbību infrastruktūrai jābūt pietiekami plašai, un, ja iespējams, tajā jāparedz nojumes sliktiem laikapstākļiem.

---

49. Cilvēcīgu apstākļu nodrošināšanai ļoti svarīgas ir ērti pieejamas tualetes, kurās tiek ievēroti pienācīgi higiēnas standarti.

Šajā ziņā *CPT* jānorāda, ka tā nav apmierināta ar to, ka dažās valstīs ieslodzītajiem dabiskās vajadzības jākārto kamerās spaiņos, kas pēc tam noteiktā laikā tiek iznesti. Tualetei būtu jāatrodas vai nu atsevišķā nodalījumā kamerā (vēlams sanitārajā mezglā), vai arī būtu jārada iespēja ieslodzītajiem vajadzības gadījumā bez kavēšanās jebkurā laikā (arī naktī) no savas kameras nokļūt tualetes telpā.

Turklāt ieslodzītajiem jābūt pienācīgai iespējai nomazgāties dušā vai mazgāšanās telpā. Vēlams arī, lai kamerā būtu pieejams ūdensvada ūdens.

50. *CPT* piebilst, ka to īpaši satrauc gadījumi, kad tā vienā un tajā pašā iestādē konstatē gan pārapdzīvotību, gan nepietiekamas režīmam atbilstīgās nodarbības, gan atbilstīgi pieejamu tuaļu vai mazgāšanās telpu trūkumu. Šādu apstākļu kopējā iedarbība var ļoti nelabvēlīgi ietekmēt ieslodzītos.

51. Ieslodzītajiem ir arī ļoti svarīgi uzturēt pietiekami labus sakarus ar ārpusauli. Pirmkārt, ieslodzītajam ir jānodrošina iespēja uzturēt saikni ar ģimeni un tuviem draugiem. Būtu jāievēro pamatprincips — veicināt saskarsmi ar ārpusauli; visus šādas saskarsmes ierobežojumus drīkst pamatot tikai ar nopietniem drošības apsvērumiem vai apsvērumiem saistībā ar resursiem.

Šajā ziņā *CPT* uzsver, ka attiecībā uz ieslodzītajiem, kuru ģimenes dzīvo tālu no ieslodzījuma vietas (tādējādi padarot regulārus apmeklējumus neiespējamus), noteikumi par apmeklējumiem un telefonsarunām jāpiemēro zināmā mērā elastīgi. Piemēram, būtu jāļauj summēt šādu ieslodzīto apmeklējumu laiku un/vai jāpiedāvā labākas iespējas telefonsarunām ar ģimenēm.

52. Protams, *CPT* pievērš uzmanību arī īpašām problēmām, kas varētu rasties atsevišķām ieslodzīto kategorijām, piemēram, sievietēm, jauniešiem un ārvalstniekiem.

53. Lai savaldītu vardarbīgus ieslodzītos, brīvības atņemšanas iestāžu darbinieki dažkārt ir spiesti izmantot spēku un — izņēmuma gadījumos — pat izmantot fiziskas savaldīšanas līdzekļus. Tā kā šādi iespējama slikta izturēšanās pret ieslodzītajiem, šādas situācijas ir saistītas ar lielu risku, tāpēc ir vajadzīgi īpaši aizsardzības pasākumi.

Ieslodzītajam, pret kuru ir izmantotas jebkādas fiziskas ietekmēšanas metodes, būtu jānodrošina tiesības uz tūlītēju veselības pārbaudi un nepieciešamības gadījumā arī uz ārsta palīdzību. Šāda pārbaude būtu jāveic, nedzirdot un, vēlams, arī neredzot, darbiniekiem, kas nav saistīti ar medicīnu, un apskates rezultāti (tostarp jebkuri attiecīgie ieslodzītā apgalvojumi un ārsta slēdzieni) būtu oficiāli jāreģistrē un jādara pieejami ieslodzītajam. Tajos retajos gadījumos, kad jāpiemēro fiziskās savaldīšanas līdzekļi, būtu jānodrošina nepārtraukta un pienācīga attiecīgā ieslodzītā uzraudzība. Turklāt savaldīšanas līdzekļi būtu jānoņem, tiklīdz tas ir iespējams; šos līdzekļus nedrīkstētu izmantot (vai papildzināt to piemērošanu) kā sodīšanas veidu. Visbeidzot, būtu jāreģistrē visi gadījumi, kad pret ieslodzītajiem ir lietots spēks.

54. Efektīva sūdzību izskatīšana un pārbaudes procedūras ir pamatgarantija pret sliktu izturēšanos brīvības atņemšanas iestādēs. Jānodrošina, lai ieslodzītie varētu brīvi nosūtīt sūdzību gan brīvības atņemšanas iestāžu sistēmā, gan ārpus tās, tostarp, lai ar attiecīgo iestādi

---

varētu sazināties konfidenciāli. *CPT* uzskata, ka ļoti nozīmīga ir visu brīvības atņemšanas iestāžu regulāra apmeklēšana, ko veic neatkarīga iestāde (t. i., apmeklētāju komisija vai uzraudzības tiesnesis), kas ir pilnvarota uz klausīt ieslodzīto sūdzības (un vajadzības gadījumā rīkoties), kā arī pārbaudīt iestādes telpas. Šādas iestādes palīdz arī novērst domstarpības, kas rodas starp brīvības atņemšanas iestādes administrāciju un konkrētu ieslodzīto vai ieslodzītajiem vispār.

55. Gan ieslodzīto, gan brīvības atņemšanas iestādes darbinieku interesēs ir oficiāli noteikt un praktiski īstenot skaidras disciplinārās procedūras; jebkāda nenoteiktība šajā jomā rada neoficiālu (un nekontrolējamu) sistēmu veidošanās risku. Disciplinārajās procedūrās būtu jāparedz ieslodzīto tiesības tikt uz klausītiem par pārkāpumiem, kurus tie, iespējams, izdarījuši, un tiesības uzliktos sodus pārsūdzēt augstākā instancē.

Līdztekus oficiālai disciplinārajai procedūrai nereti ir arī citas procedūras, saskaņā ar kurām, pamatojoties uz disciplīnas/drošības apsvērumiem (t. i., lai iestādē uzturētu “labu disciplīnu”), ieslodzīto pretēji tā gribai ir iespējams nošķirt no citiem ieslodzītajiem. Šīs procedūras būtu jāpapildina ar efektīviem aizsardzības pasākumiem. Ieslodzītais būtu jāinformē par iemesliem, kuru dēļ viņam piemērots konkrētais pasākums, ja vien drošības prasības neparedz citādi¹, viņam jānodrošina iespēja izteikt savu viedokli konkrētajā jautājumā un viņam piemēroto līdzekli apstrīdēt attiecīgajā iestādē.

56. *CPT* vērs īpašu uzmanību uz gadījumiem, kad ieslodzītie, vienalga kāda iemesla dēļ (disciplināri apsvērumi; “bīstams” pārejiem vai arī “problemātiska” uzvedība; kriminālizmeklēšanas interesēs; pēc personas lūguma) uzturas apstākļos, kas ir tuvi ieslodzījumam vieninieka kamerā.

Saskaņā ar proporcionalitātes principu ir jāpanāk līdzsvars starp lietas apstākļiem un ieslodzījumam vieninieka kamerā atbilstīga režīma piemērošanu, kas var ļoti negatīvi ietekmēt attiecīgo personu. Konkrētos apstākļos ieslodzījums vieninieka kamerā var līdzināties cietsirdīgai un pazemojošai attieksmei, taču jebkurā gadījumā ieslodzījuma laikam vieninieka kamerā vienmēr jābūt pēc iespējas īsākam.

Ja šāds režīms tiek noteikts vai piemērots pēc lūguma, ir svarīgi nodrošināt, ka ikreiz, kad ieslodzītais vai brīvības atņemšanas iestādes amatpersona ieslodzītā vārdā lūdz ārsta palīdzību, tas nekavējoties būtu jāizsauc, lai veiktu ieslodzītā veselības pārbaudi. Šādas apskates rezultāti, tostarp atzinums par ieslodzītā fiziskās un garīgās veselības stāvokli, kā arī vajadzības gadījumā ilgstošas izolācijas paredzamās sekas būtu jāizklāsta rakstiskā paziņojumā, ko nosūta kompetentajām iestādēm.

57. Nedisciplinētu ieslodzīto pārvešana uz citām ieslodzījuma vietām ir vēl viena *CPT* interešu joma. Ir tādi ieslodzītie, kurus ir ļoti grūti kontrolēt, un dažreiz var rasties nepieciešamība šādus ieslodzītos pārvest uz citu iestādi. Tomēr ieslodzītā pastāvīga pārvadāšana no vienas iestādes uz citu var ļoti kaitīgi ietekmēt cilvēka psiholoģisko un fizisko labklājību. Turklāt šādā situācijā ieslodzītajam būs grūti uzturēt pienācīgus sakarus ar savu ģimeni un advokātu. Ieslodzītā vairākkārtējas pārvešanas vispārējo ietekmi konkrētos apstākļos varētu uzskatīt par necilvēcīgu un pazemojošu izturēšanos.

* * *

---

¹ Šī prasība vēlāk tika pārfrāzēta šādi: “Ieslodzītais būtu rakstiski jāinformē par iemesliem, kuru dēļ viņam piemērots konkrētais pasākums (ar to jāsaprot, ka norādītie iemesli var neietvert sīku informāciju, kuru drošības prasību dēļ nedrīkst izpaust ieslodzītajam)”.

---

59. Visbeidzot *CPT* vēlas uzsvērt, ka tā lielu nozīmi piešķir darbinieku, kas atbild par tiesībaizsardzību, apmācībai¹ (kurai jāietver izglītība cilvēktiesību jautājumos — sal. arī ar 10. pantu ANO Konvencijā pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu). Iespējams, ka, lai novērstu sliktu izturēšanos pret personu, kam atņemta brīvība, vislabākā garantija ir pienācīgi apmācīta policijas vai brīvības atņemšanas iestādes amatpersona. Kvalificētas amatpersonas savus pienākumus spēs sekmīgi pildīt, neizmantojot sliktu izturēšanos, kā arī nodrošinās galvenās tiesiskās garantijas attiecībā uz aizturētajiem un ieslodzītajiem.

60. Šajā ziņā *CPT* uzskata, ka tiesībaizsardzības jomas darbinieku atlasē galvenais faktors ir darbinieku savstarpējās saskarsmes spēja un ka apmācības laikā īpaši jāuzsver darbinieku savstarpējās saskarsmes prasmi veidošana, kas pamatota ar cilvēka cieņas ievērošanu. Šādas prasmes policijas vai brīvības atņemšanas iestādes amatpersonai bieži vien ļaus novērst situāciju, kas citādi varētu pārvērsties vardarbībā, un — plašākā kontekstā — mazinās spriedzi un policijas un brīvības atņemšanas iestādēs uzlabos visu iesaistīto cilvēku dzīves kvalitāti.²

Izvilums no Septītā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (97) 10]

12. Vairāku 1996. gadā veiktu apmeklējumu laikā *CPT* atkārtoti novēroja **cietumu pārapdzīvotības** problēmu — parādību, kas nelabvēlīgi ietekmē brīvības atņemšanas iestāžu sistēmu Eiropā. Pārapdzīvotība bieži ir īpaši saasināta problēma tajās brīvības atņemšanas iestādēs, kurās ievieto apcietinātas personas (proti, personas, kas gaida tiesu); tomēr *CPT* konstatēja, ka dažās valstīs šī problēma ir aktuāla visā brīvības atņemšanas iestāžu sistēmā.

13. Kā *CPT* norādīja savā Otrajā vispārējā ziņojumā, cietumu pārapdzīvotība ir jautājums, uz kuru tieši attiecas Komitejas pilnvaras (skat. *CPT/Inf (92) 3*, 46. punktu).

Pārapdzīvotā cietumā ieslodzītie uzturas saspīestos un antisanitāros apstākļos; pastāvīgi trūkst privātuma (pat kārtojot dabiskās vajadzības); ir samazināts nodarbību daudzums ārpus kameras, ko var izskaidrot ar personāla un nepieciešamā aprīkojuma trūkumu; tiek pārslogots veselības aprūpes dienests; palielinās spriedze un tādējādi arī vardarbība ieslodzīto starpā, kā arī starp ieslodzītajiem un darbiniekiem. Šis uzskaitījums nepavisam nav pilnīgs.

CPT vairākkārt ir secinājusi, ka pārapdzīvotības negatīvā ietekme rada necilvēcīgus un pazemojošus apcietinājuma apstākļus.

14. Lai risinātu cietumu pārapdzīvotības problēmu, dažas valstis ir palielinājušas vietu skaitu cietumos. Savukārt *CPT* nebūt nav pārliecināta, ka, tikai paredzot papildu vietas, tiks panākts ilgtermiņa risinājums. Vairākas Eiropas valstis patiešām ir sākušas vērienīgas cietumu būvniecības programmas tikai tādēļ, lai ieslodzīto skaita palielināšanos pielāgotu atbilstīgi panāktajam cietumu ietilpības palielinājumam. Turpretī dažās valstīs īstenotā politika ar mērķi ierobežot vai samazināt ieslodzīto cilvēku skaitu, ir palīdzējusi uzturēt ieslodzīto skaitu tādā līmenī, kādā iespējams nodrošināt labu pārvaldību.

---

¹ Jēdziens “darbinieki, kas atbild par tiesībaizsardzību” šajā ziņojumā ietver gan policijas, gan brīvības atņemšanas iestāžu amatpersonas.

² *CPT* arī mudina valsts iestādes censties iekļaut cilvēktiesību koncepciju praktiskajā profesionālajā apmācībā par rīcību augsta riska situācijās, piemēram, kriminālnoziedzuma izdarīšanā aizdomās turēto aizturēšanas un pratināšanas laikā; tas būs daudz efektīvāk nekā atsevišķs mācību kurss par cilvēktiesībām.

---

15. Cietumu pārapdzīvotības problēma ir pietiekami nopietna, lai nolūkā izstrādāt pretpasākumus aicinātu sadarboties Eiropas līmenī. Tāpēc *CPT* pauda gandarījumu, uzzinot, ka sadarbībā ar Eiropas Padomes Noziedzības problēmu komiteju (*CDPC*) nesensākts darbs šajā jomā. *CPT* cer, ka šā darba veiksmīga pabeigšana tiks uzskatīta par prioritāti.¹

Izvilks no Vienpadsmitā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2001) 16]

Darbinieku un ieslodzīto attiecības

26. Humānas brīvības atņemšanas iestāžu sistēmas pamats vienmēr būs pareizi atlasīti un apmācīti brīvības atņemšanas iestāžu darbinieki, kas zina, kā pareizi jāveido attiecības ar ieslodzītajiem, un kas savu nodarbošanos uzskata par profesiju, nevis tikai par darbu. Par galveno šīs profesijas iezīmi jāatzīst pozitīvu attiecību veidošana ar ieslodzītajiem.

Diemžēl *CPT* bieži konstatē, ka attiecības starp darbiniekiem un ieslodzītajiem ir formālas un atturīgas, ka darbinieki izturas pret ieslodzītajiem, ievērojot disciplīnu un uzskatot, ka mutiska saziņa ar šiem cilvēkiem ir viņu darba nebūtisks aspekts. Šādai pieejai ir raksturīgas *CPT* bieži novērotas darbības: ieslodzītajiem liek stāvēt ar seju pret sienu un gaidīt, kad brīvības atņemšanas iestādes darbinieki pievērsīs viņiem uzmanību vai arī paies garām apmeklētāji; pārvietojoties iestādes teritorijā, ieslodzītajiem pavēl noliekt galvu un turēt rokas aiz muguras; brīvības atņemšanas iestādes darbinieki demonstratīvi vai pat izaicinoši nēsā stekus. Drošības apsvērumu dēļ šādas darbības nav vajadzīgas un neveicina pozitīvu attiecību veidošanos starp darbiniekiem un ieslodzītajiem.

Patiess brīvības atņemšanas iestāžu personāla profesionālisms izpaužas prasmē izturēties pret ieslodzītajiem pieklājīgi un cilvēcīgi, vienlaikus ievērojot drošību un disciplīnu. Šajā ziņā brīvības atņemšanas iestādes vadībai būtu jāaicina darbinieki veidot saprātīgas uzticēšanās attieksmi un palāvību uz to, ka ieslodzītie vēlas ievērot uzvedības normas. Konstruktīvu un pozitīvu attiecību veidošanās starp brīvības atņemšanas iestādes darbiniekiem un ieslodzītajiem ne vien samazinās sliktas izturēšanās risku, bet arī uzlabos kontroli un drošību. Savukārt brīvības atņemšanas iestādes darbinieki savā darbā gūs lielāku gandarījumu.

Pozitīvu attiecību nodrošināšana starp darbiniekiem un ieslodzītajiem daudzējādā ziņā ir atkarīga arī no tā, vai jebkurā konkrētā laikā brīvības atņemšanas iestādes zonās un telpās, kuras ieslodzītie izmanto nodarbībām, ir pietiekams skaits darbinieku. *CPT* delegācijas bieži konstatē, ka faktiski tas tā nav. Vispārējs darbinieku trūkums un/vai konkrētais darbinieku darba grafiks, kas mazina tiešas saskarsmes iespēju ar ieslodzītajiem, noteikti traucē veidot pozitīvas attiecības; kopumā tas veido nedrošu vidi gan darbiniekiem, gan ieslodzītajiem.

Jānorāda arī — ja personālsastāvs nav atbilstīgs, darbinieki var būt spiesti strādāt garas virsstundas, lai uzturētu minimālo drošības līmeni un iestādē nodrošinātu režīmu. Šāds stāvoklis darbiniekiem drīz vien var radīt paaugstinātu stresa līmeni un spēku priekšlaicīgu izsīkumu; šāda situācija tikai saasinās spriedzi, kas raksturīga jebkurā brīvības atņemšanas iestādes vidē.

---

¹ Eiropas Padomes Ministru komiteja 1999. gada 30. septembrī pieņēma Ieteikumu Nr. R (99) 22 attiecībā uz cietumu pārapdzīvotību un ieslodzīto skaita palielināšanos.

Ieslodzīto savstarpēja vardarbība

27. Brīvības atņemšanas iestāžu darbinieku pienākums rūpēties par ieslodzītajiem ietver arī ieslodzīto aizsardzību pret citu ieslodzīto vēlmi nodarīt kaitējumu. Patiesībā vardarbības gadījumi ieslodzīto starpā ir izplatīta parādība visās brīvības atņemšanas iestāžu sistēmās; iespējami dažāda veida incidenti — gan izsmalcināta uzmākšanās, gan atklāta iebiedēšana un smagi fiziski uzbrukumi.

Lai izskaustu ieslodzīto savstarpēju vardarbību, brīvības atņemšanas iestādes darbiniekiem, arī darbinieku skaita ziņā, jābūt gataviem pienācīgi pildīt savas pilnvaras un uzraudzības pienākumus. Brīvības atņemšanas iestādes darbiniekiem ir jāņem vērā nemieru pazīmes un jābūt apņēmīgiem un pienācīgi apmācītiem, lai vajadzības gadījumā iejauktos. Šajā ziņā izšķirīgs faktors ir pozitīvas, uz drošu uzraudzību un aprūpi balstītas darbinieku un ieslodzīto savstarpējās attiecības; šādas attiecības lielā mērā sekmē darbinieki, kuriem ir pienācīgas prasmes savstarpējās saskarsmes veidošanā. Arī vadībai jābūt gatavai pilnībā atbalstīt darbiniekus pilnvaru izpildes gaitā. Varētu būt vajadzīgi īpaši, konkrētajai situācijai pielāgoti drošības pasākumi (tostarp efektīvas meklēšanas procedūras); tomēr šādiem īpašiem pasākumiem nekādā gadījumā nevar piešķirt lielāku nozīmi — tiem tikai jāpapildina minētie pamatpienākumi. Turklāt brīvības atņemšanas iestāžu sistēmai ir jārisina jautājums par ieslodzīto pienācīgu grupēšanu un izvietojumu.

Ieslodzītie, kas tiek turēti aizdomās vai notiesāti par seksuālu vardarbību, ir pakļauti īpaši augstam pārējo ieslodzīto vardarbības riskam. Šādu darbību novēršana vienmēr ir sarežģīts uzdevums. Bieži tiek pieņemts lēmums šādus ieslodzītos nošķirt no pārējiem brīvības atņemšanas iestādes iemītniekiem. Tomēr šāda — relatīva — drošība var nodarīt ievērojamu kaitējumu attiecīgajiem ieslodzītajiem, jo, salīdzinot ar parasto ieslodzījuma vietas režīmu, viņu iespējas piedalīties nodarbību programmās ir ierobežotas. Cits risinājums — ieslodzītos, kas tiek turēti aizdomās vai notiesāti par seksuālu vardarbību, izvietot visā attiecīgajā brīvības atņemšanas iestādē. Lai šī pieeja darbotos sekmīgi, jānodrošina nepieciešamā vide šādu ieslodzīto pienācīgai iekļaušanai parasto kameru blokos; jo īpaši brīvības atņemšanas iestādes darbiniekiem jābūt apņēmības pilniem izskaust jebkuras naidīguma vai vajāšanas izpausmes. Trešā pieeja ir ieslodzīto pārvešana uz citu iestādi, veicot pasākumus nolūkā neatklāt viņu izdarītā nozieguma veidu. Katrai no minētajām pieejām ir savas priekšrocības un trūkumi, un *CPT* nevēlas atbalstīt konkrētu pieeju, pretstatot to citām. Patiesībā lēmums par izvēlēto pieeju galvenokārt būs atkarīgs no konkrētiem apstākļiem katrā atsevišķā gadījumā.

Cietumu pārapdzīvotība

28. Cietumu pārapdzīvotība joprojām negatīvi ietekmē brīvības atņemšanas iestāžu sistēmas visā Eiropā un nopietni apdraud mēģinājumus uzlabot ieslodzījuma apstākļus. Cietumu pārapdzīvotības negatīvās sekas jau tika izklāstītas iepriekšējos vispārējos ziņojumos¹. Tā kā *CPT* darbības joma ir izvērsta visā Eiropas kontinentā, Komiteja ir konstatējusi milzīgus ieslodzīšanas gadījumu rādītājus, kuru dēļ būtiski palielinājusies cietumu pārapdzīvotība. To, ka valsts atņem brīvību tik daudziem saviem pilsoņiem, nevar pārliecinoši izskaidrot ar augstu noziedzības līmeni; atbildība daļēji gulstas arī uz tiesībaizsardzības iestāžu un tiesu varas praktizēto kopējo pieeju.

---

¹ Otrais vispārējais ziņojums — *CPT/Inf* (92) 3, 4. punkts, un Septītais vispārējais ziņojums — *CPT/Inf* (97) 10, 12.–15. punkts.

Šādos apstākļos risinājums nebūs lielu naudas summu tērēšana jaunu brīvības atņemšanas iestāžu būvniecībai. Drīzāk jāpārskata spēkā esošie tiesību akti un prakse par personu turēšanu pirmstiesas apcietinājumā un sodu politika, kā arī pieejamās ar brīvības atņemšanu nesaistītas sodīšanas iespējas. Tieši šāda pieeja atbalstīta arī Ministru komitejas Ieteikumā Nr. R (99) 22 attiecībā uz cietumu pārapdzīvotību un ieslodzīto skaita palielināšanos. *CPT* ļoti cer, ka principi, kas izklāstīti šajā svarīgajā dokumentā, patiešām tiks ieviesti Konvencijas dalībvalstīs, kā arī uzskata, ka Eiropas Padomei vajadzētu rūpīgi uzraudzīt šā ieteikuma izpildi.

Lielas ietilpības kopmītņu tipa telpas

29. Daudzās *CPT* apmeklētajās valstīs, jo īpaši Centrāleiropā un Austrumeiropā, ieslodzītie bieži dzīvo lielas ietilpības kopmītņu tipa telpās, kurās ir visas labierīcības vai lielākā daļa labierīcību, ko ikdienā izmanto ieslodzītie, piemēram, guļamzonas un dzīvojamās zonas, kā arī sanitārie mezgli. *CPT* iebilst pret pašu šādu izmitināšanas nosacījumu principu slēgtos cietumos, un šie iebildumi pastiprinās, ja ieslodzītie, kā tas bieži novērojams, šādās kopmītņu tipa telpās uzturas ļoti saspiestos un neveselīgos apstākļos. Nav šaubu, ka zināmās valstīs dažādu faktoru — tostarp kultūras faktoru — ietekmē ieslodzīto izmitināšanai priekšroka tiek dota daudzvietīgām telpām, nevis individuālām kamerām. Tomēr ir maz argumentu par un ļoti daudz iebildumu pret tādiem apstākļiem, kādos desmitiem ieslodzīto dzīvo un guļ kopā vienā kopmītņu tipa telpā.

Lielas ietilpības kopmītņu tipa telpās ieslodzītajam ikdienas dzīvē neizbēgami trūkst privātuma. Turklāt pastāv augsts iebiedēšanas un vardarbības risks. Šādi izmitināšanas apstākļi nepārprotami veicina noziedzīgas subkultūras veidošanos un ciešu sakaru uzturēšanu noziedzīgo organizāciju starpā. Šādos apstākļos arī darbiniekiem var būt ārkārtīgi sarežģīti veikt pienācīgu kontroli vai šāda kontrole var pat būt neiespējama; proti, brīvības atņemšanas iestādē nemieru laikā ir grūti novērst ārēju iejaukšanos ar ievērojamu spēku. Šādas izmitināšanas gadījumā praktiski neizpildāms kļūst arī uzdevums attiecīgi izvietot atsevišķus ieslodzītos, izvērtējot risku un vajadzības katrā konkrētā gadījumā. Visas šīs problēmas vēl jo vairāk saasinās, kad ieslodzīto skaits pārsniedz pieņemamās robežas; turklāt šādā situācijā pārmērīgi tiek pārslogota komunālo labierīcību sistēma, piemēram, izlietnes vai tualetes, arī ventilācija nav pietiekama tik lielam cilvēku skaitam, tāpēc ieslodzīto dzīves apstākļi kļūst nožēlojami.

Tomēr *CPT* uzsver, ka, veicot pāreju no lielas ietilpības kopmītņu tipa telpām uz mazākām dzīvojamām vienībām, paralēli ir jāveic pasākumi, kas nodrošinātu, lai ieslodzītie pietiekami lielu dienas daļu pavadītu, iesaistoties dažādās mērķtiecīgās nodarbēs ārpus savas dzīvojamās vienības.

Piekļuve dienasgaismai un svaigam gaisam

30. *CPT* daudzkārt ir novērojusi tādas konstrukcijas kā metāla slēgi, stieņi vai plāksnes, kas piestiprinātas pie kameras logiem, liedzot ieslodzītajiem piekļuvi dienasgaismai un aizturot svaigā gaisa ieplūdi telpās. Tas ir īpaši raksturīgi iestādēm, kurās ieslodzītie atrodas pirmstiesas apcietinājumā. *CPT* pilnībā atzīst, ka attiecībā uz konkrētiem ieslodzītiem var būt nepieciešami īpaši drošības pasākumi, kas paredzēti, lai novērstu slepenu norunu un/vai noziedzīgas darbību risku. Tomēr šāda veida pasākumu ieviešanai jābūt izņēmumam, nevis regulārai praksei. Tas nozīmē, ka attiecīgajām iestādēm jāpārbauda katra ieslodzītā lieta, lai noteiktu, vai īpašie drošības pasākumi viņa gadījumā patiešām ir pamatoti. Turklāt, ja šādi pasākumi ir nepieciešami, tie nedrīkst attiecīgajiem ieslodzītajiem liegt piekļuvi

---

dienasgaismai un svaigam gaisam. Tie ir dzīves pamatelementi, uz ko ir tiesības ikvienam ieslodzītajam; turklāt šo elementu trūkums rada apstākļus, kas veicina slimību un jo īpaši tuberkulozes izplatīšanos.

CPT atzīst, ka pienācīgu dzīves apstākļu nodrošināšana brīvības atņemšanas iestādēs var maksāt ļoti dārgi, un daudzās valstīs uzlabojumus kavē nepietiekamais finansējums. Tomēr logus aizsedzošo konstrukciju noņemšana telpās, kurās izmitināti ieslodzītie (un alternatīvu atbilstīga dizaina drošības konstrukciju uzstādīšana tajos izņēmuma gadījumos, kad tas ir nepieciešams), neprasa vērienīgus ieguldījumus un vienlaikus sniedz būtisku labumu visām iesaistītajām personām.

Infekcijas slimības

31. Infekcijas slimību, jo īpaši tuberkulozes, hepatīta un HIV/AIDS, izplatība ir kļuvusi par nopietnu veselības aprūpes problēmu vairākās Eiropas valstīs. Lai gan šīs slimības ietekmē iedzīvotājus plašā mērogā, tomēr to izplatība dažās brīvības atņemšanas iestāžu sistēmās ir dramatiska. Šajā ziņā *CPT* vairākos gadījumos bijusi spiesta paust nopietnas bažas par neatbilstīgiem šīs problēmas risināšanas pasākumiem. Turklāt novērojumi liecina, ka vispārējie apstākļi, kādos uzturas ieslodzītie, bieži ir tādi, ka spēj tikai veicināt šo slimību izplatīšanos.

CPT apzinās, ka ekonomisko grūtību laikā, kāds šobrīd novērojams daudzās *CPT* apmeklētajās valstīs, no daudz kā jāatsakās, tostarp arī brīvības atņemšanas iestādēs. Tomēr neatkarīgi no katrā konkrētajā laikā novērotajām grūtībām cilvēka brīvības atņemšana vienmēr saistīta ar pienākumu rūpēties, un tādēļ vajadzīgi efektīvi profilakses, diagnostikas un ārstēšanas pasākumi. Valsts iestādēm šā pienākuma ievērošana ir īpaši atbildīgs uzdevums, kad runa ir par tādu slimību ārstēšanu, kas apdraud cilvēku dzīvību.

Modernās diagnostikas izmantošana, regulāra zāļu un saistīto materiālu piegāde, pietiekams skaits darbinieku, kas nodrošina, lai ieslodzītie lietotu izrakstītās zāles paredzētajās devās un pareizajos intervālos, kā arī vajadzības gadījumā īpaša uztura nodrošināšana ir vissvarīgākie efektīvas stratēģijas elementi cīņā pret minētajām slimībām un atbilstīgas ieslodzīto aprūpes nodrošināšanā. Tādēļ apstākļiem telpās, kurās uzturas ieslodzītie, kas slimo ar infekcijas slimībām, ir jābūt tādiem, kas veicinātu atveseļošanos — vajadzīga papildu dienasgaisma un laba ventilācija, apmierinoši higiēnas apstākļi, kā arī telpas, kas nav pārapsildītas.

Turklāt šos ieslodzītos nedrīkstētu nošķirt no pārējiem ieslodzītajiem, izņemot gadījumus, kad tas ir noteikti nepieciešams veselības vai citu apsvērumu dēļ. Šajā ziņā *CPT* īpaši uzsver, ka nav medicīniska pamatojuma nošķirt ieslodzītos tikai tāpēc, ka tiem konstatēts HIV.

Lai kļūdētu nepareizus priekšstatus par šiem jautājumiem, valstu iestādēm ir jānodrošina gan ieslodzītajiem, gan arī brīvības atņemšanas iestādes personālam paredzēta vispusīga izglītības programma par infekcijas slimībām. Šādā programmā jāskaidro attiecīgās slimības izplatīšanās ceļi un izsargāšanās metodes, kā arī attiecīgie profilakses pasākumi. Īpaša uzmanība jāvērs uz inficēšanās riskiem ar HIV un B/C hepatītu dzimumkontakta un intravenozo injekciju ceļā, kā arī jāskaidro, kāda nozīme ķermeņa šķidrumiem ir HIV un hepatīta vīrusu pārnēsāšanā.

Jāuzsver arī, ka atbilstīga informācija un konsultācijas būtu jāsniedz pirms un — pozitīva rezultāta gadījumā — arī pēc diagnosticējošā testa. Turklāt, protams, informācija, kas attiecas

---

uz pacientu, būtu jāaizsargā saskaņā ar medicīniskās konfidencialitātes principu. Parasti jebkuru iejaukšanos šajā jomā drīkstētu pamatot ar iesaistīto personu apzinātu piekrišanu.

Turklāt, lai minēto slimību kontrole būtu efektīva, visām šīs jomas ministrijām un aģentūrām konkrētajā valstī jānodrošina savu centienu vislabākā iespējamā saskaņošanā. Šajā ziņā *CPT* vēlas uzsvērt, ka pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes jānodrošina turpmākā ārstēšana.¹

Paaugstinātas drošības vienības

32. Katrā valstī ir noteikts skaits ieslodzīto, par kuriem uzskata, ka tie rada īpaši augstu drošības risku, tāpēc tiem ir nepieciešami īpaši apcietinājuma apstākļi. Šādu ieslodzīto radītais augstais drošības risks var izrietēt no šo personu izdarīto noziegumu veida, reaģēšanas īpatnībām uz cietuma dzīves ierobežojumiem, kā arī no psiholoģiskām/psihiskām īpatnībām. Šāda ieslodzīto grupa ir (vai vismaz tai vajadzētu būt, ja klasifikācijas sistēma darbojas apmierinoši) ļoti neliela daļa no visiem brīvības atņemšanas iestādē ieslodzītajiem. Tomēr tā ir grupa, kas izraisa īpašas *CPT* bažas, jo nepieciešamība veikt ārkārtas pasākumus pret šādiem ieslodzītajiem ir saistīta ar lielāku necilvēcīgas izturēšanās risku.

Ieslodzītajiem, kas rada īpaši augstu drošības risku, savas ieslodzījuma vienības teritorijā būtu jānodrošina salīdzinoši brīvs režīms, tādējādi kompensējot īpaši bargo brīvības atņemšanas stāvokli. Jo īpaši viņiem jānodrošina iespēja tikt ar citiem vienībā ieslodzītajiem, kā arī jānodrošina labas nodarbību iespējas. Īpašas pūles būtu jāvelta labas iekšējās atmosfēras izveidei vienībās, kurās tiek piemēroti paaugstinātas drošības pasākumi. Jācenšas veidot pozitīvas attiecības starp personālu un ieslodzītajiem. Tas ne tikai veicina cilvēcīgu attieksmi pret šo vienību iemītniekiem, bet arī uztur efektīvu kontroli un drošību, kā arī garantē personāla drošību.

Apmierinošas nodarbību programmas nodrošināšana paaugstinātas drošības vienībā ir tikpat svarīga vai pat daudzkārt svarīgāka kā šāda programma parastā vienībā. Tā daudzējādā ziņā spēj novērst kaitīgo ietekmi, ko ieslodzītā personībai rada dzīve šādas vienības noslēgtajā gaisotnē. Organizētajām nodarbēm jābūt iespējami daudzveidīgām (izglītība, sports, darbs, kas attīsta prasmes utt.). Jo īpaši attiecībā uz darbu ir skaidrs, ka drošības apsvērumu dēļ var nebūt pieļaujami vairāku veidu darbi, kuri iespējami parastās brīvības atņemšanas iestādes vienībās. Tomēr tas nenozīmē, ka ieslodzītajiem ir paredzēts tikai monotons darbs.

Protams, uz ieslodzītajiem nedrīkstētu attiecināt īpašu drošības režīmu ilgāk, nekā tas ir nepieciešams, izvērtējot ieslodzītā radīto risku. Tāpēc regulāri jāpārskata lēmumi par izvietošanu. Šāda pārskatīšana vienmēr jāpamato ar katra ieslodzītā pastāvīgu novērtējumu, ko veic šādu novērtējumu veikšanai īpaši apmācīti darbinieki. Turklāt ieslodzītie iespēju robežās būtu pilnībā jāinformē par izvietošanas iemesliem un — vajadzības gadījumā — atjaunināšanu; tādējādi ieslodzītajiem būs arī iespēja konstruktīvi apstrīdēt šāda līdzekļa piemērošanu.

Ieslodzītie, kuriem piespriests mūža ieslodzījums un citi ilgstoši soda termiņi

33. Daudzās Eiropas valstīs palielinās to ieslodzīto skaits, kuriem piespriests mūža ieslodzījums un cits ilgstošs soda termiņš. Vairāku apmeklējumu laikā *CPT* konstatēja, ka šādu ieslodzīto stāvoklis jāuzlabo gan attiecībā uz vispārējiem apstākļiem, gan nodarbībām un

---

¹ Skat. arī "Veselības aprūpes pakalpojumi brīvības atņemšanas iestādēs" iedaļu "Infekcijas slimības".

---

cilvēku saskarsmes iespējām. Turklāt daudziem šādiem ieslodzītajiem piemērotie īpašie ierobežojumi vēl vairāk pastiprina ilgstoša ieslodzījuma negatīvo ietekmi; šādu ierobežojumu piemēri ir pastāvīga nošķirtība no pārējiem ieslodzītajiem, roku dzelžu obligāta uzlikšana, izvedot ieslodzīto no kameras, aizliegums sazināties ar pārējiem ieslodzītajiem un apmeklējuma tiesību ierobežošana. *CPT* uzskata, ka, pienācīgi nenovērtējot konkrētu risku, ko var izraisīt (vai neizraisīt) attiecīgā persona, nav pamatoti piemērot vienādus ierobežojumus visiem ieslodzītajiem, kuriem piemērots īpašs soda veids.

Ilgtermiņa ieslodzījums var izraisīt ieslodzīto sociālu degradāciju. Ilgtermiņā ieslodzītie ir ne vien ieslodzīti iestādē, bet viņiem var rasties arī virkne psiholoģisku problēmu (tostarp pašcieņas zudums un sociālo iemaņu pasliktināšanās), viņi pamazām aizvien vairāk atsvešinās no sabiedrības, kur gandrīz visiem būs jāatgriežas. *CPT* uzskata, ka režīmam, ko piemēro ieslodzītajiem, kuriem piespriests ilgstošas brīvības atņemšanas sods, jābūt tādām, kas šīs sekas kompensētu pozitīvā un visaptverošā veidā.

Šiem ieslodzītajiem būtu jānodrošina daudzpusīgas un mērķtiecīgas nodarbību iespējas (darbs, vēlams ar profesionālu ievirzi; izglītība; sports; aktīva atpūta/biedrošanās). Jānodrošina arī, lai viņi zināmā mērā varētu izvēlēties laika pavadīšanas veidu, tādējādi sekmējot ieslodzīto patstāvības un individuālās atbildības apziņas attīstību. Būtu jāveic arī citi pasākumi, lai ieslodzījumā pavadītais laiks ieslodzīto skatījumā būtu jēgpilns; īpaši svarīgi pasākumi ir individuālā ieslodzījuma plāna izstrādāšana un atbilstīgs psiholoģiski sociālais atbalsts tiem ieslodzītajiem, kuriem tuvojas ieslodzījuma termiņa beigas, lai brīdī, kad pienāk šis laiks, viņi būtu sagatavoti atbrīvošanai. Negatīvās sekas, ko rada to ieslodzīto izolēšana, kuriem piespriests ilgstošas brīvības atņemšanas sods, būtu mazāk izteiktas un viņi būtu labāk sagatavoti atbrīvošanai, ja viņiem būtu nodrošināta faktiskā iespēja uzturēt saskarsmi ar ārpasauli.

Ieslodzījums vieninieka kamerā

Izvilums no Divdesmit pirmā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2011) 28]

Ievads

53. Ieslodzīto ieslodzījums vieninieka kamerā dažādos veidos ir konstatēts visās brīvības atņemšanas iestāžu sistēmās. *CPT* vienmēr ir pievērsusi īpašu uzmanību ieslodzītajiem, kas ieslodzīti vieninieka kamerā, jo tas var ļoti kaitīgi ietekmēt attiecīgo cilvēku garīgo, fizisko un sociālo veselību.¹

Šī kaitīgā ietekme var būt tieša, un tā palielinās, palielinoties pasākuma ilgumam un tiešumam. Visbūtiskākais radītājs, kas pierāda atsevišķas ieslodzīšanas varbūtējo kaitējumu, ir ievērojami lielākais pašnāvību skaits šādās kamerās ieslodzīto cilvēku vidū, salīdzinot ar pārējiem ieslodzītajiem. Tāpēc, protams, ieslodzījums vieninieka kamerā, iespējams, izvirza jautājumus saistībā ar spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda aizliegumu. Turklāt tas var radīt iespēju apzināti slikti izturēties pret ieslodzītajiem, kas atrodas prom no citu ieslodzīto un personāla uzmanības. Tādējādi šāds soda veids *CPT* rada lielākās bažas, un katrā apmeklējumā delegācijas lielu uzmanību pievērš vieninieka kamerā ieslodzīto cilvēku iztaujāšanai, lai pārbaudītu viņu ieslodzījuma apstākļus un izturēšanos pret viņiem un kontrolētu procedūras, kuras piemēro, lemjot par šādu izvietojumu un pārskatot to. Šajā vispārējā ziņojuma iedaļā *CPT* izklāsta kritērijus, kurus tā izmanto, novērtējot ieslodzījumu vieninieka kamerā. Komiteja uzskata — ja šie kritēriji tiek ievēroti, jābūt iespējai līdz nepieciešamajam minimumam samazināt termiņu ieslodzījumam vieninieka kamerā, lai nodrošinātu, ka tad, kad tas tiek izmantots, tas ir uz visīsāko nepieciešamo laiku, lai katru no atsevišķas ieslodzīšanas režīmiem padarītu iespējami pozitīvāku un nodrošinātu, ka ir ieviestas procedūras pilnīgai atbildībai par šā pasākuma izmantošanu.

54. *CPT* saprot, ka termins “ieslodzījums vieninieka kamerā” apzīmē to, ka ir izdots rīkojums ieslodzīto turēt atsevišķi no pārējiem ieslodzītajiem, piemēram, saskaņā ar tiesas nolēmumu; piemērojot disciplinārsodu brīvības atņemšanas iestāžu sistēmā; izmantojot to kā profilaktisku administratīvu pasākumu vai attiecīgā ieslodzītā aizsardzībai. Ieslodzītais, kam piemēro šādu pasākumu, parasti tiek turēts atsevišķi, tomēr dažās valstīs, viņu var izmitināt kopā ar vienu vai diviem citiem ieslodzītajiem, un šīs iedaļas nosacījumi vienādi attiecas arī uz šādām situācijām.

Runājot konkrētāk par nepilngadīgo ieslodzījumu vieninieka kamerā — praksi, pret kuru *CPT* ir īpaši stingri iebildumi —, jāatsaucas arī uz piezīmēm, ko Komiteja izklāstījusi savā Astoņpadsmitajā vispārējā ziņojumā.²

Šī iedaļa neattiecas uz ieslodzīto izolāciju veselības apsvērumu dēļ, jo šāda pasākuma pamatojums būtiski atšķiras.

Saistītie principi

55. Ieslodzījums vieninieka kamerā vēl vairāk ierobežo jau tā ļoti ierobežotās to cilvēku tiesības, kuriem atņemta brīvība. Saistītie papildu ierobežojumi nav raksturīgi brīvības

---

¹ Pētnieciskais pierādījums šajā jomā pārskatāmi ir apkopots Šarona Šaleva [*Sharon Shalev*] grāmatā “A Sourcebook on Solitary Confinement” (*Mannheim Centre for Criminology*, Londona, 2008. gads), kas elektroniskā formātā pieejama interneta vietnē: www.solitaryconfinement.org.

² Skat. *CPT/Inf* (2008) 25 26. punktu.

---

atņemšanai, un tādējādi tie ir atsevišķi jāpamato. Lai pārbaudītu, vai kāda konkrēta pasākuma piemērošana ir pamatota, ir lietderīgi piemērot tradicionālos testus, kas izklāstīti Eiropas Cilvēktiesību konvencijā un pilnveidotī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā. Šos testus var rezumēt ar vienkāršu kodolīgu saīsinājumu “**PLANN**”.

a) Proporcionāli — jebkuri turpmāki ieslodzītā tiesību ierobežojumi jāsaista ar faktisko vai iespējamo kaitējumu, ko ieslodzītais ir radījis vai radīs ar savu rīcību (vai iespējamo kaitējumu viņam) brīvības atņemšanas iestādes vidē. Ņemot vērā to, ka ieslodzījums vieninieka kamerā ir nopietns ieslodzītā tiesību ierobežojums, kas ietver saistītos riskus ieslodzītajam, faktiskā vai iespējamā kaitējuma līmenim jābūt vismaz tikpat nopietnam, un tā risināšanai jābūt iespējamai tikai šādi. Tāda prakse ir, piemēram, lielākajā daļā valstu, kurās ieslodzījums vieninieka kamerā ir sankcija tikai par vissmagākajiem disciplinārajiem pārkāpumiem, bet šis princips ir jāievēro visos pasākuma piemērošanas gadījumos. Jo ilgāk pasākums turpinās, jo spēcīgākam jābūt tā iemeslam un jo vairāk jādara, lai nodrošinātu, ka tas sasniedz savu mērķi.

b) Likumīgi — valsts tiesību aktos jāparedz noteikumi attiecībā uz katru atsevišķas ieslodzīšanas veidu, kas ir atļauts valstī, un šiem noteikumiem jābūt pieņemamiem. Tie jāpaziņo saprotamā veidā ikvienam, uz ko tie var attiekties. Tiesību aktos būtu jānorāda precīzi apstākļi, kuros var noteikt katru atsevišķas ieslodzīšanas veidu; personas, kurām to var noteikt; procedūras, kuras jāievēro šīm personām; attiecīgā ieslodzītā tiesības paust protestu kā daļu no procedūras; prasība sniegt ieslodzītajam pēc iespējas pilnīgāku lēmuma pamatojumu (proti, zināmos gadījumos var būt pieņemams pamatojums konkrētas informācijas neizpaušanai drošības apsvērumu vai trešo personu interešu aizsardzības dēļ); lēmuma pārskatīšanas biežums un procedūras; kā arī lēmuma pārsūdzēšanas kārtība. Katra atsevišķas ieslodzīšanas veida režīms būtu jānosaka ar tiesību aktu, katru režīmu skaidri nošķirot citu no cita.

c) Atbildīgi — jāsauglabā pilnīga dokumentācija par visiem lēmumiem piemērot ieslodzījumu vieninieka kamerā un visiem lēmumu pārskatīšanas gadījumiem. Šajā dokumentācijā jāpierāda visi faktori, kas ņemti vērā, un informācija, ar kuru tie pamatoti. Jābūt arī ierakstam par ieslodzītā iesaistīšanos vai atteikumu piedalīties lēmuma pieņemšanas procesā. Turklāt jāsauglabā visa dokumentācija par saskarsmi ar darbiniekiem, kamēr ieslodzītais atrodas ieslodzījumā vieninieka kamerā, tostarp par darbinieku mēģinājumiem sadarboties ar ieslodzīto un ieslodzītā atbildes.

d) Nepieciešami — noteikums, ka ir atļauti tikai tādi ierobežojumi, kas vajadzīgi drošai un pienācīgai ieslodzītā ieslodzīšanai, un ka taisnīguma prasības vienādā mērā attiecas arī uz ieslodzītajiem, kas izcieš sodu vieninieka kamerā. Tādējādi, kamēr ilgst ieslodzījums vieninieka kamerā, piemēram, automātiski netiek atceltas tiesības uz apmeklējumiem, telefonsarunām un saraksti vai piekļuvi resursiem (piemēram, lasāmvielai), kas parasti ir pieejami ieslodzītajiem. Tāpat režīmam jābūt pietiekami elastīgam, lai ļautu mazināt kādu ierobežojumu, kas atsevišķos gadījumos nav nepieciešams.

e) Nediskriminējoši — pieņemot lēmumu noteikt ieslodzījumu vieninieka kamerā, jāņem vērā ne vien visi attiecīgie jautājumi, bet jā rūpējas arī par to, lai nodrošinātu, ka netiek ņemti vērā neatbilstīgi jautājumi. Iestādēm jāuzrauga visu atsevišķas ieslodzīšanas veidu izmantošana, lai nodrošinātu, ka tie netiek izmantoti nesamērīgi, bez objektīva un pieņemama pamatojuma, vēršoties pret konkrētu ieslodzīto vai konkrētām ieslodzīto grupām.

Atsevišķas ieslodzīšanas veidi un to likumība

56. Ir četras galvenās situācijas, kurās izmanto ieslodzījumu vieninieka kamerā. Katrai ir savs loģiskais pamatojums, un katra būtu jāizvērtē atšķirīgi.

a) Ieslodzījums vieninieka kamerā atbilstīgi tiesas nolēmumam

Lielākajā daļā valstu tiesas ir pilnvarotas izdot rīkojumu, ar ko apcietinājumā esoša persona (t. i., ievietota pirmstiesas apcietinājumā) kriminālizmeklēšanas interesēs noteiktu laiku tiek ieslodzīta vieninieka kamerā. Turklāt dažās valstīs ieslodzījuma laiks vieninieka kamerā automātiski ir dažu tiesību aktos paredzētu sodu daļa vai tiesa to var paredzēt kā soda daļu.

Attiecībā uz ieslodzījumu vieninieka kamerā saskaņā ar tiesas rīkojumu izmeklēšanas apstākļu dēļ, ir pašsaprotami, ka katrā atsevišķā gadījumā, ņemot vērā pietiekamus pierādījumus, konkrēto personu var būt pamatoti ieslodzīt atsevišķi no citiem konkrētiem ieslodzītiem vai — vēl retākos ārkārtas apstākļos — no ieslodzītajiem kopumā un ierobežot viņa saskarsmi ar ārpusauli. Tas būtu jādara tikai, lai nodrošinātos pret reālu tiesvedības apdraudējumu, un uz to jāattiecinā 57. punktā norādītie aizsardzības pasākumi.

CPT uzskata, ka ieslodzījumu vieninieka kamerā nekādā gadījumā nevajadzētu piemērot kā soda daļu vai tam nevajadzētu būt šādi piemērojamam pēc attiecīgās tiesas ieskatiem. Šajā ziņā jāatgādina vispārpieņemtais princips, ka likumpārkāpēja nosūtīšana uz brīvības atņemšanas iestādi ir sods, nevis viņus tur nosūta, lai saņemtu sodu. Ieslodzījums pats par sevi ir sods, un cietumsoda iespējamā bīstamā pasliktināšanās kā daļa no soda nav pieņemama. Var būt situācijas, kad notiesātam ieslodzītajam konkrētu laiku jāpiemēro atsevišķas ieslodzīšanas režīms, tomēr šāda režīma noteikšana būtu jāuztīc brīvības atņemšanas iestādēm, nevis jāiekļauj kriminālsodu reģistrā.

b) Ieslodzījums vieninieka kamerā kā disciplinārsods

Ieslodzītā saskarsmes pārtraukšanu ar citiem ieslodzītajiem kā vissmagāko disciplinārsodu var noteikt tiesību aktos paredzētajā parastajā disciplinārajā kārtībā. Atzīstot šai sankcijai piemītošo apdraudējumu, valstis nosaka tā piemērošanas maksimālo termiņu. Tas var būt no dažām dienām līdz vienam mēnesim vai ilgāk. Dažas valstis ļauj brīvības atņemšanas iestāžu direktoriem noteikt konkrētu maksimālo termiņu, ļaujot tiesu iestādei noteikt ilgāku termiņu. Lielākā daļa valstu — bet ne visas — aizliedz piemērot secīgus atsevišķas ieslodzīšanas sodus.

Ņemot vērā iespējamās ļoti kaitīgās sekas, ko rada ieslodzījums vieninieka kamerā, *CPT* uzskata, ka saskaņā ar proporcionalitātes principu to izmanto kā disciplinārsodu tikai izņēmuma gadījumos, kā pēdējo līdzekli un iespējami īsāku laiku. Daudzās Eiropas Padomes dalībvalstīs ir tendence samazināt maksimālo iespējamo soda laiku ieslodzījumam vieninieka kamerā. *CPT* uzskata, ka maksimālais laikposms par konkrētu pārkāpumu nedrīkstētu pārsniegt 14 dienas, un tam, vēlams, jābūt mazākam.¹ Turklāt jāaizliedz secīgi disciplinārsodi, kuru dēļ cilvēks ieslodzījumā vieninieka kamerā atrodas nepārtrauktu laikposmu, kas ir ilgāks par maksimālo termiņu. Jebkuri likumpārkāpumi, kurus izdarījis ieslodzītais un par kuriem nepieciešams piemērot bargākas sankcijas, būtu jārisina, izmantojot krimināltiesisko sistēmu.

---

¹ Maksimālajam laikposmam noteikti jābūt mazākam attiecībā uz nepilngadīgajiem.

---

c) Administratīvais ieslodzījums vieninieka kamerā profilaktiskā nolūkā

Vairākumā Eiropas valstu tiesību aktos atļauts administratīvs lēmums ieslodzīt vieninieka kamerā ieslodzītos, kuri ir nodarījuši (vai par kuriem nospriests, ka tie varētu būt nodarījuši) nopietnu kaitējumu citiem vai kuri ļoti nopietni apdraud brīvības atņemšanas iestādes drošību vai drošumu. Šis ieslodzījums var ilgt tikai dažas stundas atsevišķa incidenta gadījumā vai arī pat vairākus gadus tādu ieslodzīto gadījumā, kas tiek uzskatīti par īpaši bīstamiem un turpina radīt nenovēršamu apdraudējumu.

Tas, iespējams, ir ilgstošākais atsevišķas ieslodzīšanas veids un bieži vien — veids ar vismazākajām procesuālajām garantijām. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai būtu noteikumi, kas nodrošina, ka tas netiek izmantots pārāk viegli (piemēram, kā tūlītēja reakcija uz katru disciplināro pārkāpumu, gaidot lietas iztiesāšanu), pārāk plaši vai pārāk ilgu laiku. Tāpēc ir stingri jāievēro 57. punktā izklāstītie aizsardzības pasākumi.

d) Ieslodzījums vieninieka kamerā aizsardzības nolūkā

Katrā brīvības atņemšanas iestāžu sistēmā ir ieslodzītie, kuri varētu prasīt aizsardzību pret citiem ieslodzītajiem. Tas var būt saistīts ar viņu izdarītā pārkāpuma būtību, viņu sadarbību ar tiesībaizsardzības iestādēm, bandu sāncensību, parādiem brīvības atņemšanas iestādē vai ārpus tās vai personas vispārējo neaizsargātību. Lai gan daudzus ieslodzītos šajos apstākļos var uzraudzīt kopā ar pārējiem ieslodzītajiem, ar dažiem ieslodzītiem saistītais risks ir tāds, ka brīvības atņemšanas iestāde tai uzticēto cilvēku aprūpes pienākumu var pildīt, tikai turot tos atsevišķi no visiem pārējiem ieslodzītajiem. To var izdarīt pēc ieslodzītā lūguma vai pēc vadības ierosinājuma, ja tas šķiet nepieciešams. Neatkarīgi no procesa, nenodrošinot aizsardzību atlikušajā soda izciešanas laikā un varbūt pat nākamā sodu izciešanas laikā, var radīt ieslodzītajam ļoti sarežģītus apstākļus.

Valstīm ir pienākums nodrošināt ieslodzītajiem drošu vidi brīvības atņemšanas iestādē, un tām šo pienākumu jāamēģina pildīt, pieļaujot tik lielu sociālo mijiedarbību starp ieslodzītajiem, cik iespējams disciplīnas uzturēšanai. Ieslodzījums vieninieka kamerā izmantojams aizsardzības nolūkā tikai tad, ja pilnīgi noteikti nav cita veida, kā garantēt attiecīgā ieslodzītā drošību.

Lēmums par ieslodzīšanu vieninieka kamerā — procedūras un aizsardzības pasākumi

57. Lai nodrošinātu, ka ieslodzījums vieninieka kamerā tiek piemērots tikai izņēmuma gadījumos un iespējami īsāku nepieciešamo laiku, katram atsevišķas ieslodzīšanas veidam jābūt savam noteiktam procesam, lai to piemērotu un pārskatītu. Šeit *CPT* izklāsta to, ko tā uzskata par atbilstīgiem procesiem.

a) Ieslodzījums vieninieka kamerā saistībā ar izmeklēšanas apstākļiem

Kā jau norādīts, apcietināto personu ieslodzījums vieninieka kamerā piemērojams tikai ierobežotu laiku, ja konkrētajā gadījumā ir tieši pierādījumi par nopietnu risku tiesvedībai, ja attiecīgais ieslodzītais parasti biedrojas ar konkrētiem ieslodzītajiem vai citām personām. Šādi lēmumi būtu jāpieņem atklātā tiesas sēdē, ar maksimāli pilnīgi pamatotu spriedumu, un tie ir pārsūdzami atsevišķi. Tie arī bieži jāpārskata kompetentajā tiesā, lai pārliecinātos, ka ieslodzījums vieninieka kamerā jāturpina.

---

b) Ieslodzījums vieninieka kamerā kā disciplinārsods

Piemērojot ieslodzījumu vieninieka kamerā kā sodu, tā iemesls un termiņš pilnībā jādokumentē disciplinārlietu izskatīšanas reģistrā. Šādiem reģistriem jābūt pieejamiem augstākā līmeņa vadītājiem un uzraudzības struktūrām. Jābūt arī efektīvam pārsūdzības procesam, kurā var atkārtoti pārbaudīt vainas apstiprinājumu un/vai soda termiņu, lai tos nošķirtu praksē. Šajā situācijā nepieciešams papildu pasākums ir juridiskās konsultācijas pieejamība ieslodzītajiem.

Cietuma direktoram vai citam augstākā līmeņa vadības loceklim katru dienu būtu jāapmeklē ieslodzītie, kas izcieš šo sodu, un būtu jāizdod rīkojums pārtraukt ieslodzījumu vieninieka kamerā, kad tas vajadzīgs, ņemot vērā ieslodzītā stāvokli vai uzvedību. Šādu apmeklējumu un ar tiem saistīto lēmumu reģistri jāglabā.

c) Administratīvais ieslodzījums vieninieka kamerā atturošā nolūkā

Šajā nolūkā ievietošanai vieninieka kamerā var būt ļoti ilgs termiņš, un ar to saistītie administratīvie lēmumi bieži vien ir nenoteikti; abi šie faktori pasliktina pasākuma negatīvās sekas. Tāpēc ir jāievieš stingrāki kontroles pasākumi. *CPT* uzskata, ka administratīvo ieslodzījumu vieninieka kamerā drīkstētu atļaut tikai brīvības atņemšanas iestādes augstākā līmeņa personāla locekļiem; par šā pasākuma piemērošanu ārkārtas situācijā nekavējoties jāpaziņo augstākā līmeņa darbiniekam un iespējami ātrāk par to jāziņo brīvības atņemšanas iestādes direktoram. Tam darbiniekam, kas lēmumu anulē, būtu jāpasagatavo pilnīgs rakstisks ziņojums. Tajā būtu jāreģistrē lēmuma pamatojums un precīzs pasākuma pieņemšanas laiks, kā arī ieslodzītā viedoklis, ciktāl to var noskaidrot. Jābūt nemainīgai, reģistrētai visu gadījumu uzraudzībai pirmajās stundās, un attiecīgā persona jāatbrīvo no ieslodzījuma vieninieka kamerā, tiklīdz vairs nav spēkā iemesls pasākuma noteikšanai. Visos gadījumos, kad pasākums ilgst vairāk par 24 stundām, jābūt pilnīgam pārskatam par visiem lietas aspektiem, lai pārtrauktu šo pasākumu iespējami ātrāk.

Ja kļūst skaidrs, ka ieslodzījums vieninieka kamerā var būt nepieciešams ilgāku laiku, būtu jāiesaista struktūra ārpus tās brīvības atņemšanas iestādes, kurā atrodas ieslodzītais, piemēram, galvenās pārvaldes vecākā amatpersona. Jāparedz arī pārsūdzības tiesības neatkarīgā iestādē. Kad rīkojums ir apstiprināts, jāsauc pilna starpdisciplinārās lietas konference, un ieslodzītais jāpieaicina izteikt iebildumus šai struktūrai. Pārskatīšanas grupas galvenais uzdevums ir sagatavot ieslodzītajam plānu, lai risinātu problēmas, kuru dēļ ieslodzītais jāievieto vieninieka kamerā. Pārskatīšanā vajadzētu apsvērt arī to, vai daļa no ieslodzītajam piemērotajiem ierobežojumiem ir noteikti nepieciešami — tādējādi varētu būt iespējams atļaut zināmu biedrošanos ar citiem atlasītiem ieslodzītajiem. Ieslodzītajam no pārskatīšanas struktūras būtu jāsaņem rakstisks, argumentēts lēmums un norāde uz to, kā lēmumu var pārsūdzēt. Pēc sākotnējā lēmuma vismaz pēc pirmā mēneša un pēc tam vismaz reizi trijos mēnešos jāveic papildu pārskatīšana, kurā var novērtēt progresu salīdzinājumā ar saskaņoto plānu un vajadzības gadījumā izstrādāt jaunu plānu. Jo ilgāk attiecīgā persona paliek šādā situācijā, jo rūpīgākai jābūt pārskatīšanai un jo vairāk resursiem, tostarp ārpus brīvības atņemšanas iestādes esošiem resursiem, jābūt pieejamiem, lai mēģinātu (atkārtoti) iekļaut ieslodzīto pārējo ieslodzīto vidū. Ieslodzītajam jābūt tiesībām lūgt pārskatīšanu jebkurā laikā un iegūt neatkarīgus ziņojumus par šādu pārskatīšanu. Brīvības atņemšanas iestādes direktoram vai augstākā līmeņa darbiniekiem vajadzētu pievērst lielu uzmanību šādu ieslodzīto apmeklēšanai katru dienu un iepazīties ar individuālajiem plāniem. Arī medicīnas darbiniekiem īpaša uzmanība būtu jāpievērš ieslodzītajiem, kas uzturas šādos apstākļos.

---

d) Ieslodzījums vieninieka kamerā aizsardzības nolūkā

Aizsardzības gadījumi “pēc personas lūguma” izvirza mazāk jautājumu nekā gadījumi, kuros aizsardzības rīkojumu pieprasījuši darbinieki, taču tie visi vēl ir jāpārskata. *CPT* uzskata, ka vispirms būtu jāizmēģina visas alternatīvas, tostarp vai nu atsevišķa ieslodzītā, kam nepieciešama aizsardzība, vai ieslodzīto, kas rada problēmas, pārsūtīšana uz citu brīvības atņemšanas iestādi, mediācija un pašpārliecības apmācība, un ieslodzītajam jāizskaidro visas ar lēmumu par aizsardzību saistītās sekas. Protams, no jebkura ieslodzītā, kas atrodas brīvprātīgā aizsardzībā, saņemts lūgums atgriezties pie pārējiem ieslodzītajiem būtu jāapsver un jāapstiprina, ja to var droši izdarīt.

Personām, kam aizsardzība noteikta pret savu gribu, jābūt tiesībām pilnībā piedalīties lēmuma apspriešanā un piedāvāt alternatīvus risinājumus. Viņiem pilnībā būtu jāizskaidro lēmums un iespēja apstrīdēt to augstākā līmenī. Lēmums būtu jāpārskata regulāri, lai ieslodzījumu vieninieka kamerā var izbeigt, tiklīdz tas vairs nav nepieciešams.

Atsevišķas ieslodzīšanas būtiskie nosacījumi

58. Kamerām, ko izmanto ieslodzījumam vieninieka kamerā, jāatbilst tiem pašiem obligātajiem standartiem, ko piemēro citām ieslodzīto izmitināšanas telpām. Tāpēc to izmēriem jābūt atbilstīgiem, ar dienasgaismu un mākslīgo apgaismojumu (abos gadījumos gaismai jābūt pietiekamai, lai varētu lasīt), kā arī ar piemērotu apkuri un ventilāciju. Tajās jābūt arī līdzekļiem saziņai ar brīvības atņemšanas iestādes darbiniekiem. Jāveic atbilstīgi pasākumi, lai ieslodzītie jebkurā laikā pienācīgos apstākļos varētu kārtot savas dabiskās vajadzības un mazgāties vismaz tikpat bieži, cik parastā režīmā ieslodzītie. Ieslodzītajiem, kas atrodas vieninieka kamerā, jāļauj valkāt parasto brīvības atņemšanas iestādes apģērbu, un viņiem pasniegtajam ēdienam jābūt parastajam brīvības atņemšanas iestādes uzturam, tostarp vajadzības gadījumā īpašam uzturam. Fizisko nodarbību zonai, ko izmanto šādi ieslodzītie, jābūt pietiekami plašai, lai nodrošinātu pienācīgas vingrošanas iespējas, un tajā vajadzētu būt dažiem aprīkojuma aizsarglīdzekļiem.

59. Pārāk bieži *CPT* delegācijas konstatē, ka viena vai vairākas no šīm pamatprasībām netiek ievērotas, jo īpaši attiecībā uz tiem ieslodzītajiem, kam kā disciplinārsods piemērots ieslodzījums vieninieka kamerā. Piemēram, šim atsevišķas ieslodzīšanas veidam paredzētās kameras dažkārt atrodas pagrabstāvos, bez pietiekamas dienasgaismas un ventilācijas, un tās ir mitras. Bieži vien kameras ir pārāk mazas, dažkārt to platība nepārsniedz 3 līdz 4 m²; šajā ziņā *CPT* vēlas uzsvērt, ka visas kameras, kuru platība ir mazāka par 6 m², jāpārtrauc izmantot kā ieslodzīto izmitināšanas telpas. Arī fizisko nodarbību zonas, ko izmanto attiecīgie ieslodzītie, bieži vien ir neatbilstīgas.

60. Atbilstīgi vispārējai praksei kamerās, kurās izmitina ieslodzītos, kam kā sods piemērots ieslodzījums vieninieka kamerā, ir ierobežots daudzums mēbeļu, kas bieži vien ir nostiprinātas pie grīdas. Tomēr šādās kamerās jābūt vismaz galdam un piemērotai sēdvietai dienā (t. i., krēslam vai solam), kā arī pienācīgai gultai un gultas veļai naktī.

Attiecībā uz kamerām, kuras izmanto tādu ieslodzīto izmitināšanai, kam piemērots cits atsevišķas ieslodzīšanas veids, *CPT* uzskata, ka tajās jābūt tādām pašām aprīkojumam kā kamerās, ko izmanto ieslodzītie parastajos brīvības atņemšanas iestādes apstākļos.

Atsevišķa ieslodzījuma režīmi

61. Tāpat kā attiecībā uz visiem pārējiem režīmiem, ko piemēro ieslodzītajiem, jāievēro princips, ka uz vieninieka kamerā ievietotajiem ieslodzītajiem nedrīkstētu attiecināt stingrākus ierobežojumus, nekā nepieciešams viņu drošai un pienācīgai ieslodzīšanai. Turklāt īpaši jācenšas uzlabot režīmu tiem ieslodzītajiem, kas ilgtermiņā atrodas vieninieka kamerā un kam nepieciešama īpaša uzmanība, lai līdz minimumam samazinātu šā pasākuma iespējamo kaitīgo iedarbību. Šā jautājuma risināšanai nav nepieciešama pieeja “visu vai neko”. Katrs konkrētais ierobežojums būtu jāpiemēro tikai atbilstīgi novērtētam konkrētā ieslodzītā radītam riskam. Tāpat, kā jau norādīts, ņemot vērā attiecīgo atsevišķās ieslodzīšanas veidu, skaidri jānošķir režīmi, ko piemēro personām, uz kurām attiecas ieslodzījums vieninieka kamerā.

a) Pret ieslodzītajiem, kas ar tiesas rīkojumu ieslodzīti vieninieka kamerā saistībā ar izmeklēšanas apstākļiem, cik iespējams būtu jāizturas kā pret pārējām apcietinātajām personām, papildu ierobežojumus piemērojot tikai tik lielā mērā, cik obligāti nepieciešams tiesvedības nolūkā.

b) Ieslodzītajiem, kam ieslodzījums vieninieka kamerā piemērots kā disciplinārsods, nekad nevajadzētu pilnībā liegt saziņu ar ģimeni, un jebkādi šādas saziņas ierobežojumi būtu jāparedz tikai tad, ja pārkāpums saistīts ar šādu saziņu. Nevajadzētu būt ierobežojumiem attiecībā uz tiesībām vērsties pie advokāta. Šiem ieslodzītajiem jābūt tiesībām uz nodarbībām ārpus telpām vismaz vienu stundu dienā no pirmās dienas, kad piemērots ieslodzījums vieninieka kamerā, un viņi jāmudina iesaistīties šādās ārpus telpu nodarbībās. Jāļauj viņiem piekļūt arī piemērota satura lasāmvielai (šis ierobežojums, piemēram, nebūtu jāattiecina uz reliģiskiem tekstiem). Ir ļoti svarīgi, lai ieslodzītiem būtu zināms stimuls palīdzēt uzturēt savu garīgo labklājību.

c) Ieslodzītajiem, kam administratīvais ieslodzījums vieninieka kamerā piemērots atturošā nolūkā, jābūt individuālam režīma plānam, kas paredzēts pasākuma piemērošanas iemeslu risināšanai. Īstenojot šo plānu, būtu jāmēģina maksimāli palielināt saziņu ar pārējiem — sākotnēji ar darbiniekiem, bet tiklīdz iespējams, ar citiem iemērotiem ieslodzītajiem — un nodrošināt maksimāli pilnīgu nodarbību klāstu, lai piepildītu dienas. Darbiniekiem pārliecinoši jāmudina ieslodzītie piedalīties nodarbībās un jāveicina saziņa ar ārpasauli. Visā laikā, kamēr ilgst administratīvais ieslodzījums vieninieka kamerā, vispārējam mērķim jābūt ieslodzīto pārliecināšanai par atkārtotu iekļaušanos parastajā režīmā.

d) Attiecībā uz ieslodzītajiem, kam ieslodzījums vieninieka kamerā piemērots aizsardzības nolūkā, jāpanāk līdzsvars, no vienas puses, starp nepieciešamību izvairīties no tā, ka šis atsevišķas ieslodzīšanas veids kļūst pārāk pievilcīgs ieslodzītajiem, un, no otras puses, to, ka līdz minimumam tiek samazināti tām personām piemērotie ierobežojumi, uz kurām pasākumu attiecinā. Protams, šāda atsevišķas ieslodzīšanas perioda sākumā būtu jāveic pasākumi, lai iespējami ātri veiktu personas atkārtotu iekļaušanu; ja kļūst skaidrs, ka ir nepieciešama ilgtermiņa aizsardzība un nav iespējams cits risinājums, režīms jāpastiprina. Īpaši jācenšas apzināt citus ieslodzītos, ar ko attiecīgais ieslodzītais varētu droši biedroties, un situācijas, kurās minēto personu būtu iespējams izlaist no kameras.

Veselības aprūpes darbinieku nozīme atsevišķas ieslodzīšanas gadījumā

62. Brīvības atņemšanas iestādē strādājošie mediķi ir ieslodzīto personīgie ārsti, un pozitīvu ārsta un pacienta attiecību nodrošināšana ir galvenais faktors, kas garantē ieslodzīto veselību un labklājību. Prakse, saskaņā ar kuru brīvības atņemšanas iestādes ārsti apliecina, vai

---

ieslodzītajam kā sodu var piemērot ieslodzījumu vieninieka kamerā (vai jebkuru citu atsevišķas ieslodzīšanas veidu, ko piemēro pret ieslodzītā gribu), diez vai veicinās šīs attiecības. Šis viedoklis ir atzīts arī Ministru komitejas Ieteikumā Nr. Rec (2006)2 par pārskatītajiem Eiropas cietumu noteikumiem; tik tiešām tagad ir svītrots noteikumu iepriekšējās redakcijas nosacījums, atbilstīgi kuram brīvības atņemšanas iestādes ārstiem bija jāapliecina, ka ieslodzītie ir piemēroti soda izciešanai. *CPT* uzskata, ka medicīnas darbiniekiem nekādā gadījumā nebūtu jā piedalās nevienā lēmumu pieņemšanas procesa posmā, pēc kura tiek piemērots kāds atsevišķas ieslodzīšanas veids, izņemot gadījumu, ja pasākumu piemēro veselības apsvērumu dēļ.

63. No otras puses, veselības aprūpes darbiniekiem jābūt ļoti uzmanīgiem pret visu vieninieka kamerā ieslodzīto situāciju. Veselības aprūpes darbiniekiem jābūt informētiem par visiem šādas ieslodzīšanas gadījumiem, jāapmeklē ieslodzītais tūlīt pēc ieslodzīšanas un pēc tam regulāri vismaz vienu reizi dienā un, ja nepieciešams, jānodrošina viņam tūlītēja medicīniskā palīdzība un ārstēšana. Ja vieninieka kamerā ieslodzītā veselība tiek nopietni apdraudēta, viņiem par to būtu jāziņo brīvības atņemšanas iestādes direktoram.

Secinājumi

64. Izstrādājot šos standartus, *CPT* cenšas līdz minimumam samazināt ieslodzījuma termiņu vieninieka kamerās brīvības atņemšanas iestādēs, ne vien ņemot vērā garīgo, fizisko un sociālo kaitējumu, ko tas var nodarīt ieslodzītajiem, bet ņemot vērā arī tā radīto tīšas sliktas izturēšanās iespēju. *CPT* uzskata, ka ieslodzījums vieninieka kamerā būtu jāpiemēro tikai izņēmuma gadījumos, kā pēdējā iespēja un uz visīsāko iespējamo laiku.

Ieslodzītie, kam piemērots ieslodzījums vieninieka kamerā, jāizmitina pienācīgos apstākļos. Turklāt pasākumā būtu jāietver minimālie ieslodzītajiem piemērojamie ierobežojumi, kas atbilst pasākuma mērķim un ieslodzītā uzvedībai, un tas vienmēr būtu jāpapildina ar darbinieku aktīviem centieniem atrisināt pamatā esošos jautājumus. Proti, režīmam vieninieka kamerā jābūt iespējami pozitīvam un vērstam uz to faktoru risināšanu, kuru dēļ pasākums bija nepieciešams. Turklāt lēmumu pieņemšanas procesos par atsevišķas ieslodzīšanas piemērošanu un pārskatīšanu jāiekļauj juridiskie un praktiskie aizsardzības pasākumi.

Nodrošinot to, ka ieslodzījums vieninieka kamerā vienmēr ir samērīga reakcija uz sarežģītām situācijām brīvības atņemšanas iestādēs, tiks veicināta personāla un ieslodzīto pozitīva mijiedarbība un mazināts kaitējums visām tām personām, kas bieži vien ir ieslodzītie, kuri visvairāk cieš no pārējiem ieslodzītajiem.

Veselības aprūpes pakalpojumi brīvības atņemšanas iestādēs

Izvilums no Trešā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (93) 12]

30. Personu, kam atņemta brīvība, veselības aprūpe ir jautājums, kas ir tiešā CPT kompetencē.¹ Nepietiekams veselības aprūpes līmenis ātri var izraisīt situācijas, ko varētu kvalificēt kā “necilvēcīgu un pazemojošu rīcību”. Turklāt veselības aprūpes pakalpojumiem šādā iestādē, iespējams, var būt svarīga nozīme sliktas izturēšanās novēršanā gan pašā brīvības atņemšanas iestādē, gan arī citur (jo īpaši policijas iestādēs). Turklāt veselības aprūpe paredzēta, lai pozitīvi ietekmētu vispārējo dzīves kvalitāti brīvības atņemšanas iestādē, kur šī aprūpe tiek nodrošināta,

31. Nākamajos punktos izklāstīti daži svarīgākie jautājumi, ko CPT delegācijas risinājušas, apmeklējumu laikā pārbaudot veselības aprūpes pakalpojumus brīvības atņemšanas iestādēs. Tomēr jau no paša sākuma CPT vēlas paskaidrot, kādu nozīmi tā piešķir vispārējam principam, kas jau atzīts vairākumā Komitejas apmeklēto valstu vai pat visās minētajās valstīs, — ieslodzītajiem ir tiesības uz tāda paša līmeņa veselības aprūpi kā visiem pārējiem sabiedrības locekļiem. Šis princips ir cieši saistīts ar cilvēka pamattiesībām.

32. Apsvērumus, kuriem CPT pievērsusi uzmanību, apmeklējot brīvības atņemšanas iestāžu veselības aprūpes dienestus, var apkopot šādās kategorijās:

- a) ārsta pieejamība;
- b) aprūpes līdzvērtīgums;
- c) pacienta piekrišana un konfidencialitāte;
- d) slimību profilakse;
- e) humānā palīdzība;
- f) profesionālā neatkarība;
- g) profesionālā kompetence.

a) Ārsta pieejamība

33. Nokļūstot cietumā, visi ieslodzītie nekavējoties būtu jāapskata iestādes veselības aprūpes dienesta darbiniekam. Savos līdzšinējos ziņojumos CPT ieteikusi pienācīgi iztaujāt katru jaunpienākušo ieslodzīto un vajadzības gadījumā, tiklīdz iespējams, pēc uzņemšanas iestādē ārstam veikt ieslodzītā veselības pārbaudi. Jāpiebilst, ka dažās valstīs šādu veselības pārbaudi uzņemšanas brīdī veic pilnībā kvalificēta medmāsa, kas sniedz pārskatu ārstam. Minēto pieeju var uzskatīt par pieejamo resursu efektīvāku izmantošanu.²

Vēlams arī, lai ieslodzītajiem, ierodoties iestādē, tiktu izsniegta brošūra vai buklets ar informāciju par veselības aprūpes dienestu un tā darbību šajā iestādē, kā arī ar atgādinājumu par higiēnas pamatprasībām.

34. Atrodoties apcietinājumā, ieslodzītajiem neatkarīgi no ieslodzījuma režīma jebkurā laikā būtu jānodrošina ārsta pieejamība (tas jo īpaši attiecas uz ārsta pieejamību ieslodzītajiem, kuriem piemērots ieslodzījums vieninieka kamerā, skat. CPT Otrā vispārējā ziņojuma CPT/Inf

---

¹ Jāatsaucas arī uz Ieteikumu Nr. R (98) 7 par brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes ētiskajiem un organizatoriskajiem aspektiem, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēmusi 1998. gada 8. aprīlī.

² Šī prasība vēlāk tika pārfrāzēta šādi: “Katrs jaunpienākušais ieslodzītais būtu pienācīgi jāiztaujā un ārstam viņš jāizmeklē iespējami ātrāk pēc uzņemšanas iestādē; izņemot ārkārtas apstākļus, tāda iztaujāšana/apskate būtu jāveic uzņemšanas dienā; jo īpaši šī prasība attiecas uz izmeklēšanas cietumiem. Šādu veselības pārbaudi var veikt arī pilnībā kvalificēta medmāsa, kas sniedz pārskatu ārstam”.

---

(92)3 56. punktu). Veselības aprūpes pakalpojumi organizējami tā, lai lūgums vērsties pie ārsta tiktu izpildīts bez liekas vilcināšanās.

Ieslodzītajiem jānodrošina veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība, ievērojot konfidencialitāti, piemēram, izmantojot paziņojumu slēgtā aploksnē. Turklāt brīvības atņemšanas iestādes amatpersonām nevajadzētu pārbaudīt lūgumus vērsties pie ārsta.

35. Brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes dienestam jāspēj nodrošināt vismaz regulāras konsultācijas ambulatorajiem pacientiem un neatliekamo medicīnisko palīdzību (protams, papildus bieži var būt stacionāra tipa nodaļa ar gultām). Katram ieslodzītajam jābūt pieejamiem kvalificēta zobārsta pakalpojumiem. Turklāt cietuma ārstiem būtu jānodrošina iespēja pieaicināt speciālistus.

Neatliekamas palīdzības gadījumā vienmēr jābūt iespējai izsaukt ārstu. Turklāt brīvības atņemšanas iestādes telpās vienmēr jābūt kādai kompetentai personai, vēlams medmāsai, kurai ir atzīta kvalifikācija, lai sniegtu pirmo palīdzību.

Veselības aprūpes darbiniekiem attiecīgi būtu jāpārtrauga ambulatoro pacientu ārstēšana; daudzos gadījumos, lai nodrošinātu pacienta rehabilitāciju, nav pietiekami pašauties uz ieslodzītā iniciatīvu.

36. Jābūt pieejamam tiešam atbalstam, ko sniedz pilnībā aprīkota slimnīca — vai nu civilā slimnīca, vai cietuma slimnīca.

Ja pēc palīdzības jāvērsas civilā slimnīcā, aktuāls kļūst jautājums par drošību. Šajā ziņā *CPT* vēlas uzsvērt, ka ieslodzītie, kas tiek hospitalizēti ārstēšanas nolūkā, drošības apsvērumu dēļ nav fiziski jāpiesaista pie slimnīcas gultām vai citiem iekārtas priekšmetiem. Lai pildītu drošības prasības, var atrast citus līdzekļus un tie būtu jāatrod; viens no iespējamajiem risinājumiem — izveidot šādās slimnīcās apsargājamas nodaļas.

37. Jebkurā gadījumā, kad ieslodzītajiem ir nepieciešama hospitalizācija vai speciālista veikta izmeklēšana slimnīcā, viņi nekavējoties būtu jāpārved tādā veidā, kas atbilst viņu veselības stāvoklim.

b) Aprūpes līdzvērtīgums

i) Vispārējā medicīna

38. Brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes pakalpojumos būtu jāietver ārstēšana un aprūpe, kā arī atbilstīgs uzturs, fizioterapija, rehabilitācija vai jebkādi citi nepieciešami speciāli ārstēšanas pasākumi apstākļos, kas pielīdzināmi tiem apstākļiem, kādi ir pacientiem ārpus brīvības atņemšanas iestādes. Jānodrošina attiecīgs medicīnas personāls, medmāsas un tehniskie darbinieki, kā arī telpas, aprīkojums un iekārtas.

Jābūt atbilstīgai farmācijas un zāļu sadales uzraudzībai. Turklāt zāļu gatavošana vienmēr būtu jāuztic kvalificētam darbiniekam (farmaceitam/medmāsai utt.).

39. Būtu jāievieš katra pacienta medicīniskā lieta, kurā ir informācija par diagnozi, kā arī regulāri veikti ieraksti par pacienta stāvokli un viņam veiktajiem izmeklējumiem. Pārvešanas gadījumā ārstiem dokumentācija būtu jānodod tālāk saņēmējīstādei.

Turklāt veselības aprūpes darbiniekiem ik dienu būtu jāpilda reģistrācijas žurnāli, kuros norāda konkrētos incidentus saistībā ar pacientiem. Šādi reģistrācijas žurnāli ir noderīgi, jo ļauj gūt vispārēju priekšstatu par vispārējo veselības aprūpes situāciju brīvības atņemšanas iestādē, vienlaikus uzsverot konkrētas iespējamās problēmas.

40. Veselības aprūpes dienesta sekmīgas darbības priekšnoteikums ir ārstu un aprūpes darbinieku iespēja regulāri tikties un dienesta galvenā ārsta vadībā veidot darba grupas.

ii) Psihiatriskā aprūpe

41. Salīdzinot ar sabiedrību kopumā, ieslodzītajiem biežāk ir novērojami psihisku traucējumu simptomi. Tāpēc katras brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes dienestā būtu jāiekļauj ārsts, kam ir psihiatra kvalifikācija, un dažām medmāsām jābūt attiecīgi apmācītām šajā jomā.

Brīvības atņemšanas iestāžu nodrošinājumam ar medicīnas un aprūpes personālu, kā arī iekšējam telpu plānojumam jābūt tādām, kas ļauj regulāri veikt farmakoloģiskās, psihoterapijas un darba terapijas programmas.

42. *CPT* vēlas uzsvērt cietuma vadības nozīmi, agrīnā stadijā identificējot tos ieslodzītos, kuriem ir psihiski traucējumi (piemēram, depresija, reaktīvs stāvoklis utt.), lai attiecīgi koriģētu ieslodzījuma apstākļus. Šo darbību var veicināt, nodrošinot brīvības atņemšanas iestādes darbinieku atbilstīgu izglītošanu veselības aprūpes jautājumos.

43. Garīgi slims ieslodzītais būtu ievietojams un aprūpējams pienācīgi aprīkotā slimnīcas tipa iestādē, kurā ir attiecīgi apmācīti darbinieki. Šāda iestāde varētu būt parasta psihiatriskā slimnīca vai īpaši aprīkota psihiatriskā ārstniecības iestāde brīvības atņemšanas iestāžu sistēmā.

No vienas puses, bieži tiek izteikti argumenti, ka ētisku apsvērumu dēļ garīgi slimi ieslodzītie būtu ievietojami iestādēs, kuras atrodas ārpus brīvības atņemšanas iestāžu sistēmas un par kurām atbild valsts veselības aprūpes dienesti. No otras puses, var uzskatīt, ka psihiatriskās ārstniecības iestādes atrašanās brīvības atņemšanas iestāžu sistēmā ļauj veikt aprūpi optimālos drošības apstākļos un uzlabot medicīnas un sociālo dienestu darba efektivitāti šajā sistēmā.

Neatkarīgi no izvēlētas pieejas psihiatriskajā ārstniecības iestādē jābūt pietiekami daudzām vietām, jo nereti ir pārāk ilgi jāgaida, līdz nepieciešamā pārvešana ir iespējama. Šādas personas pārvešana uz psihiatrisko ārstniecības iestādi jāuzskata par prioritāru jautājumu.

44. Psihologiski nestabila un vardarbīga pacienta ārstēšanai jānotiek stingrā ārsta uzraudzībā, nodrošinot attiecīgu aprūpi, nepieciešamības gadījumā dodot arī nomierinošus līdzekļus. Fiziskās savaldīšanas līdzekļu izmantošana ir attaisnojama tikai ļoti retos gadījumos, un tas vienmēr jā dara, pamatojoties uz ārsta skaidri paustu pieprasījumu vai nekavējoties ziņojot ārstam, lai saņemtu viņa piekrišanu. Turklāt fiziskās savaldīšanas līdzekļi būtu jānoņem, tiklīdz tas ir iespējams. Šos līdzekļus nekādā gadījumā nedrīkstētu izmantot vai to piemērošanu paildzināt kā sodīšanas veidu.

Ja tomēr tiek piemēroti fiziskās savaldīšanas līdzekļi, to izmantošana būtu jāreģistrē pacienta medicīniskajā lietā, kā arī attiecīgajā reģistrācijas žurnālā, norādot pasākuma piemērošanas sākuma un beigu laiku, kā arī lietas apstākļus un šāda līdzekļa izvēles iemeslus.

---

c) Pacienta piekrišana un konfidencialitāte

45. Piekrišanas brīvība un konfidencialitātes ievērošana ir cilvēka pamattiesības. Tās ir būtiskas arī uzticības gaisotnes radīšanai, kas ir ārsta un pacienta savstarpējo attiecību neatņemama sastāvdaļa, jo īpaši brīvības atņemšanas iestādēs, kur ieslodzītais nevar brīvi izvēlēties savu personisko ārstu.

i) Pacienta piekrišana

46. Pacientiem būtu jādara zināma visa attiecīgā informācija (ja nepieciešams, medicīniska izraksta veidā), kas attiecas uz viņu veselības stāvokli, ārstēšanas kursu un izrakstītajām zālēm. Vēlams, lai pacientiem būtu tiesības iepazīties ar savas brīvības atņemšanas iestādes medicīniskās lietas saturu, ja vien tas ir ieteicams ārstniecisku apsvērumu dēļ.

Pacienti jānodrošina iespēja prasīt, lai šī informācija tiktu paziņota viņu ģimenes locekļiem un advokātiem vai arī ārstam ārpus brīvības atņemšanas iestādes.

47. Katram pacientam, kas ir garīgi vesels un pie pilnas apziņas, ir tiesības atteikties no ārstēšanās vai citas medicīniskas iejaukšanās. Jebkurai atkāpei no šā pamatprincipa jābūt iespējamai tikai tiesību aktos stingri noteiktos izņēmuma gadījumos, kas piemērojami sabiedrībai kopumā.

Sarežģījumi parasti rodas tad, kad pacienta lēmums ir pretrunā ārsta vispārējam pienākumam rūpēties par pacienta veselības stāvokli. Šāda situācija ir iespējama gadījumos, ja pacientu ietekmē personiski uzskati (piemēram, atteikšanās no asins pārliešanas) vai arī ja viņš ir nolēmis izmantot savu ķermeni vai pat sakropļot sevi, lai izvirzītu savas prasības, protestētu pret varu vai izrādītu savu pārliecību.

Badastreika gadījumā, lai nepieļautu cilvēka nāvi, dažu valstu valsts iestādes vai profesionālās organizācijas pieprasa ārsta iejaukšanos, tiklīdz pacienta stāvoklis būtiski pasliktinās. Citās valstīs klīniskos lēmumus pieņem galvenais ārsts pēc tam, kad ir konsultējies un apsvēris visus attiecīgos faktus.

48. Attiecībā uz jautājumu par medicīniskajiem pētījumiem, kuros iesaista ieslodzītos, protams, ir jābūt īpaši piesardzīgiem, ņemot vērā risku, ka ieslodzīto piekrišanu piedalīties šādos pētījumos ietekmējis viņu sodāmības stāvoklis. Lai nodrošinātu, ka ikviens iesaistītais ieslodzītais ir brīvi un apzināti piekritis pētījumiem, būtu jāparedz aizsardzības pasākumi.

Jāpiemēro noteikumi, kas attiecināmi arī uz pārējo sabiedrību, paredzot arī ētikas komitejas iejaukšanos. *CPT* vēlas piebilst, ka tā atbalsta pētījumus par patoloģijas vai epidemioloģijas, kā arī citiem specifiskiem ieslodzīto veselības stāvokļa jautājumiem

49. Ieslodzīto iesaistīšanai studentu mācību programmās jābūt iespējamai tikai ar šo ieslodzīto piekrišanu.

ii) Konfidencialitāte

50. Ārsta konfidencialitātes noteikums brīvības atņemšanas iestādēs būtu jāievēro tāpat kā sabiedrībā kopumā. Ārsta pienākums ir aizpildīt pacientu medicīniskās lietas.

---

51. Visas ieslodzīto veselības pārbaudes (ierodoties iestādē vai arī vēlāk) būtu jāveic ārpus brīvības atņemšanas iestādes amatpersonu dzirdamības un, ja vien attiecīgais ārsts neprasa citādi, arī ārpus redzamības zonas. Turklāt ieslodzītie būtu jāizmeklē individuāli, nevis grupās.

d) Slimību profilakse

52. Brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes dienestu uzdevumam nevajadzētu būt tikai slimo pacientu ārstēšanai. Šiem dienestiem būtu jāuztic arī pienākumi sociālās un profilaktiskās medicīnas jomā.

i) Higiēna

53. Brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes dienestiem, vajadzības gadījumā sadarbojoties ar citām struktūrām, jāuzrauga ēdināšana (pārtikas daudzums, kvalitāte, ēdiena gatavošana un sadale) un higiēnas prasību ievērošana (apgērba un gultas veļas tīrība, ūdensvada ūdens pieejamība, sanitārie mezgli), kā arī kameru apsilde, apgaismojums un ventilācija. Jāņem vērā arī nodarbinātības iespējas un ārpustelpu nodarbības.

Neveselīgs gaiss, kameru pārapsildīšana, ilgtermiņa izolācija un bezdarbība var izraisīt situācijas, kad vai nu kādam ieslodzītajam vajadzīga ārsta palīdzība, vai arī nepieciešama vispārēja medicīnas personāla rīcība pret atbildīgo iestādi.

ii) Infekcijas slimības¹

54. Brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes dienestam regulāri būtu jāinformē gan ieslodzītie, gan brīvības atņemšanas iestāžu darbinieki par infekcijas slimībām (jo īpaši par hepatītu, AIDS, tuberkulozi, ādas infekcijām). Vajadzības gadījumā būtu jāveic to personu veselības pārbaude, ar kurām regulāri saskaras konkrēts ieslodzītais (kameru biedri, brīvības atņemšanas iestādes personāls, regulārie apmeklētāji).

55. Saistībā ar AIDS būtu jānodrošina atbilstīga konsultācija gan pirms, gan arī vajadzības gadījumā pēc jebkura diagnosticējošā testa. Pastāvīgi jānodrošina ieslodzījuma iestādes darbiniekiem paredzēta apmācība par veicamajiem profilakses pasākumiem, izturēšanos pret HIV inficētiem cilvēkiem un jāsaņem atbilstīgas instrukcijas par nediskrimināciju un konfidencialitāti.

56. *CPT* vēlas uzsvērt, ka nav medicīniska pamatojuma to HIV+ inficēto ieslodzīto nošķiršanai, kas jūtas veseli.²

iii) Pašnāvību novēršana

57. Pašnāvību novēršana ir vēl viens jautājums, kas ietilpst brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes dienesta darbības jomā. Tādējādi jānodrošina, lai ikviens brīvības atņemšanas iestādē būtu pietiekami informēts par šo jautājumu, kā arī, lai būtu ieviestas atbilstīgas procedūras.

---

¹ Skat. arī sadaļas "Brīvības atņemšana" iedaļu "Infekcijas slimības".

² Šī prasība vēlāk tika pārfrāzēta šādi: "Nav medicīniska pamatojuma nošķirt ieslodzītos tikai tāpēc, ka tiem konstatēts HIV".

---

58. Šajā ziņā liela nozīme ir veselības pārbaudei, ko veic, personai ierodoties iestādē, un uzņemšanas procesam kopumā; ja to veic pienācīgi, vismaz daļēji var identificēt riskam pakļautās personas un zināmā mērā kļiedēt nemiera sajūtu, kas pārņem jaunpienākušos ieslodzītos.

Turklāt brīvības atņemšanas iestādes darbiniekiem neatkarīgi no konkrētajiem darba pienākumiem jābūt informētiem par pašnāvības riska pazīmēm (proti, jābūt apmācītiem tās pazīt). Šajā ziņā jāatzīmē, ka laikposmi tieši pirms un pēc tiesas, kā arī dažos gadījumos laikposms pirms atbrīvošanas ir laiks, kurā pašnāvību risks palielinās.

59. Persona, kas iekļauta pašnāvības riska grupā, būtu īpaši jānovēro, cik ilgi nepieciešams, ievērojot īpašu uzraudzības shēmu. Turklāt šādām personām nedrīkstētu būt pieejami rīki sevis nonāvēšanai (kameru logu režģi, sasists stikls, siksnas vai auklas utt.).

Jānodrošina pienācīga informācijas apmaiņa — gan konkrētajā iestādē, gan arī vajadzības gadījumā starp iestādēm (konkrētāk starp dažādu iestāžu veselības aprūpes dienestiem) — par personām, kas iekļautas potenciālā riska grupā.

iv) Vardarbības novēršana

60. Brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes dienesti var veicināt vardarbības novēršanu pret aizturētajiem, sistemātiski reģistrējot miesas bojājumus, kā arī vajadzības gadījumā sniedzot attiecīgajām iestādēm vispārēju informāciju. Var sniegt arī informāciju par konkrētiem gadījumiem, taču šādi būtu jārikojas vienīgi ar attiecīgo ieslodzīto piekrišanu.

61. Kad cilvēks nokļūst cietumā un viņam tiek veikta veselības pārbaude, pilnībā būtu jāreģistrē jebkuras vardarbības pazīmes, kā arī jādokumentē jebkuri ieslodzītā apgalvojumi un ārsta slēdzieni. Šī informācija būtu jādara pieejama ieslodzītajam.

Tāda pati pieeja būtu jāievēro ikreiz, kad ieslodzītajam veic veselības pārbaudi pēc vardarbības gadījuma brīvības atņemšanas iestādē (skat. *CPT* Otrā vispārējā ziņojuma *CPT/Inf(92)3* 53. punktu), vai arī, šādu personu uzņemot atpakaļ brīvības atņemšanas iestādē pēc pagaidu atrašanās policijas uzraudzībā izmeklēšanas nolūkā.

62. Veselības aprūpes dienestam periodiski jāapkopo statistika par konstatētajiem miesas bojājumiem, lai informētu par to brīvības atņemšanas iestādes administrāciju, Tieslietu ministriju utt.

v) Saikne ar sabiedrību un ģimeni

63. Veselības aprūpes dienests var arī palīdzēt ierobežot sociālās un ģimenes saiknes sarašanu, kas parasti notiek, cilvēkam nokļūstot ieslodzījumā. Sadarbībā ar attiecīgajiem sociālajiem dienestiem ir jāatbalsta pasākumi, kas veicina ieslodzīto saskarsmi ar ārpusauli, piemēram, pienācīgi aprīkotas apmeklējumu telpas, tikšanās ar ģimeni vai dzīvesbiedru/partneri piemērotos apstākļos un prombūtne saistībā ar ģimenes, profesijas, izglītības un kultūrsociāliem apstākļiem.

Atbilstīgi apstākļiem brīvības atņemšanas iestādes ārsts var gādāt, lai ieslodzītajiem un to ģimenes locekļiem tiktu maksāts pabalsts vai arī tiktu turpinātas sociālā nodrošinājuma pabalstu izmaksas.

---

e) Humānā palīdzība

64. Ir vairākas īpaši mazaizsargātu ieslodzīto kategorijas. Brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes dienestiem būtu jāpievērš īpaša uzmanība šo grupu vajadzībām.

i) Māte un bērns

65. Bērniem nebūtu jādzimst cietumā — tas ir vispārpieņemts princips, un *CPT* pieredze liecina, ka šis princips tiek ievērots.

66. Mātei jāļauj būt kopā ar bērnu vismaz noteiktu laikposmu. Ja māte un bērns brīvības atņemšanas iestādē ir kopā, tad viņi būtu jāizmitina tādos apstākļos, kas līdzvērtīgi pirmsskolas vecuma bērnu aprūpes iestādēs esošiem apstākļiem, un viņiem jānodrošina pēcdzemdību un bērnu aprūpes jomas speciālistu atbalsts.

Par ilgtermiņa pasākumiem, jo īpaši bērna nodošanu valsts aprūpē, kas saistīta ar bērna nošķiršanu no mātes, būtu jālemj, izvērtējot katru konkrēto gadījumu un ņemot vērā pedagoģiski psihiatriskos un medicīniski sociālos aspektus.

ii) Pusaudži

67. Pusaudža vecums ir laiks, kad notiek zināma personības pārveide, tādēļ īpašas pūles jāvelta tam, lai mazinātu ilgtermiņa sociālās adaptācijas traucējumu riskus.

Pusaudžiem apcietinājumā jāļauj uzturēties sociāli labvēlīgās grupās un konkrētā vietā, kurā ir viņu personīgās mantas. Izstrādājot pusaudžiem piemērojamo režīmu, jāparedz intensīvas nodarbības, tostarp sociāli izglītojošas sanāksmes, sporta pasākumi, izglītība, arodapmācība, ekskursijas apsardzes pavadībā un piemērotu fakultatīvo nodarbību klāsts.

iii) Ieslodzītie ar personības traucējumiem

68. Brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes dienesta pacientu lokā vienmēr ir konkrēta daļa nelīdzsvarotu robežpersonību, kam pagātnē bijušas ģimenes traumas, ilgstoša narkotiku lietošana, konflikti ar varas iestādēm vai citas sociālas problēmas. Šie cilvēki var būt vardarbīgi, ar pašnāvnieciskām tieksmēm vai nepieņemamu seksuālo uzvedību; šie cilvēki lielākoties nespēj kontrolēt savu rīcību vai sevi aprūpēt.

69. Šādu ieslodzīto vajadzības nav īsti medicīniskas, tomēr brīvības atņemšanas iestādes ārsts var veicināt šādiem cilvēkiem paredzētu sociāli ārstniecisku programmu izstrādi brīvības atņemšanas iestādes vienībās, kas organizētas kā atsevišķas kopienas un tiek rūpīgi uzraudzītas.

Uzturēšanās šādās vienībās var mazināt ieslodzīto pazemojuma sajūtu, nicinājumu pret sevi un naidu, veidot atbildības sajūtu un sagatavot viņus atkalieklāšanai sabiedrībā. Cita šāda veida programmu tieša priekšrocība ir tā, ka tās saistītas ar brīvības atņemšanas iestādes darbinieku aktīvu līdzdalību un pienākumiem.

iv) Ilgstošam ieslodzījumam nepiemēroti ieslodzītie

70. Šāda veida ieslodzīto tipisks piemērs ir cilvēki, kam saskaņā ar medicīnisko prognozi atļūcis neilgs dzīves laiks, kas cieš no smagām slimībām, kuras nav iespējams pienācīgi ārstēt

---

ieslodzījuma apstākļos, un cilvēki ar nopietniem fiziskiem trūkumiem vai gados veci cilvēki. Ilgstoša uzturēšanās brīvības atņemšanas iestādes vidē šādiem cilvēkiem var radīt neizturamu stāvokli. Šādos gadījumos brīvības atņemšanas iestādes ārsta pienākums ir informēt atbildīgo iestādi nolūkā veikt piemērotus alternatīvus pasākumus.

f) Profesionālā neatkarība

71. Jebkuras brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes darbinieki ir pakļauti iespējamam riskam. Nereti rodas pretrunas starp darbinieku pienākumu rūpēties par pacientiem (slimajiem ieslodzītajiem) un brīvības atņemšanas iestādes administrācijas un drošības apsvērumiem. Šādā situācijā var rasties sarežģīti ētiski jautājumi un izvēles problēmas. Lai garantētu personāla neatkarību veselības aprūpes jautājumos, *CPT* uzskata, ka ir svarīgi, lai šādi darbinieki būtu iespējami cieši iesaistīti galveno veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanā sabiedrībai kopumā.

72. Neatkarīgi no brīvības atņemšanas iestādes ārsta oficiāli ieņemamā amata viņa klīniskie lēmumi jāpamato tikai ar medicīniskiem kritērijiem.

Medicīniskā darba kvalitāte un efektivitāte būtu jāizvērtē kvalificētai medicīnas iestādei. Tāpat arī pieejamie resursi būtu jāapsaimnieko šādai iestādei, nevis struktūrām, kas atbild par drošību vai administrēšanu.

73. Brīvības atņemšanas iestādē ārsts ir pacienta personīgais ārsts. Tāpēc, lai saglabātu ārsta un pacienta attiecības, šādam ārstam nedrīkst lūgt apliecinājumu par ieslodzītā veselības stāvokļa piemērotību soda izpildei. Ārstam nevajadzētu piedalīties cilvēku pārmeklēšanā vai iestādes pieprasītās pārbaudēs, izņemot ārkārtas gadījumus, kad nav iespējams pieaicināt citu ārstu.

74. Jānorāda arī, ka brīvības atņemšanas iestādes ārsta profesionālo brīvību ierobežo pati brīvības atņemšanas iestādes situācija — viņš nevar brīvi izvēlēties pacientus, arī ieslodzītajiem nav iespējas izvēlēties citu ārstu. Ārsts netiek atbrīvots no saviem profesionālajiem pienākumiem pat tad, ja pacients pārkāpj ārstēšanās noteikumus vai izmanto iebiedēšanu vai vardarbību.

g) Profesionālā kompetence

75. Brīvības atņemšanas iestādes ārstiem un medmāsām jābūt speciālām zināšanām, kas ļauj viņiem ārstēt īpašas ieslodzījuma vietām raksturīgas patoloģijas un ārstēšanas metodes pielāgot brīvības atņemšanas iestādes apstākļiem.

Jo īpaši jāpildveido profesionālās prasmes, kuru mērķis ir novērst — un vajadzības gadījumā ierobežot — vardarbību.

76. Lai nodrošinātu pietiekamu darbinieku skaitu, medmāsām bieži palīdz sanitāri, no kuriem daži ir atlasīti no brīvības atņemšanas iestādes amatpersonu vidus. Kvalificētajam personālam dažādos līmeņos būtu jāizplata vajadzīgā pieredze un periodiski jāatjaunina zināšanas.

Dažkārt pašiem ieslodzītajiem atļauj darboties kā sanitāriem. Šādai pieejai, neapšaubāmi, var būt priekšrocības, jo zināms skaits ieslodzīto gūst iespēju veikt lietderīgu darbu. Tomēr tas būtu pieļaujams tikai ārkārtas gadījumā. Turklāt ieslodzītos nekādā gadījumā nedrīkstētu iesaistīt zāļu sadalē.

---

77. Visbeidzot — *CPT* uzskata, ka veselības aprūpes pakalpojumu īpatnības brīvības atņemšanas iestādes vidē ir pietiekams pamatojums, lai gan ārstiem, gan medmāsām ieviestu atzītu profesionālo specializāciju, kuras pamatā būtu diplomētu speciālistu apmācības programmas un regulāra, ar darbu savienota apmācība.

III. Psihiatriskās ārstniecības iestādes

Piespiedu hospitalizācija psihiatriskās ārstniecības iestādēs

Izvilks no Astotā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (98) 12]

A. Ievadpiezīmes

25. *CPT* ir aicināta pārbaudīt izturēšanos pret visām to cilvēku kategorijām, kuriem ar valsts iestādes lēmumu atņemta brīvība, tostarp cilvēkiem ar garīgās veselības problēmām. Tāpēc Komiteja bieži apmeklē dažādu veidu psihiatriskās ārstniecības iestādes.

Apmeklētās iestādes ir psihiatriskās ārstniecības iestādes, kur līdztekus brīvprātīgiem pacientiem uzņem arī personas, kas hospitalizētas pret savu gribu saskaņā ar lēmumu civillietā par psihiatriskās ārstēšanas nepieciešamību. *CPT* apmeklē arī iestādes (specializētas slimnīcas, civilo slimnīcu speciālās nodaļas u. c.), kas paredzētas cilvēkiem, kuri psihiatriskās ārstniecības iestādē ievietoti saistībā ar tiesvedību krimināllietā. *CPT* vērīgi uzrauga arī psihiatriskās ārstniecības iestādes, kas paredzētas ieslodzītajiem, kuru garīgā slimība attīstītās ieslodzījumā, neatkarīgi no tā, vai šīs iestādes ir brīvības atņemšanas iestāžu sistēmā vai civilajās psihiatriskās ārstniecības iestādēs.

26. Pārbaudot jautājumu par veselības aprūpes pakalpojumiem brīvības atņemšanas iestādēs, Trešajā vispārējā ziņojumā (skat. *CPT/Inf* (93) 12, 30.–77. punktu) *CPT* konstatēja vairākus vispārējus kritērijus, kurus tā ņēma vērā savā darbā (ārsta pieejamība; aprūpes līdzvērtība; pacienta piekrišana un konfidencialitāte; profilaktiskā veselības aprūpe; profesionālā neatkarība un profesionālā kompetence). Šie kritēriji attiecas arī uz piespiedu hospitalizāciju psihiatriskās ārstniecības iestādēs.

Nākamajos punktos izklāstīti daži īpašie jautājumi, kuriem *CPT* ir pievērsusi uzmanību saistībā ar cilvēkiem, kas pret savu gribu ir ievietoti psihiatriskās ārstniecības iestādēs¹. Šādi *CPT* cer sniegt skaidrus norādījumus valsts iestādēm par saviem uzskatiem attiecībā uz šādu cilvēku ārstēšanu; Komiteja būtu pateicīga par jebkādam piezīmēm saistībā ar šo sava vispārējā ziņojuma iedaļu.

B. Slikta izturēšanās novēršana

27. Īstenojot savas pilnvaras, *CPT* galvenā prioritāte, apmeklējot psihiatriskās ārstniecības iestādi, ir pārliecināties, vai tajā ir pazīmes, kas liecinātu par apzināti sliktu izturēšanos pret pacientiem. Šādas pazīmes tiek konstatētas reti. Kopumā novērojumi lielākajā daļā psihiatriskās ārstniecības iestāžu, ko apmeklējušas *CPT* delegācijas, liecina, ka pārliecinošs darbinieku vairākums ar lielu atdevi veic pacientu aprūpi. Šāda situācija ir īpašas atzinības vērta, ņemot vērā grūtības saistībā ar personāla komplektēšanu un darbinieku rīcībā esošos niecīgos līdzekļus.

Tomēr *CPT* novērojumi uz vietas un ziņojumi, kas saņemti no citiem avotiem, liecina, ka psihiatriskās ārstniecības iestādēs laiku pa laikam ir vērojama apzināta slikta izturēšanās pret pacientiem. Tālāk tiks aplūkoti vairāki jautājumi, kas cieši saistīti ar sliktas izturēšanās novēršanu (piemēram, savaldīšanas līdzekļi; sūdzību iesniegšanas kārtība; saziņa ar ārpusauli;

---

¹ Attiecībā uz ieslodzīto psihiatrisko aprūpi būtu jānorāda arī atsauce uz Komitejas Trešā vispārējā ziņojuma 41.–44. punktu.

ārējā uzraudzība). Tomēr vispirms būtu vajadzīgas dažas piebildes par darbinieku izvēli un darbinieku uzraudzību.

28. Darbs ar garīgi slimiem un garīgi atpalikušiem cilvēkiem vienmēr būs grūts uzdevums visu iesaistīto kategoriju darbiniekiem. Šajā ziņā būtu jānorada, ka psihiatriskās ārstniecības iestādes veselības aprūpes darbiniekiem ikdienas darbā bieži palīdz sanitāri; turklāt dažās iestādēs daudziem darbiniekiem tiek uzticēti ar drošību saistīti uzdevumi. *CPT* rīcībā esošā informācija liecina — ja psihiatriskās ārstniecības iestādēs ir novērota personāla apzināta sliktā izturēšanās, parasti vainīgi ir šādi palīgdarbinieki, nevis medicīniskie darbinieki vai kvalificēti slimnieku kopēji.

Ievērojot šāda darba sarežģītību, ir ļoti svarīgi, lai palīgdarbinieki tiktu rūpīgi izraudzīti un lai šiem darbiniekiem pirms pienākumu izpildes sākuma būtu nodrošināta gan atbilstīga apmācība, gan ar darbu savienotas mācības. Turklāt, pildot darba pienākumus, šiem darbiniekiem ir jāstrādā stingrā kvalificēta medicīniskā personāla uzraudzībā un pakļautībā.

29. Dažās valstīs *CPT* novērojusi, ka palīgdarbu veikšanai psihiatriskās ārstniecības iestādēs tiek izmantoti konkrēti pacienti vai ieslodzītie no tuvējām brīvības atņemšanas iestādēm. Komitejai ir nopietnas bažas par šādu pieeju, kas būtu apsverama tikai galējas nepieciešamības gadījumā. Ja šāda iecelšana amatā nav novēršama, attiecīgo cilvēku darbības būtu pastāvīgi jāuzrauga kvalificētiem veselības aprūpes darbiniekiem.

30. Svarīgi ir arī, lai būtu stingri reglamentēta kārtība, kas aizsargātu konkrētus psihiatriskās ārstniecības iestādes pacientus pret kaitējumu, ko varētu nodarīt citi pacienti. Tādēļ cita starpā ir nepieciešama darbinieku atbilstīga klātbūtne jebkurā laikā, arī naktīs un nedēļas nogalēs. Turklāt jāparedz konkrēta kārtība īpaši mazaizsargātiem pacientiem, piemēram, garīgi atpalikuši vai/un garīgi slimi pusaudži nebūtu jāizmītina kopā ar pieaugušiem pacientiem.

31. Sliktas izturēšanās novēršanu ievērojami var veicināt arī visu kategoriju darbinieku pienācīga kontrole, ko veic vadība. Protams, vadībai ir skaidri jāpauž nostāja, ka sliktā izturēšanās pret pacientiem, ietekmējot viņus fiziski vai psiholoģiski, nav pieņemama un tiks stingri uzraudzīta. Kopumā vadībai būtu jānodrošina, lai darbinieku ārstnieciskie uzdevumi psihiatriskās ārstniecības iestādēs netiktu uzskatīti par mazsvarīgākiem nekā drošības apsvērumi.

Tāpat attiecīgi būtu jāpārskata noteikumi un prakse, kas var radīt spriedzi starp darbiniekiem un pacientiem. Viens no šādu pasākumu piemēriem ir darbinieku sodīšana ar naudas sodu pacienta bēgšanas gadījumā, tādējādi negatīvi ietekmējot gaisotni psihiatriskās ārstniecības iestādē.

C. Pacientu dzīves apstākļi un ārstēšana

32. *CPT* rūpīgi pārbauda pacientu dzīves apstākļus un ārstēšanu; neatbilstības šajās jomās var ātri izraisīt situācijas, ko var apzīmēt ar terminu “necilvēcīga un pazemojoša attieksme”. Būtu jācenšas nodrošināt tādus vispārējos apstākļus, kas veicina pacientu ārstēšanu un labklājību; psihiatrijas terminoloģijā — pozitīvu terapeitisko vidi. Tas ir svarīgi ne tikai pacientiem, bet arī psihiatrisko ārstniecības iestāžu darbiniekiem. Turklāt pacientiem ir jānodrošina atbilstīga — psihiatriskā un fiziskā — ārstēšana un aprūpe; saskaņā ar vienlīdzīgas aprūpes principu pacientiem, kas psihiatriskās ārstniecības iestādē ievietoti piespiedu kārtā, jānodrošina tāda medicīniskā ārstēšana un aprūpe, kas ir līdzvērtīga ārstēšanai un aprūpei, ko saņem cilvēki, kas psihiatriskās ārstniecības iestādē ārstējas brīvprātīgi.

---

33. Pacientu dzīves apstākļus un ārstēšanas kvalitāti nenoliedzami lielā mērā ietekmē pieejamie līdzekļi. *CPT* atzīst, ka smagu ekonomisko grūtību laikā no daudz kā ir jāatsakās, tostarp arī ārstniecības iestādēs. Tomēr, ņemot vērā dažu apmeklējumu laikā konstatētos faktus, Komiteja vēlas uzsvērt, ka iestādēs, kurās cilvēki ir valsts aprūpē un/vai uzraudzībā, vienmēr jānodrošina noteikts dzīves pamatvajadzību kopums. Tas ietver atbilstīgu uzturu, siltumu un apģērbu, kā arī — ārstniecības iestādēs — atbilstīgus ārstniecības līdzekļus.

Dzīves apstākļi

34. Lai radītu pozitīvu ārstniecisko vidi, pirmkārt, katram pacientam ir jānodrošina pietiekama dzīvojamā platība, kā arī pietiekams telpu apgaismojums, apsilde un ventilācija, uzturot iestādes telpas pieņemamā tehniskā stāvoklī un ievērojot slimnīcas higiēnas prasības.

Īpaša uzmanība būtu jāpievērš pacientu istabu un atpūtas telpu iekārtojumam, lai tas vizuāli uzmundrinātu pacientus. Ļoti vēlams novietot palātās naktsskapīšus un drēbju skapjus, un pacientiem būtu jāļauj paturēt attiecīgas personiskās mantas (fotogrāfijas, grāmatas u. c.). Svarīgi ir arī katram pacientam piešķirt slēdzamu skapīti, kurā glabāt personiskās mantas; nenodrošinot šādu iespēju, var negatīvi ietekmēt pacienta drošības un patstāvības sajūtu.

Sanitārajos mezgļos būtu jānodrošina zināms pacientu privātums. Turklāt šajā ziņā pienācīgi jāizvērtē vecāku pacientu un/vai invalīdu vajadzības; piemēram, tualetes telpas, kurās nav iespējams apsēsties, šādiem pacientiem nav piemērotas. Tāpat jābūt pieejamam slimnīcas pamataprīkojumam, kas ļauj pienācīgi aprūpēt guļošus pacientus (tostarp veikt personiskās higiēnas darbības); ja šāda aprīkojuma nav, pacientiem var radīt nožēlojamu stāvokli.

Jānorāda, ka dažās psihiatriskās ārstniecības iestādēs novērotā prakse pastāvīgi ietērt pacientus pidžamās/naktskreklos, neveicina personīgās identitātes un pašapziņas stiprināšanu. Apģērba individualizēšana būtu jāizmanto kā ārstniecības procesa daļa.

35. Pacientu uzturs ir vēl viens dzīves apstākļu aspekts, kas īpaši uztrauc *CPT*. Uzturam jābūt ne vien atbilstīgam daudzuma un kvalitātes ziņā, bet arī pasniegtam pacientiem pienācīgos apstākļos. Jābūt vajadzīgajam aprīkojumam, kas nodrošina ēdiena pasniegšanu pareizajā temperatūrā. Turklāt ēdināšana jāorganizē pienācīgi; šajā ziņā jāuzsver, ka pacientiem nodrošināta iespēja pildīt ikdienas dzīves darbības — piemēram, sēžot pie galda, ēst ar pienācīgiem galda piederumiem — ir pacientu psiholoģiski sociālās rehabilitācijas programmu neatņemama sastāvdaļa. Tāpat arī ēdiena pasniegšana ir faktors, kuru nedrīkstētu atstāt bez ievērības.

Organizējot ēdināšanu, jāņem vērā arī invalīdu īpašās vajadzības.

36. *CPT* arī vēlas uzsvērt, ka atbalsta tendenci, kas novērota vairākas valstīs, proti, lielas ietilpības guļamtelpu likvidēšanu psihiatriskās ārstniecības iestādēs; šādas telpas nekādā gadījumā neatbilst mūsdienu psihiatrijas standartiem. Pacientu izmitināšana mazās grupās ir būtisks pacientu pašcieņas saglabāšanas/atjaunošanas faktors un arī svarīgs pacientu psiholoģiskās un sociālās rehabilitācijas politikas elements. Šāda veida struktūras arī atvieglo noteiktu kategoriju pacientu grupēšanu atbilstīgi ārstniecības vajadzībām.

Tāpat *CPT* atbalsta aizvien plašāk pārņemto praksi, kas ļauj pacientiem, kuri to vēlas, iekļūt savās istabās dienas laikā, nevis kopā ar pārējiem pacientiem obligāti uzturēties koplietošanas telpās.

Ārstēšana

37. Psihiatriskā ārstēšana būtu jāpamato ar individuālu pieeju, izstrādājot katram pacientam piemērotu ārstēšanas plānu. Būtu jāizmanto dažādi rehabilitācijas un ārstniecības pasākumi, tostarp darba terapija, grupu terapija, individuālā psihoterapija, māksla, drāma, mūzika un sports. Pacienti regulāri jānodrošina piekļuve atbilstīgi aprīkotām atpūtas telpām un katru dienu jānodrošina iespēja piedalīties ārpustelpu nodarbībās; vēlams piedāvāt arī izglītošanās iespējas un piemērotu darbu.

CPT novērojumi liecina, ka pārāk bieži šie efektīvas psiholoģiski sociālās rehabilitācijas terapijas pamatelementi nav pietiekami izstrādāti vai nav vispār un ka pacientiem piedāvātā ārstēšana būtībā ir tikai zāļu terapija. Šādu situāciju var radīt vai nu piemēroti kvalificētu darbinieku un atbilstīga aprīkojuma trūkums, vai arī iesīkstējuši priekšstati par pacientu ieslodzīšanu.

38. Protams, lai ārstētu pacientus ar psihiskiem traucējumiem, bieži ir nepieciešami psihofarmakoloģiski ārstniecības līdzekļi. Jāievieš tādas procedūras, kas nodrošinātu, ka izrakstītie ārstniecības līdzekļi patiešām tiek saņemti, kā arī tiktu nodrošināta attiecīgo zāļu regulāra piegāde. *CPT* novēros arī, vai nav pazīmju, kas liecinātu par ārstniecības līdzekļu ļaunprātīgu izmantošanu.

39. Elektrokonvulsīvā terapija (EKT) ir atzīts ārstēšanas veids psihiatrisko ārstniecības iestāžu pacientiem, kuriem ir konkrēti traucējumi. Tomēr jāuzrauga, vai EKT ir piemērota pacienta ārstēšanas plānam, un tās piemērošana ir jāsaista ar atbilstīgiem aizsardzības pasākumiem.

CPT īpaši satrauc tas, ka EKT dažkārt tiek piemērota nemodificētā veidā (t. i., bez anestēzijas un muskuļu atslābinātājiem); mūsdienu psihiatrijas praksē šo metodi vairs nevar uzskatīt par pieņemamu. Nemaz nerunājot par iespējamajiem kaulu lūzumiem un citām nelabvēlīgām medicīniskām sekām, šis process pats par sevi ir pazemojošs gan pacientiem, gan iesaistītajiem darbiniekiem. Tāpēc EKT vienmēr būtu jāpiemēro tikai modificētā veidā.

EKT jāpiemēro telpā, kas ir ārpus pārējo pacientu redzamības zonas (ieteicams telpā, kas izvietota atsevišķi un atbilstīgi aprīkota); procedūra jāveic darbiniekiem, kas ir īpaši apmācīti veikt šo procedūru. Turklāt EKT piemērošana būtu sīki jādokumentē īpašā reģistrā. Tikai šādā veidā slimnīcas vadība var skaidri konstatēt nevēlamu praksi un apspriest to ar darbiniekiem.

40. Vēl viena pamatprasība ir pacienta veselības stāvokļa un jebkuru izrakstīto zāļu regulāra pārskatīšana. Tādējādi cita starpā būs iespējams pieņemt apzinātus lēmumus par iespējamu izrakstīšanu no slimnīcas vai pārvešanu uz mazāk ierobežojošu vidi.

Katram pacientam būtu jāiekārto personīga un konfidenciāla medicīniskā lieta. Šajā lietā jāglabā diagnostikas informācija (arī jebkuru īpašu pacientam veikto pārbaūžu rezultāti), kā arī pastāvīgie ieraksti par pacienta veselības garīgo un fizisko stāvokli un ārstēšanu. Pacientam jābūt iespējai apskatīt savu lietu, izņemot gadījumus, kad tas nav ieteicams ārstnieciskā skatījumā, kā arī pacientam jābūt iespējai pieprasīt, lai lietā ietvertā informācija būtu pieejama viņa ģimenes locekļiem vai advokātam. Turklāt pārvešanas gadījumā lieta būtu jānodod saņēmējas iestādes ārstiem; izrakstīšanas gadījumā lieta ar pacienta piekrišanu būtu jānodod ārpus brīvības atņemšanas iestādes praktizējošam ārstam.

---

41. Pacienti parasti jābūt tiesībām brīvprātīgi un apzināti piekrist ārstēšanai. Cilvēka uzņemšanu psihiatriskās ārstniecības iestādē piespiedu kārtā nevajadzētu uzskatīt par atļauju ārstēšanai bez viņa piekrišanas. Tāpēc ikvienam pieskaitāmajam pacientam neatkarīgi no tā, vai viņš tiek ārstēts brīvprātīgi vai piespiedu kārtā, jābūt tiesībām atteikties no ārstēšanas vai citas medicīniskas iejaukšanās. Jebkurai atkāpei no šā pamatprincipa jābūt iespējamai tikai tiesību aktos stingri noteiktos izņēmuma gadījumos.

Protams, piekrišanu ārstēšanai var uzskatīt par brīvprātīgu un apzinātu tikai tad, ja pacients to sniedzis, pamatojoties uz pilnīgu un precīzu informāciju par savu stāvokli un ierosināto ārstēšanu. Piemēram, ja EKT tiek raksturota kā “miega terapija”, tad informācija par šo ārstēšanas veidu nav pilnīga un precīza. Tāpēc visiem pacientiem regulāri būtu jānodrošina atbilstīga informācija par viņu stāvokli un ierosināto ārstēšanu. Pēc ārstēšanas būtu jāsniedz arī būtiskā informācija (rezultāti u. c.).

D. Darbinieki

42. Personālrեսursiem jābūt pietiekamiem skaitliskā, darbinieku kategoriju (psihiatrī, terapeiti, medmāsas, psihologi, ergoterapeiti, sociālie darbinieki u. c.), kā arī pieredzes un sagatavotības ziņā. Personālrեսursu trūkums bieži nopietni samazina iespējas piedāvāt tāda veida nodarbības, kādas norādītas 37. punktā; turklāt, neraugoties uz apkalpojošā personāla labajiem nodomiem un patiesajiem centieniem, tas pacientiem var izraisīt augsta riska situācijas.

43. Dažās valstīs *CPT* īpaši negatīvi izbrīnīja niecīgais kvalificētu psihiatrijas medmāsu skaits psihiatriskās ārstniecības iestādēs, kā arī sociālās terapijas nodarbību (jo īpaši darba terapijas) nodrošināšanai vajadzīgo kvalificēto darbinieku trūkums. Specializētu psihiatrijas medmāsu sagatavošana un lielāks uzsvars uz sociālo terapiju būtiski ietekmētu aprūpes kvalitāti. Jo īpaši tas palīdzētu radīt ārstniecisku vidi, kur mazāk tiktu uzsvērt medikamentozā un fizikālā ārstēšana.

44. Vairāki komentāri par darbinieku un jo īpaši palīgdarbinieku problēmām jau ir ietverti iepriekšējās iedaļās (skat. 28.–31. punktu). Tomēr *CPT* pastiprinātu uzmanību pievērš arī ārstu un aprūpes darbinieku izturēšanās veidam. Komiteja īpaši pētīs, vai tiek nopietni domāts par ārstniecisku attiecību veidošanu ar pacientiem. Tā arī pārbaudīs, vai netiek ignorēti pacienti, kas uzskatāmi par apgrūtinātiem vai par tādiem, kam nav cerību uz atveseļošanu.

45. Tāpat kā citās veselības aprūpes iestādēs, ir svarīgi, lai psihiatrijas nodaļas dažādu kategoriju darbinieki regulāri tiktos un izveidotu komandu galvenā ārsta vadībā. Tādējādi būs iespējams pamanīt un risināt ikdienas problēmas un saņemt norādījumus. Ja šādas iespējas nav, darbinieku vidū nereti rodas neapmierinātības un aizvainojuma sajūta.

46. Lai psihiatriskās ārstniecības iestādes darbinieki nejustos pārāk izolēti, ir nepieciešami arī ārējie stimuli un atbalsts. Šajā ziņā īpaši ieteicams šādiem darbiniekiem piedāvāt apmācības iespējas ārpus savas iestādes, kā arī norīkojuma iespējas. Tāpat būtu sekmējama arī neatkarīgu personu (piemēram, studentu un pētnieku) un ārēju struktūru (skat. 55. punktu) klātbūtne psihiatriskās ārstniecības iestādēs.

E. Savaldīšanas līdzekļi

47. Ikvienā psihiatriskās ārstniecības iestādē dažreiz var būt nepieciešama uzbudinātu un/vai varmācīgu pacientu savaldīšana. Šim jautājumam *CPT* pievērš īpašu uzmanību, jo tas var būt saistīts ar ļaunprātīgu rīcību un sliktu izturēšanos.

Pacientu savaldīšana būtu veicama saskaņā ar skaidri noteiktu politiku. Tajā skaidri jānosaka, ka sākotnējie mēģinājumi savaldīt uzbudinātus vai vardarbīgus pacientus būtu jāveic, cik vien iespējams, bez fiziska spēka (piemēram, mutisku aizrādījumu veidā), bet, ja tomēr ir nepieciešama fiziska savaldīšana, vajadzētu pielietot tikai roku spēku.

Psihiatriskās ārstniecības iestāžu darbiniekiem būtu jānodrošina apmācība par agresīvu vai vardarbīgu pacientu savaldīšanas paņēmieniem, kas nav saistīti ar fizisku spēku, un par savaldīšanas paņēmieniem, kuros izmanto roku spēku. Šādas prasmes ļaus darbiniekiem izvēlēties vispiemērotāko rīcību sarežģītās situācijās, tādējādi būtiski samazinot pacientu un darbinieku ievainošanas risku.

48. Fiziskās savaldīšanas līdzekļu (siksna, nomierināšanas krekli u. c.) izmantošana ir attaisnojama tikai ļoti retos gadījumos, un tas vienmēr jādara, pamatojoties uz ārsta skaidri paustu pieprasījumu vai nekavējoties ziņojot ārstam, lai saņemtu viņa piekrišanu. Ja izņēmuma gadījumos tiek izmantoti fiziskās savaldīšanas līdzekļi, pacients iespējami ātri no tiem jāatbrīvo; šos līdzekļus nedrīkstētu izmantot (vai to piemērošanu paildzināt) kā sodīšanas veidu.

CPT reizēm ir redzējusi psihiatriskās ārstniecības iestādes pacientus, kuriem vairākas dienas ir piemēroti fiziskās savaldīšanas līdzekļi; Komitejai jāuzsver, ka šādam stāvoklim nav ārstnieciska attaisnojuma, un tas, pēc tās domām, uzskatāms par sliktu izturēšanos.

49. Šajā ziņā jāatsaucas arī uz vardarbīgu vai citādi “nekontrolējamu” pacientu izolēšanu (t. i., ieslodzīšanu telpā vienatnē) — procedūru, kam psihiatrijā ir sena vēsture.

Mūsdienu psihiatrijas praksē ir skaidri vērojama tendence izvairīties no pacientu izolēšanas, un *CPT* ar gandarījumu atzīmē, ka daudzas valstis no tās pakāpeniski atsakās. Tomēr tik ilgi, kamēr izolācija vēl tiek piemērota, tai jābūt stingri reglamentētai politikai, jo īpaši nosakot: kādos gadījumos to drīkst piemērot; ar kādu mērķi; uz cik ilgu laiku un regulāras pārskatīšanas nepieciešamību; atbilstīgas saskarsmes iespējas; personāla īpaši uzmanīgas pieejas nepieciešamību.

Izolāciju nekādā gadījumā nevajadzētu piemērot kā sodu.

50. Katrs pacienta fiziskās savaldīšanas gadījums (izmantojot roku spēku, fiziskās savaldīšanas līdzekļus, izolāciju) būtu jāreģistrē īpašā šim nolūkam paredzētā žurnālā (kā arī pacienta medicīnas lietā). Jāreģistrē savaldīšanas piemērošanas sākuma un beigu laiks, lietas apstākļi, savaldīšanas piemērošanas iemesli, tā ārsta vārds un uzvārds, kas pieprasījis vai apstiprinājis šādu pasākumu, un pacientam vai darbiniekiem nodarītie miesas bojājumi.

Tādējādi ievērojami tiks atvieglota gan šādu incidentu pārvaldība, gan to biežuma pārraudzība.

F. Aizsardzības pasākumi piespiedu hospitalizācijas gadījumā

51. Ņemot vērā garīgi slimu un garīgi atpalikušu cilvēku īpašo jūtīgumu, liela uzmanība jāpievērš tam, lai netiktu pieļauta nekāda veida izturēšanās vai nolaidīga attieksme, kas kaitētu šo cilvēku labklājībai. Tas nozīmē, ka piespiedu hospitalizācija psihiatriskās ārstniecības iestādē vienmēr būtu jāpapildina ar atbilstīgiem aizsardzības pasākumiem. Viens

---

no visnozīmīgākajiem aizsardzības pasākumiem — brīva un apzināta piekrišana ārstēšanai — jau ir minēts iepriekš (skat. 41. punktu).

Sākotnējais lēmums par hospitalizāciju

52. Ir jānodrošina, lai kārtība, saskaņā ar kuru lemj par personas piespiedu hospitalizāciju, garantētu tās neatkarību un taisnīgumu, kā arī objektīvu medicīnisko kompetenci.

Proti, attiecībā uz piespiedu civilu hospitalizāciju daudzās valstīs lēmums par hospitalizāciju jāpieņem tiesas iestādei (vai arī šādai iestādei tas jāapstiprina īsā laika posmā), pamatojoties uz psihiatru slēdzieniem. Tomēr visās valstīs nav paredzēta automātiska tiesas iestādes iesaistīšana sākotnējā lēmuma pieņemšanā par hospitalizāciju. Ministru komitejas Ieteikumā Nr. R (83) 2 par tiesisko aizsardzību personām ar psihiskiem traucējumiem, kas hospitalizētas piespiedu kārtā, pieļautas abas pieejas (tomēr nosakot īpašus drošības pasākumus, ja lēmums par hospitalizāciju jāpieņem iestādei, kas nav tiesu iestāde). Parlamentārā asambleja ar Ieteikumu Nr. 1235 (1994) par psihiatriju un cilvēktiesībām tomēr atsāka debates par šo jautājumu, pieprasot, lai lēmumus par piespiedu hospitalizāciju pieņemtu tiesnesis.

Jebkurā gadījumā personai, ko iestāde, kas nav tiesu iestāde, pret pašas gribu ievietojuši psihiatriskās ārstniecības iestādē, jābūt tiesībām ierosināt tiesvedību, kuras gaitā tiesai steidzami jāizvērtē šīs personas hospitalizācijas likumība.

Aizsardzības pasākumi hospitalizācijas laikā

53. Jānodrošina, lai katrs patients, kā arī viņu ģimenes locekļi uzņemšanas brīdī saņemtu informatīvu brošūru, kurā izklāstīta iestādes darba kārtība un pacientu tiesības. Pacientiem, kuri nespēj saprast brošūrā sniegto informāciju, būtu jāsniedz atbilstīga palīdzība.

Turklāt, tāpat kā jebkurā brīvības atņemšanas vietā, efektīva sūdzību izskatīšanas procedūra ir pamatpasākums aizsardzībai pret sliktu izturēšanos psihiatriskās ārstniecības iestādēs. Jāparedz īpaša kārtība, saskaņā ar kuru pacienti var iesniegt oficiālu sūdzību kādai skaidri norādītai struktūrai un konfidenciāli sazināties ar attiecīgo iestādi ārpus ārstniecības iestādes.

54. Sakaru uzturēšana ar ārpasauli ir ļoti nozīmīga ne tikai sliktas izturēšanās novēršanas nolūkā, bet arī ārstniecības ziņā.

Pacientiem jābūt iespējai nosūtīt un saņemt vēstules, jābūt pieejamam tālrunim, kā arī ģimenes locekļiem un draugiem jābūt iespējai viņus apmeklēt. Jānodrošina arī konfidenciāla piekļuve advokātam.

55. *CPT* lielu nozīmi piešķir arī tam, lai psihiatriskās ārstniecības iestādes regulāri apmeklētu neatkarīgas ārējās struktūras (piemēram, tiesnesis vai uzraudzības komiteja), kas atbild par pacientu aprūpes pārbaudi. Šīm struktūrām jo īpaši jābūt pilnvarotām runāt ar pacientiem vienatnē, nepastarpināti saņemt jebkādas sūdzības, ja tādas ir, un sniegt nepieciešamos ieteikumus.

Izrakstīšana

56. Piespiedu hospitalizācija psihiatriskās ārstniecības iestādē būtu jāpārtrauc, tiklīdz pacienta psihiskais stāvoklis ir tiktāl uzlabojies, ka tā vairs nav nepieciešama. Tāpēc regulāri jāpārskata šādas pacienta hospitalizācijas nepieciešamība.

Ja piespiedu hospitalizācija ir noteikta uz konkrētu laikposmu un atjaunojama saskaņā ar psihiatru slēdzienu, šāda pārskatīšana jau ir paredzēta hospitalizācijas nosacījumos. Tomēr piespiedu hospitalizācija var būt uz nenoteiktu laiku, īpaši attiecībā uz personām, kas psihiatriskās ārstniecības iestādē hospitalizētas piespiedu kārtā krimināllietas tiesvedības laikā un tiek uzskatītas par bīstamām. Ja piespiedu hospitalizācijas laikposms ir nenoteikts, noteiktos laika intervālos regulāri jāpārskata hospitalizācijas nepieciešamība.

Turklāt katram pacientam pašam pieņemamā laika intervālā jābūt iespējai pieprasīt, lai tiesu iestāde pārskata nepieciešamību atrasties attiecīgajā iestādē.

57. Lai gan piespiedu hospitalizācija vairs nav jāturpina, pacientam tomēr var būt nepieciešama ārstēšana un/vai droša vide ārpus ieslodzījuma. Šajā saistībā *CPT* vairākās valstīs ir ievērojuši, ka pacienti, kuriem psihiskā stāvokļa dēļ nav jābūt psihiatriskās ārstniecības iestādēs, tomēr paliek tajās, jo ārpus ieslodzījuma nav pieejama atbilstīga aprūpe / piemērotu dzīves apstākļu. Cilvēku turēšana nebrīvē tikai tāpēc, ka ārpus brīvības atņemšanas iestādes nav piemērotu dzīvošanas iespēju, ir ļoti apšaubāma prakse.

G. Noslēguma komentāri

58. Cilvēkiem ar psihiskiem traucējumiem paredzētu veselības aprūpes pakalpojumu organizatoriskā struktūra katrā valstī ir atšķirīga, un to, protams, nosaka katra valsts pati. Tomēr *CPT* vēlas vērst uzmanību uz vairākās valstīs novēroto tendenci samazināt gultasvietu skaitu lielās psihiatriskās ārstniecības iestādēs un veidot kopienas tipa garīgās veselības nodaļas. Komiteja uzskata, ka tā ir ļoti atbalstāma attīstības tendence ar nosacījumu, ka šādās iestādēs tiek nodrošināta apmierinoša aprūpes kvalitāte.

Šobrīd ir plaši atzīts, ka lielās psihiatriskās ārstniecības iestādes rada nopietnu institucionalizācijas risku gan pacientiem, gan darbiniekiem, jo īpaši tad, ja iestādes ir izolētās vietās. Tas var negatīvi ietekmēt pacienta ārstēšanu. Aprūpes programmas, kurās izmanto pilnīgu psihiatriskās ārstniecības līdzekļu klāstu, ir daudz vieglāk īstenot nelielās iestādēs, kas atrodas galveno pilsētas centru tuvumā.

Savaldīšanas līdzekļi psihiatriskās ārstniecības iestādēs pieaugušajiem

Izvilums no Sešpadsmitā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2006) 35]

Ievadpiezīmes

36. Astotajā vispārējā ziņojumā par 1997. gadu *CPT* risināja jautājumu par piespiedu hospitalizāciju psihiatriskās ārstniecības iestādēs pieaugušajiem. Šajā ziņā Komiteja izteica vairākas piezīmes par agresīvu un/vai vardarbīgu pacientu savaldīšanu. Aizvadītajos deviņos gados turpinājušās sīvas diskusijas par savaldīšanas līdzekļu izmantošanu, dažādu psihiatrijas tradīciju pārstāvjiem aizstāvēt dažādas alternatīvas metodes rīcībai ar šādiem pacientiem.

Daudzās psihiatriskās ārstniecības iestādēs reizēm var būt nepieciešama tādu līdzekļu izmantošana, kas ierobežo agresīvu un/vai vardarbīgu pacientu pārvietošanās brīvību. Tā kā ir iespējama ļaunprātīga un slikta izturēšanās, šāda savaldīšanas līdzekļu izmantošanai *CPT* pievērš īpašu uzmanību. Tāpēc, apmeklējot psihiatriskās ārstniecības iestādes, delegācijas rūpīgi pārbauda savaldīšanas procedūras un praksi, kā arī šādu līdzekļu izmantošanas biežumu. Diemžēl jāsecina, ka daudzās apmeklētajās iestādēs savaldīšanas līdzekļi tiek izmantoti pārāk bieži.

CPT uzskata, ka ir pienācis laiks plašāk komentēt savas senākās piezīmes un atzinīgi vērtētu praktiķu piezīmes par šo vispārējā ziņojuma iedaļu. Nākamās piezīmes ir izteiktas saskaņā ar šādu konstruktīvu dialogu, lai veselības aprūpes darbiniekiem palīdzētu pildīt tiem uzticētos grūtos uzdevumus un nodrošināt pacientiem atbilstīgu aprūpi.

Vispārīgas piezīmes par savaldīšanas līdzekļu izmantošanu

37. Slimnīcām parasti jābūt drošām vietām gan pacientiem, gan darbiniekiem. Pret psihiatriskās ārstniecības iestādes pacientiem jāizturas ar cieņu un godu, droši, cilvēcīgi, ņemot vērā viņu izvēles un pašnoteikšanos. Minimālā prasība ir vardarbības un ļaunprātības nepieļaušana gan darbinieku attieksmē pret pacientiem, gan pacientu starpā.

Tas nozīmē, ka fiziska spēka lietošana pret pacientu reizēm var būt neizbēgama, lai garantētu kā darbinieku, tā arī pacientu drošību. Lai slimnīcas darbinieki pildītu galveno uzdevumu — radīt un uzturēt labus dzīves apstākļus pacientiem, kā arī pienācīgu ārstniecisko vidi, ir jānodrošina apstākļi, kas nepieļauj agresiju un vardarbību pacientu starpā un pret darbiniekiem. Šā iemesla dēļ ir svarīgi, lai darbiniekiem tiktu nodrošināta pienācīga apmācība un vadība, lai, ievērojot ētikas normas, viņi spētu risināt problēmas, ko rada agresīvs un/vai vardarbīgs patients.

38. Var būt ļoti grūti nošķirt pacienta savaldīšanai izmantotu samērīgu fizisko spēku un vardarbību. Ja šī robeža tiek pārkāpta, iemesls visbiežāk ir netīša rīcība vai negatavība situācijai, nevis tīša ļaunprātība. Daudzos gadījumos darbiniekiem vienkārši nav pienācīga aprīkojuma, lai ieviestos gadījumos, kad pacienti ir agresīvi un/vai vardarbīgi noskaņoti.

Jāuzsver arī, ka *CPT* delegācijas ir konstatējušas, ka vadības aktīva un tūlītēja rīcība, reaģējot uz savaldīšanas līdzekļu izmantošanu konkrētajā iestādē, parasti ir veicinājusi šīs metodes lietošanas pastāvīgu samazināšanos.

Savaldīšanas līdzekļu veidi

39. *CPT* ir novērojusi dažādas metodes agresīvu un/vai vardarbīgi noskaņotu pacientu kontrolei, kuras var izmantot atsevišķi vai kopā: sekošana (darbinieks pastāvīgi ir līdzās pacientam un nepieciešamības gadījumā iejaucas viņa rīcībā); fiziska kontrole; mehāniski savaldīšanas līdzekļi, piemēram, siksnas, nomierināšanas krekli vai saslēgšana gultā; savaldīšana, izmantojot ķīmiskas vielas (medikamentu izmantošana pret pacienta gribu, lai kontrolētu viņa rīcību), un izolācija (pacienta ieslēgšana vienatnē slēgtā telpā pret paša gribu). Parasti konkrētajam pacientam jāpiemēro metode, kas ir visatbilstīgākā situācijai (no pieejamajām metodēm); piemēram, mehānisku vai ķīmisku savaldīšanas veidu automātiska izmantošana nav pieņemama, ja cilvēka nomierināšanai pietiek ar īslaicīgu fizisku kontroli apvienojumā ar psiholoģisko līdzekļu izmantošanu.

Kā noprotams, mutiska pārliecināšana (t. i., pacients pierunāšana nomierināties) būtu *CPT* vēlamais paņēmieni, tomēr reizēm ir jāizmanto citi līdzekļi, lai tiešā veidā ierobežotu pacienta pārvietošanās brīvību.

40. Daži mehāniskās savaldīšanas līdzekļi, kuri vēl arvien tiek izmantoti dažās *CPT* apmeklētajās psihiatriskās ārstniecības iestādēs, ir pilnīgi nepiemēroti šim nolūkam, un tos varētu uzskatīt arī par pazemojošiem. Šajā kategorijā ir rokudzelži, metāla ķēdes un gultas ar būri; to izmantošana nav savietojama ar psihiatrijas praksi, un to izmantošana būtu nekavējoties jāpārtrauc.

Aizvien retāk tiek izmantotas ar metāla sietu norobežotas gultas, kas vēl pirms dažiem gadiem bija izplatīta prakse vairākās valstīs. Pat tajās nedaudzajās valstīs, kurās šādas gultas joprojām tiek lietotas, tās tiek izmantotas arvien retāk. Tā ir pozitīva attīstības tendence, un *CPT* vēlas mudināt valstis turpināt centienus, lai samazinātu šādu lietošanā esošo gultu skaitu.

41. Ja savaldīšanai tiek izmantotas tādas ķīmiskas vielas kā sedatīvi, antipsihotiķi, hipnotiķi un trankvilizatori, to lietošanas nepieciešamība jāapsver tikpat rūpīgi kā mehāniska savaldīšana. Vienmēr jāatceras, ka šādi medikamenti konkrētam pacientam var izraisīt blaknes, īpaši tad, ja medikamenti tiek lietoti, kombinējot ar mehānisku savaldīšanu vai izolāciju.

42. Attiecībā uz izolāciju — šis konkrētais pasākums nebūt nav pienācīga alternatīva mehānisku, ķīmisku vai cita veida savaldīšanas līdzekļu izmantošanai. Pacienta izolācija var radīt īslaicīgu nomierinošu efektu, bet zināms, ka vismaz dažiem pacientiem tā rada dezorientāciju un satraukumu. Proti, pacienta ievietošana atsevišķā telpā bez attiecīgiem papildinošiem aizsardzības pasākumiem var radīt pretēju efektu. *CPT* bažas rada vairākās psihiatriskās ārstniecības iestādēs novērotā tendence citu savaldīšanas līdzekļu vietā parasti izvēlēties izolāciju.

Kad jāsavaldā pacients

43. Pacienta savaldīšana parasti būtu jāizmanto kā galējais līdzeklis; tā ir ārkārtēja rīcība, lai novērstu tūlītēju savaināšanos vai mazinātu akūtu agresivitāti un/vai vardarbību.

Praksē *CPT* bieži vien konstatē, ka pacienti parasti tiek savaldīti ar mehāniskiem līdzekļiem, lai sodītu par šķietami sliktu uzvedību vai lai mainītu uzvedību.

Turklāt daudzās *CPT* apmeklētajās psihiatriskās ārstniecības iestādēs savaldīšanas līdzekļu izmantošana ir saistīta ar personāla ērtībām; tā ir nodrošināšanās pret pacientiem ar sarežģītu uzvedību, kamēr tiek veikti citi uzdevumi. Parasti *CPT* šāda rīcība tiek attaisnota ar to, ka darbinieku trūkuma dēļ biežāk jāizmanto savaldīšanas līdzekļi.

Šāds pamatojums ir kļūdainis. Lai pareizi un atbilstīgi situācijai izmantotu savaldīšanas līdzekļus, nepieciešams lielāks — nevis mazāks — medicīnas darbinieku skaits, jo katrā savaldīšanas gadījumā darbiniekam jānodrošina tieša, nepastarpināta un nepārtraukta uzraudzība (skat. 50. punktu).

Brīvprātīgie pacienti būtu savaldāmi tikai ar viņu piekrišanu. Ja šķiet, ka jāsavaldā brīvprātīgs pacients, un pacients tam nepiekrīt, būtu jāpārskata pacienta juridiskais statuss.

44. Kā jārikojas, lai novērstu savaldīšanas līdzekļu nepareizu vai pārmērīgu izmantošanu? Pirmkārt, pieredze liecina, ka daudzās psihiatriskās ārstniecības iestādēs jo īpaši mehānisko savaldīšanas līdzekļu izmantošanu var būtiski samazināt. Šajā nolūkā vairākās valstīs izstrādātās programmas izrādījušās sekmīgas un nav palielinājis tādu gadījumu skaitu, kuros izmanto savaldīšanu ar ķīmiskām vielām vai roku spēku. Tāpēc rodas jautājums, vai pilnīga (vai gandrīz pilnīga) atteikšanās no mehāniskās savaldīšanas nevarētu būt reāls ilgtermiņa mērķis.

Ārkārtīgi svarīgi, lai katru konkrēto savaldīšanas līdzekļu izmantošanas gadījumu atļautu ārsts vai vismaz ārsts tiktu nekavējoties informēts, lai saņemtu apstiprinājumu šādai rīcībai. *CPT* pieredze liecina, ka savaldīšanas līdzekļus biežāk izmanto, ja iepriekš ir saņemta ārsta vispārēja piekrišana, nevis pieņemot lēmumus katrā konkrētā (no situācijas atkarīgā) gadījumā.

45. Brīdī, kad, izmantojot savaldīšanas līdzekļus, ārkārtas situācija ir novērsta, pacients būtu nekavējoties jāatbrīvo. Reizēm *CTP* konstatē pacientus, kuriem mehāniskās savaldīšanas līdzekļi piemēroti dienām ilgi, līdz tie tiek noņemti. Šādai praksei nav attaisnojuma, un, pēc *CPT* domām, tā uzskatāma par sliktu izturēšanos.

Viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc šāda prakse tomēr sastopama, ir tāds, ka tikai dažās psihiatriskās ārstniecības iestādēs ir izstrādāti skaidri noteikumi par savaldīšanas laika ilgumu. Psihiatriskās ārstniecības iestādēm būtu jāpieņem noteikums, saskaņā ar kuru atļauja izmantot mehānisko savaldīšanas līdzekli beidzas pēc konkrēta laikposma, ja vien to skaidri nav pagarinājis ārsts. Savukārt ārstam šāds noteikums būs spēcīgs stimuls personīgi apmeklēt šādi savaldīto pacientu un tādējādi izvērtēt viņa garīgo un fizisko stāvokli.

46. Tiklīdz savaldīšanas līdzekļi noņemti, ir svarīgi iztaujāt pacientu. Ārstam tā būs iespēja pamatot šīs metodes izmantošanu, tādējādi samazinot šīs pieredzes radīto psiholoģisko traumu, kā arī atjaunot ārsta un pacienta attiecības. Pacientam šāda iztaujāšana nodrošina iespēju paskaidrot savas emocijas pirms savaldīšanas līdzekļa izmantošanas, tādējādi uzlabojot gan paša pacienta, gan darbinieku izpratni par viņa uzvedību. Pacients un darbinieki kopīgi var mēģināt atrast alternatīvus līdzekļus pacienta paškontroles saglabāšanai, tādējādi, iespējams, novēršot turpmākos vardarbības uzliesmojumus un ar tiem saistīto savaldīšanu.

Kā jāizmanto savaldīšanas līdzekļi

47. Gadu gaitā daudzi pacienti *CPT* delegācijām stāstījuši par savu pieredzi attiecībā uz savaldīšanu. Pacienti atkārtoti uzsvēruši, ka izjutuši smagu pārbaudījumu, jutušies pazemoti, brīžam — sarūgtināti par savaldīšanas veidu.

Psihiatriskās ārstniecības iestādes darbiniekiem visvairāk būtu jā rūpējas par to, lai ar savaldīšanu saistītie nosacījumi un apstākļi nepasliktinātu savaldītā pacienta garīgo un fizisko veselību. Tas cita starpā nozīmē, ka iepriekš noteiktā terapeitiskā ārstēšana, cik vien iespējams, nebūtu jāpārtrauc un ka no medikamentiem atkarīgajiem pacientiem būtu jāsaņem pienācīga ārstēšana, lai novērstu simptomus. Nav nozīmes, vai šo simptomu ierosinātāji ir nelegālu narkotisko vielu, nikotīna vai citu vielu trūkums.

48. Kopumā vietai, kurā pacients tiek savaldīts, jābūt īpaši paredzētai šim konkrētajam nolūkam. Tai jābūt drošai (t. i., bez sasistiem stikliem vai flīzēm), un tajā jābūt piemērotam apgaismojumam un apsildei, tādējādi pacientam nodrošinot nomierinošu vidi.

Turklāt savaldītajam pacientam jābūt attiecīgi apgērbtam un bez saskarsmes iespējas ar citiem pacientiem, ja vien viņš nepieprasa pretējo vai ja ir zināms, ka pacients labprātāk uzturas sabiedrībā. Visos gadījumos jānodrošina, lai savaldītos pacientus neapdraudētu citi pacienti. Protams, savaldīšanas līdzekļu piemērošanas brīdī darbiniekiem nedrīkst palīdzēt citi pacienti.

Ja tomēr nepieciešama savaldīšana, līdzekļi jāpiemēro prasmīgi un rūpīgi, lai neapdraudētu pacienta veselību vai nesagādātu sāpes. Nedrīkst ierobežot tādas pacienta dzīvībai svarīgas funkcijas kā elpošanu, kā arī spēju sazināties, ēst un dzert. Ja pacientam ir tendence kost, zīst vai spļaut, iespējamais kaitējums būtu jānovērš veidā, kas nav saistīts ar mutes aizklāšanu.

49. Agresīva vai vardarbīgi noskaņota pacienta pienācīga savaldīšana darbiniekiem nav viegls uzdevums. Svarīga ir ne vien apmācība, bet regulāri jāorganizē arī prasmju uzturēšanas kursi. Šādā apmācībā galvenā uzmanība nebūtu jāpievērš tikai veselības aprūpes darbinieku instruēšanai par savaldīšanas līdzekļu piemērošanu — tikpat svarīgi būtu nodrošināt izpratni par savaldīšanas līdzekļa izmantošanas iespējamo ietekmi uz pacientu un zināšanas par cilvēka, kuram piemērots savaldīšanas līdzeklis, aprūpi.

50. Lai savaldīšanas līdzekļus izmantotu atbilstīgi, nepieciešami ievērojami personālrесursi. Piemēram, *CPT* uzskata, ka situācijā, kad pacienta locekļi ir sasieti ar siksnām vai jostām, apmācītam darbiniekam nepārtraukti būtu jābūt līdzās, lai sniegtu ārstniecisku atbalstu un palīdzību. Šāda palīdzība var būt pacienta pavadīšana uz tualeti vai izņēmuma gadījumā, ja savaldīšanas līdzekļa izmantošanu nevar pārtraukt dažu minūšu laikā, pacienta ēdināšana.

Protams, šādu darbinieka nepārtrauktu klātbūtni nevar aizstāt ar videonovērošanu. Gadījumos, kad pacients ir nošķirts, darbinieks var atrasties ārpus pacienta telpas, ja pacients var pilnībā redzēt darbinieku, un darbinieks nepārtraukti var novērot un dzirdēt pacientu.

Visaptverošas savaldīšanas politikas pieņemšana

51. Katrā psihiatriskās ārstniecības iestādē jābūt visaptverošai, rūpīgi izstrādātai savaldīšanas politikai. Šādas politikas izstrādē ir svarīgi iesaistīt gan darbiniekus, gan vadību un saņemt to atbalstu. Šādā politikā skaidri jāizklāsta, kādus savaldīšanas līdzekļus drīkst izmantot, kādos apstākļos tos drīkst izmantot, kādi ir to praktiskās izmantošanas veidi, nepieciešamā uzraudzība un rīcība pēc pacienta savaldīšanas beigām.

Politikā būtu jāietver arī iedaļas par citiem svarīgiem jautājumiem, piemēram, darbinieku apmācība, sūdzību izskatīšanas politika, iekšējās un ārējās ziņošanas mehānismi un iztaujāšana. *CPT* uzskata, ka šāda visaptveroša politika ir ne vien nozīmīgs atbalsts darbiniekiem, bet arī palīdz nodrošināt, ka pacienti un viņu aizbildņi vai pilnvarotie izprot iespējamā savaldīšanas pasākuma pamatotību.

Savaldīšanas gadījumu uzskaitē

52. Pieredze liecina, ka savaldīšanas gadījumu sīka un precīza uzskaitē slimnīcas vadībai var sniegt pārskatu par šādu gadījumu biežumu un ļauj veikt pasākumus, lai vajadzības gadījumā samazinātu šīs metodes izmantošanas biežumu.

Vēlams izveidot īpašu reģistru, kurā tiek reģistrēti visi savaldīšanas līdzekļu izmantošanas gadījumi. Tas papildinātu ierakstus pacienta personīgajā medicīniskajā lietā. Būtu jāreģistrē savaldīšanas sākuma un beigu laiks; lietas apstākļi; savaldīšanas piemērošanas iemesli; tā ārsta vārds un uzvārds, kas pieprasījis vai apstiprinājis šādu pasākumu; un pacientam vai darbiniekiem nodarītie miesas bojājumi. Pacientiem jābūt tiesībām šajā reģistrā pievienot savas piezīmes un jābūt informētiem par šādu iespēju; pēc pacienta lūguma izsniedzama visa ieraksta kopija.

53. Apsverama arī iespēja regulāri atskaitīties neatkarīgai uzraudzības struktūrai, piemēram, veselības aprūpes inspekcijai. Šādam ziņošanas mehānismam ir acīmredzamas priekšrocības, jo tādējādi valsts un reģionālajā līmenī varētu gūt pārskatu par savaldīšanas līdzekļu izmantošanas praksi, atvieglinot centienus labāk izprast un attiecīgi pārvaldīt to izmantošanu.

Nobeiguma piezīmes

54. Jāatzīst, ka savaldīšanas pasākumu izmantošanu būtiski ietekmē ar klīnisko stāvokli nesaistīti faktori, piemēram, darbinieku izpratne par saviem uzdevumiem un pacientu informētība par savām tiesībām. Salīdzinoši pētījumi liecina, ka savaldīšanas līdzekļu, tostarp izolēšanas, izmantošanas biežumu ietekmē ne tikai dažāda līmeņa darbinieku pienākumi, pacientu diagnoze vai nodaļas materiālie apstākļi, bet arī slimnīcas darbinieku “kultūras līmenis un attieksme”.

Lai savaldīšanas līdzekļu izmantošanas biežumu samazinātu līdz minimumam, daudzās psihiatriskās ārstniecības iestādēs nepieciešama kultūras maiņa. Ļoti svarīga šajā saistībā ir vadības nozīme. Ja vien vadība neiedrošinās darbiniekus un nepiedāvās alternatīvus risinājumus, visticamāk, pārsvaru gūs iedibinātā prakse — savaldīšanas līdzekļu bieža izmantošana.

IV. Imigrantu aizturēšana

Ārvalstu pilsoņi, kas aizturēti saskaņā ar tiesību aktiem par ārvalstniekiem *Izvilums no Septītā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf(97) 10]*

A. Ievadpiezīmes

24. Apmeklējumu laikā *CPT* delegācijas bieži sastop ārvalstu pilsoņus, kam atņemta brīvība saskaņā ar tiesību aktiem par ārvalstniekiem (turpmāk tekstā “aizturētie imigranti”): personas, kurām atteikta ieeļošana attiecīgajā valstī; personas, kuras ir nelegāli ieeļojušas valstī un valsts iestādes ir viņus identificējušas; personas, kuru uzturēšanās atļaujai beidzies derīguma termiņš; patvēruma meklētājus, kuru aizturēšanu par nepieciešamu uzskata valsts iestādes, u. c.

Nākamajos punktos izklāstīti daži svarīgākie jautājumi, ko *CPT* delegācijas risinājušas attiecībā uz šādām personām. Šādi *CPT* cer valstu iestādēm nepārprotami parādīt savu nostāju jautājumā par to, kā izturēties pret aizturētajiem imigrantiem, kā arī — plašākā nozīmē — veicināt diskusiju par šo personu kategoriju, kam atņemta brīvība. Komiteja būtu pateicīga par piezīmēm šīs vispārējā ziņojuma iedaļas saistībā.

B. Apvietināšanas iestādes

25. Apmeklējumu laikā *CPT* delegācijas aizturētos imigrantus ir sastapušas visdažādākajās aizturēšanas vietās — gan uzturēšanās vietās robežpārejas punktos, gan policijas iecirkņos, gan brīvības atņemšanas iestādēs un specializētos apcietināšanas centros. Konkrētāk runājot par tranzīta un “starptautiskajām” zonām lidostās, nav īsti skaidrs, kāds ir to personu tiesiskais statuss, kurām liegta iebraukšana attiecīgajā valstī un kuras ievietotas šādās zonās. Ne reizi vien *CPT* ir dzirdējusi argumentu, ka šādām personām “nav atņemta brīvība”, jo tās jebkurā brīdī var brīvi atstāt zonu, patstāvīgi izvēloties jebkuru starptautisko reisu.

Savukārt *CPT* vienmēr ir uzskatījusi, ka uzturēšanās tranzīta vai “starptautiskajā” zonā atkarībā no apstākļiem var tikt pielīdzināta brīvības atņemšanai Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 5. panta 1. punkta f) apakšpunkta izpratnē, un tāpat uz šādām zonām attiecas Komitejas pilnvaras. Var uzskatīt, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1996. gada 25. jūnija spriedums lietā *Amuur* pret Franciju šo viedokli apstiprina. Šajā lietā, kas attiecās uz četriem patvēruma meklētājiem, kuri 20 dienas tika turēti Parīzes Orli lidostas tranzīta zonā, tiesa norādīja — “tikai tāpēc vien, ka patvēruma meklētājiem ir iespējams brīvprātīgi atstāt valsti, kurā tie vēlas iegūt patvērumu, nevar izslēgt brīvības ierobežojumus (*atteinte*) [...]”, un uzskatīja, ka “pieteikuma iesniedzēju turēšana tranzīta zonā, [...] ņemot vērā piemērotos ierobežojumus, praksē līdzinājās brīvības atņemšanai”.

26. **Uzturēšanās vietas robežpārejas punktos** bieži ir neatbilstīgi aprīkotas, jo īpaši attiecībā uz ilgāku uzturēšanās laiku. Proti, *CPT* delegācijas vairākkārt ir sastapušas cilvēkus, kas dienām ilgi tiek turēti pagaidu apstākļos lidostas atpūtas telpās. Ir pašsaprotami, ka šādiem cilvēkiem būtu jānodrošina piemērota guļvieta, jāļauj brīvi piekļūt savai bagāžai un izmantot atbilstīgi aprīkotas tualetes un mazgāšanās telpas, kā arī katru dienu uzturēties ārpus telpām. Turklāt būtu jānodrošina uztura pieejamība un vajadzības gadījuma veselības aprūpe.

27. Dažās valstīs *CPT* delegācijas konstatēja, ka aizturētie imigranti ilgstošu laiku (nedēļām un reizēm mēnešiem ilgi) ir ievietoti **policijas iecirkņos** viduvējos vispārējos apcietinājuma

---

apstākļos bez jebkādam nodarbību iespējām un nereti ir spiesti uzturēties kamerās kopā ar cilvēkiem, kas tiek turēti aizdomās par kriminālnozieģuma izdarīšanu. Šāda situācija nav attaisnojama.

CPT atzīst, ka ir dabiski, ka aizturētajiem imigrantiem kādu laiku jāpavada parastā policijas apcietinājuma iestādē. Taču apstākļi policijas iecirkņos bieži vai pat vienmēr nav piemēroti ilgākam apcietināšanas laikam. Tāpēc aizturēto imigrantu uzturēšanās laiks šādās iestādēs būtu jāsamazina līdz nepieciešamajam minimumam.

28. Dažkārt *CPT* delegācijas ir konstatējušas, ka aizturētie imigranti ir izvietoti **brīvības atņemšanas iestādēs**. Taču pat tad, ja šo personu faktiskie apcietinājuma apstākļi attiecīgajās iestādēs ir atbilstīgi — vienmēr tas tā nav —, *CPT* šādu pieeju uzskata par pilnīgi kļūdainu. Brīvības atņemšanas iestāde būtībā nav piemērota tādu cilvēku turēšanai apcietinājumā, kas nav ne notiesāti, ne arī tiek turēti aizdomās par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Jāatzīst, ka, ņemot vērā zināmu vardarbības iespējamību, atsevišķos izņēmuma gadījumos var būt piemēroti aizturēto imigrantu turēt brīvības atņemšanas iestādē. Turklāt var gadīties, ka aizturētais imigrants, kuram nepieciešama stacionāra ārstēšana, uz laiku ir jāievieto brīvības atņemšanas iestādes veselības aprūpes iestādē, ja nav pieejama cita droša ārstniecības iestāde. Taču šādi aizturētie būtu jāizvieto pilnīgi nošķirti no ieslodzītajiem, kas ir vai nu apcietināti, vai notiesāti.

29. *CPT* uzskata, ka gadījumos, kad saskaņā ar tiesību aktiem par ārvalstniekiem attiecīgām personām ir jāatņem brīvība uz ilgāku laiku, tās būtu jāizmitina **šim nolūkam īpaši iekārtotos centros**, nodrošinot vispārējos apstākļus un režīmu, kas atbilst viņu juridiskajai situācijai un kas nodrošināts ar šādam darbam īpaši sagatavotu personālu. Komiteja ar gandarījumu atzīmē, ka Konvencijas dalībvalstis arvien aktīvāk atbalsta šādu pieeju.

Protams, šādos centros jābūt atbilstīgi mēbelētām, tīrām un izremontētām telpām, kurās paredzēta izvietoto cilvēku skaitam pietiekama dzīvojamā platība. Turklāt, projektējot un iekārtojot telpas, jānodrošina, lai tās iespējami mazāk atgādinātu brīvības atņemšanas iestādes vidi. Attiecībā uz režīmam atbilstīgām nodarbībām jānorāda, ka tajās būtu jāiekļauj ārpus telpu nodarbības, dienas atpūtas telpas un piekļuve radio/televīzijai, laikrakstiem un žurnāliem, kā arī citas piemērotas atpūtas iespējas (piemēram, galda spēles, galda teniss). Jo ilgāku laiku cilvēki atrodas apcietinājumā, jo plašākam ir jābūt piedāvāto nodarbību klāstam.

Aizturēto imigrantu centru personālam ir īpaši sarežģīti pienākumi. Pirmkārt, valodas barjeru dēļ viņiem nenovēršami būs saziņas grūtības. Otrkārt, daudziem aizturētajiem, kas nav aizdomās turamie par nozieģuma izdarīšanu, būs grūti pieņemt faktu, ka viņiem atņemta brīvība. Treškārt, iespējams saspīlējuma risks starp dažādu tautību vai etnisko grupu pārstāvjiem. Tāpēc *CPT* uzskata, ka galvenais uzdevums ir šādos centros strādājošo darbinieku rūpīga atlase un pienācīga apmācība. Attiecīgajiem darbiniekiem ir nepieciešamas ļoti labas saskarsmes spējas; turklāt viņiem ir nepieciešamas zināšanas par dažādām kultūrām, un vismaz dažiem no viņiem ir nepieciešamas attiecīgās valodas zināšanas. Turklāt viņiem jābūt apmācītiem atpazīt aizturēto iespējamās stresa reakcijas pazīmes (posttraumatiskas vai ar sociāli kulturālajām pārmaiņām saistītas) un attiecīgi rīkoties.

C. Aizsardzības pasākumi aizturēšanas laikā

30. Aizturētajiem imigrantiem tādā pašā veidā kā citu kategoriju personām, kam atņemta brīvība, jau no pirmā aizturēšanas brīža ir jābūt tiesīgām par savu situāciju informēt jebkuru

---

personu pēc savas izvēles, kā arī tiesīgām vērsties pie advokāta un ārsta. Turklāt šīm personām bez kavēšanās un viņām saprotamā valodā ir skaidri jāsniedz informācija par viņu tiesībām un par procedūru, kas viņām tiek piemērota.

CPT novērojumi liecina, ka šīs prasības dažās valstīs tiek ievērotas, taču citās — nē. Jo īpaši apmeklējumu laikā delegācijas daudzkārt sastapa aizturētos imigrantus, kuri acīmredzami nebija pilnībā informēti viņiem saprotamā valodā par savu tiesisko statusu. Lai izvairītos no šādām problēmām, aizturētajiem imigrantiem būtu regulāri jāizsniedz dokuments, kurā izskaidrota viņiem piemērojamā procedūra un izklāstītas viņu tiesības. Šim dokumentam jābūt pieejamam valodās, kurās parasti runā attiecīgās personas, un vajadzības gadījumā jāizmanto tulka pakalpojumi.

31. Tiesības vērsties pie advokāta būtu jāattiecina uz visu aizturēšanas laiku, un tām būtu jāietver gan tiesības runāt ar advokātu bez lieciniekiem, gan viņam piedalīties pārrunās ar attiecīgajām iestādēm.

Jebkurā aizturēšanas iestādē aizturētajiem imigrantiem jābūt pieejamai veselības aprūpei. Īpaša uzmanība būtu jāvelta patvēruma meklētāju fiziskajam un psiholoģiskajam stāvoklim, jo daži no viņiem savās izcelsmes valstīs varētu būt spīdzināti vai pret viņiem varētu būt bijusi cita veida sliktas izturēšanās. Tiesībām uz ārstu jāietver tiesības — ja aizturētais vēlas tās izmantot — uz pārbaudi, ko veic viņa izvēlēts ārsts; tomēr gaidāms, ka šādu atkārtotu pārbaudi apmaksā pats aizturētais.

Plašākā kontekstā aizturētajiem imigrantiem aizturēšanas laikā jābūt tiesībām sazināties ar ārpusauli un jo īpaši tiesībām izmantot tālruni un tiesībām uz radnieku un attiecīgo organizāciju pārstāvju apmeklējumiem.

D. Sliktas izturēšanās risks pēc izraidīšanas

32. Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai soda aizliegums ietver pienākumu nesūtīt cilvēku uz valsti, ja ir pamatots iemesls uzskatīt, ka šo cilvēku varētu apdraudēt reāla spīdzināšana vai sliktas izturēšanās. Protams, *CPT* ļoti interesē jautājums, vai Konvencijas dalībvalstis pilda šo pienākumu. Kādam jābūt Komitejas konkrētajam uzdevumam saistībā ar šo jautājumu?

33. Visa informācija, ko *CPT* Strasbūrā adresējuši cilvēki, kas apgalvo, ka viņus paredzēts sūtīt uz valsti, kurā viņiem draud spīdzināšana vai sliktas izturēšanās, nekavējoties tiek pārsūtīta Eiropas Cilvēktiesību komisijai¹. Komisijai ir vairāk iespēju nekā *CPT* pārbaudīt šādus apgalvojumus un vajadzības gadījumā veikt profilaktiskus pasākumus.

Ja aizturētais imigrants (vai jebkura cita persona, kam atņemta brīvība) apmeklējumā veikto pārrunu laikā apgalvo, ka viņu paredzēts sūtīt uz valsti, kurā viņam draud spīdzināšana vai sliktas izturēšanās, *CPT* delegācija apmeklējuma laikā pārbauda, vai attiecīgajām valsts iestādēm ir zināms šis fakts un vai konkrētajam gadījumam ir pievērsta pienācīga uzmanība. Atkarībā no apstākļiem delegācija var lūgt, lai to pastāvīgi informē par aizturētā statusu un/vai informē aizturēto par iespēju vērsties ar šo jautājumu Eiropas Cilvēktiesību komisijā (un šādā gadījumā pārbaudīt, vai viņš var iesniegt lūgumrakstu Komisijai).

---

¹ Kopš 1998. gada 1. novembra "Eiropas Cilvēktiesību tiesa".

---

34. Tomēr, ņemot vērā *CPT* svarīgo atturošo funkciju, Komiteja lielāku uzmanību pievērš tam, vai lēmumu pieņemšanas process kopumā sniedz pienācīgas garantijas pret cilvēku nosūtīšanu uz valstīm, kurās pastāv reāls pret tiem vērsts spīdzināšanas vai sliktas izturēšanās risks. Šajā saistībā *CPT* vēlēšies pārbaudīt, vai piemērojamā procedūra konkrētajām personām sniedz reālas iespējas iesniegt savas prasības un vai amatpersonas, kam uzticēta šādu prasību izskatīšana, ir saņēmušas atbilstīgu apmācību, un vai tām ir pieejama objektīva un neatkarīga informācija par cilvēktiesību situāciju citās valstīs. Turklāt, ņemot vērā esošo interešu iespējamo smagumu, Komiteja uzskata, ka pirms lēmuma izpildes ir jābūt iespējai lēmumu par personas izraidīšanu no valsts teritorijas pārsūdzēt citā neatkarīgā struktūrā.

E. Piespiedu līdzekļi saistībā ar izraidīšanas procedūrām

35. Visbeidzot, *CPT* jāuzsver, ka no vairākām valstīm tā ir saņēmusi satraucošas ziņas par piespiedu līdzekļiem, ko izmanto aizturēto imigrantu izraidīšanas laikā. Šajos ziņojumos ir konkrēti apgalvojumi par sišanu, sasiešanu un mutes aizbāšanu, kā arī trankvilizatoru ievadīšanu pret attiecīgo personu gribu.

36. *CPT* atzīst, ka bieži vien ir sarežģīti īstenot lēmumu par piespiedu izraidīšanu attiecībā uz ārvalstnieku, kurš ir apņēmis palikt valsts teritorijā. Lai panāktu šādu izraidīšanu, tiesībsardzības iestāžu amatpersonām dažreiz ir jāizmanto spēks. Tomēr spēku drīkstētu lietot vienīgi tik lielā mērā, cik tas ir patiešām nepieciešams. Būtu pilnīgi nepieņemami, ja izraidāmās personas mēģinātu fiziski ietekmēt, lai panāktu, ka tās iekāpj transporta līdzeklī, vai arī šādā veidā sodītu tās par rīkojuma nepildīšanu. Turklāt Komitejai jāuzsver, ka mutes aizbāšana cilvēkam ir ļoti bīstams paņēmieni.

CPT arī vēlas uzsvērt, ka jebkādu medikamentu ievadīšana izraidāmajiem cilvēkiem veicama vienīgi tad, ja ir attiecīgs ārsta rīkojums, un saskaņā ar ārsta ētiku.

Aizsardzības pasākumi nelegāliem imigrantiem, kam atņemta brīvība *Izvilums no Deviņpadsmitā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2009) 27]*

Ievadpiezīmes

75. *CPT* 1997. gadā publicētā Septītā vispārējā ziņojuma pamatiedaļā sīki izklāstīja savu nostāju attiecībā uz aizsardzības pasākumiem un nosacījumiem ārvalstu pilsoņiem, kam atņemta brīvība, pamatojoties uz tiesību aktiem par ārvalstniekiem (“aizturētajiem imigrantiem”), kā arī savu viedokli par šādu personu izraidīšanu.¹ Pēc tam *CPT* ir bieži apmeklējusi gan īpašas imigrantu apcietināšanas iestādes, gan arī policijas iecirkņus un brīvības atņemšanas iestādes, kurās daudzās valstīs joprojām tiek turēti aizturētie imigranti. Šie apmeklējumi — diemžēl pārāk bieži — ir vēl vairāk pastiprinājuši Komitejas viedokli, ka aizturētie imigranti ir īpaši mazaizsargāti pret dažādiem sliktas izturēšanās veidiem gan aizturēšanas brīdī, gan ieslodzījuma laikā, gan izraidīšanas laikā.

Ņemot vērā šīs personu grupas mazaizsargātību, *CPT* daudzu savu apmeklējumu laikā koncentrēja uzmanību uz izturēšanos pret aizturētajiem imigrantiem. Turklāt Komiteja turpināja pilnveidot savus standartus, piemēram, izstrādājot Trīspadsmito vispārējo ziņojumu par pamatnostādņēm attiecībā uz ārvalstu pilsoņu, tostarp aizturēto imigrantu, izraidīšanu ar gaisa transportu.²

76. Deviņpadsmitajā vispārējā ziņojumā *CPT* izklāsta savu viedokli par aizsardzības pasākumiem, kādi jānodrošina aizturētajiem nelegālajiem imigrantiem, papildus īpaši uzsverot bērnu stāvokli.³ Terminu “aizturētie nelegālie imigranti” lieto, apzīmējot personas, kam atņemta brīvība, pamatojoties uz tiesību aktiem par ārvalstniekiem, vai nu tāpēc, ka šīs personas nelegāli ieceļojušas (vai mēģinājušas ieceļot) valstī, vai tāpēc, ka tās uzturējušas attiecīgajā valstī ilgāk, nekā tām bijis likumīgi atļauts.

Jāuzsver, ka patvēruma meklētāji nav nelegālie imigranti, lai gan attiecīgās personas var kļūt par tādām, ja viņu patvēruma pieteikums tiek noraidīts un tiek anulēta atļauja uzturēties valstī. Ja patvēruma meklētājiem viņu pieteikuma izskatīšanas laikā tiek atņemta brīvība, tad, ņemot vērā viņu statusu, viņiem jānodrošina plašs aizsardzības pasākumu klāsts, kas ir plašāki par tiem aizsardzības pasākumiem, kuri jāpiemēro nelegālajiem imigrantiem un izklāstīti nākamajos punktos.⁴

Brīvības atņemšana nelegāliem imigrantiem

77. Savu apmeklējumu laikā *CPT* ir novērojusi, ka daudzas Eiropas Padomes dalībvalstis ir saskaņoti centušās uzlabot nelegālo imigrantu apcietinājuma apstākļus. Tomēr joprojām ir pārāk daudz gadījumu, kad *CPT* konstatē pilnīgi nepiemērotas nelegālo imigrantu un dažkārt arī patvēruma meklētāju brīvības atņemšanas vietas. Ilustratīvs piemērs šādai vietai varētu būt

---

¹ Skat. CPT/Inf (97)10 24.–36. punktu.

² Skat. CPT/Inf (2003)35 27.–45. punktu.

³ Tas nenozīmē, ka bērni ir vienīgā mazaizsargātā grupa. Mazaizsargāti ir arī, piemēram, veci cilvēki un nepavadītas sievietes

⁴ Attiecībā uz patvēruma meklētājiem konkrēti starptautiskie aizsardzības pasākumi paredzēti atbilstīgi Ženēvas 1951. gada Konvencijai par bēgļa statusu un tās 1967. gada protokolam. Turklāt Eiropas Savienības tiesību akts, jo īpaši Padomes 2003. gada 27. janvāra Direktīvā 2003/9/EK, ar ko nosaka obligātos standartus patvēruma meklētāju uzņemšanai, paredzētas vairākas garantijas; tomēr šo tiesību aktu piemēro tikai ES dalībvalstīs. Jāatsaucas arī uz Eiropas Padomes Ministru komitejas 2009. gada 1. jūlijā pieņemtajām Pamatnostādņēm par cilvēktiesību aizsardzību paātrināto patvēruma procedūru kontekstā.

---

neizmantota noliktava ar sliktu sanitāro mezglu vai bez tā, kura pārblīvēta ar gultām vai uz grīdas novietotiem matračiem un kurā izmitināti vairāk nekā simts cilvēku, kas tiek turēti vienkopus ieslēgti nedēļām vai pat mēnešiem ilgi bez jebkādam nodarbībām, bez iespējas piedalīties ārpuselpu nodarbībās un sliktos higiēnas apstākļos. *CPT* delegācijas joprojām arī konstatē, ka nelegālie imigranti tiek izvietoti policijas iecirkņos tādos apstākļos, ko grūti izturēt pat 24 stundas, kur nu vēl nedēļas.

Dažās valstīs nelegālie imigranti tiek turēti brīvības atņemšanas iestādēs. *CPT* uzskata, ka brīvības atņemšanas iestāde būtībā nav piemērota tādu cilvēku turēšanai apcietinājumā, kas nav ne notiesāti, ne arī tiek turēti aizdomās par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Interesanti, ka brīvības atņemšanas iestāžu vadība un darbinieki dažādās *CPT* apmeklētajās iestādēs bieži vien piekrīt, ka viņiem trūkst nelegālo imigrantu uzraudzībai atbilstīga aprīkojuma un apmācības. Šajā saistībā *CPT* vēlas vēlreiz atkārtot, ka darbiniekiem, kas strādā nelegālo imigrantu centros, ir īpaši sarežģīts uzdevums. Tāpēc šie darbinieki būtu rūpīgi jāatlasa un atbilstīgi jāapmāca.

78. Lai gan Eiropas Padomes dalībvalstīs ir daudz aizturēšanas iestāžu nelegālajiem imigrantiem, joprojām nav visaptveroša instrumenta, kas attiektos uz visu Eiropas kontinentu¹ un noteiktu minimālos standartus un aizsardzības pasākumus nelegālajiem imigrantiem, kam atņemta brīvība, atbilstīgi šīs konkrētās personu grupas īpašajām vajadzībām.

Eiropas brīvības atņemšanas iestāžu noteikumi, kas pieņemti 2006. gadā, attiecas uz tiem nelegālajiem imigrantiem, kuri ievietoti brīvības atņemšanas iestādēs. Tomēr šo noteikumu komentāros uzsvērts, ka aizturētos imigrantus parasti nevajadzētu turēt brīvības atņemšanas iestādē. Tāpēc šie noteikumi neattiecas uz nelegālo imigrantu īpašajām vajadzībām un statusu, piemēram, tie nerisina jautājumus saistībā ar izraidīšanas procedūru sagatavošanu un īstenošanu. Šeit būtu jānorāda, ka saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 5. panta 1. punktu nelegālajiem imigrantiem var piemērot brīvības atņemšanas sodu, ja tas tiek darīts ar nolūku personu izraidīt vai lai novērstu nelikumīgu ieceļošanu valstī. Nolūks, kādēļ nelegālajiem imigrantiem tiek atņemta brīvība, tādējādi ievērojami atšķiras no nolūka, kādēļ brīvības atņemšanas iestādē tiek turētas personas, kam piemērots pirmstiesas apcietinājums vai kas ir notiesātas.

79. Nelegālo imigrantu aizturēšanas apstākļiem būtu jāatspoguļo viņiem piemērotās brīvības atņemšanas būtība; tiem jābūt ar nelieliem ierobežojumiem un daudzveidīgu nodarbību režīmu. Piemēram, aizturētajiem nelegālajiem imigrantiem jābūt iespējai saglabāt pilnvērtīgus sakarus ar ārpasauli (tostarp iespējai bieži izmantot tālruni un tikties ar apmeklētājiem), un viņu brīvība pārvietoties brīvības atņemšanas iestādē ir ierobežojama, cik maz iespējams. Pat ja apcietinājuma apstākļi brīvības atņemšanas iestādēs atbilst šīm prasībām — tas, protams, tā nav vienmēr —, *CPT* uzskata, ka minēto iemeslu dēļ nelegālo imigrantu turēšana brīvības atņemšanas iestādes vidē būtībā ir nepareiza.

80. Kopumā dažās valstīs iestādes nelegālajiem imigrantiem, kurus paredzēts izraidīt, parasti piemēro administratīvo apcietinājumu. Ir skaidrs, ka šādos apstākļos pastāv risks, ka automātisks administratīvais apcietinājums ir pretrunā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai. *CPT* uzskata, ka valstīm, īstenojot savas tiesības atņemt brīvību nelegālajiem

---

¹ Eiropas Parlamenta un Eiropas Savienības Padomes 2008. gada 16. decembra Direktīvā 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi, cita starpā paredzēti standarti, ko piemēro attiecībā uz nelegālajiem imigrantiem, kam atņemta brīvība. Šī direktīva ir piemērojama lielākajā daļā ES dalībvalstu un dažās citās valstīs, un līdz 2010. gada beigām tā jātransponē valstu tiesību aktos.

---

imigrantiem, būtu jārikojas selektīvi; aizturēšana būtu piemērojama tikai pēc katra atsevišķa gadījuma rūpīgas izvērtēšanas.

Pamattiesības brīvības atņemšanas sākuma posmos

81. *CPT* uzskata, ka aizturētajiem nelegālajiem imigrantiem no paša brīvības atņemšanas sākuma jābūt iespējai izmantot trīs pamattiesību veidus, tāpat kā tas iespējams citām aizturēto personu kategorijām. Šīs tiesības ir: 1) tiesības vērsties pie advokāta, 2) tiesības vērsties pie ārsta un 3) tiesības par aizturēšanas faktu informēt radnieku vai citu trešo pusi pēc savas izvēles.

82. Tiesībām vērsties pie advokāta būtu jāietver tiesības runāt ar advokātu bez liecinieku klātbūtnes, kā arī saņemt juridisku konsultāciju jautājumos, kas saistīti ar uzturēšanos, aizturēšanu un izraidīšanu. Tas nozīmē, ka gadījumos, kad nelegālajiem imigrantiem pašiem nav iespējas izvēlēties un apmaksāt advokātu, viņiem jābūt iespējai saņemt juridisko palīdzību.

Turklāt visi jaunpienākušie aizturētie būtu nekavējoties jāapskata ārstam vai atbilstīgi kvalificētai medmāsai, kas sagatavo ziņojumu ārstam. Tiesībām uz ārsta konsultāciju jāietver tiesības — ja nelegālais imigrants vēlas tās izmantot — uz pārbaudi, ko veic viņa izvēlēts ārsts; tomēr gaidāms, ka šādu atkārtotu pārbaudi apmaksā pats aizturētais.

Radnieka vai paša izvēlētas trešās personas informēšana par piemēroto aizturēšanu tiktu ievērojami veicināta, ja nelegālajiem imigrantiem atļautu brīvības atņemšanas laikā paturēt mobilos tālrunus vai vismaz tie viņiem būtu pieejami.

83. Papildus šiem trim pamattiesību viediem starptautiskos līgumos ir atzītas aizturēto nelegālo imigrantu tiesības lūgt konsulāro palīdzību. Tomēr tā kā ne visi nelegālie imigranti vēlēšies sazināties ar savas valsts iestādēm, šo tiesību izmantošana jāatstāj attiecīgās personas ziņā.

84. Ir svarīgi, lai visiem jaunpienākušajiem nelegālajiem imigrantiem viņiem saprotamā valodā nekavējoties tiktu sniegta informācija par šīm tiesībām. Šajā nolūkā viņiem vienmēr būtu jāizsniedz dokuments, kurā skaidrā un vienkāršā veidā izskaidrota viņiem piemērojamā procedūra un izklāstītas viņu tiesības. Šim dokumentam jābūt pieejamam valodās, kurās parasti runā aizturētie, un vajadzības gadījumā jāizmanto tulka pakalpojumi.

Vispārējie aizsardzības pasākumi brīvības atņemšanas laikā

85. Katram brīvības atņemšanas gadījumam jābūt pamatotam ar pienācīgu individuālu aizturēšanas rīkojumu, kuram jābūt viegli pieejamam iestādē, kurā attiecīgā persona tiek turēta; un aizturēšanas rīkojums jā sagatavo, tiklīdz notikusi brīvības atņemšana vai iespējami drīz pēc tās. Šī pamatprasība tieši tāpat attiecas uz nelegālajiem imigrantiem, kam atņemta brīvība. Turklāt galvenie aizsardzības pasākumi personām, ko aizturējušas tiesībaizsardzības iestādes, tiek pastiprināti, ja par katru šādu personu tiek ieviests vienots un visaptverošs apcietināšanas reģistrs, kurā fiksēti visi šīs personas ieslodzījuma aspekti un visas darbības, kas veiktas saistībā ar to.

86. Aizturētajiem nelegālajiem imigrantiem jābūt pieejamiem efektīviem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, kas steidzamības kārtā tiesas iestādei ļauj izvērtēt viņiem piemērotās brīvības atņemšanas likumību. Šajā tiesas veiktajā pārskatā jāietver mutiska nopratināšana un

---

juridiskā palīdzība, ko cilvēkiem bez pietiekamiem līdzekļiem nodrošina bez maksas, un tulkošana (vajadzības gadījumā). Turklāt aizturētie nelegālie imigranti būtu skaidri jāinformē par šo tiesiskās aizsardzības līdzekli. Ilgstošas aizturēšanas nepieciešamība periodiski jāpārskata neatkarīgai iestādei.

87. Jāveic nepieciešamie pasākumi, lai aizturētajiem nelegālajiem imigrantiem pastāvīgi būtu iespējams konsultēties ar advokātu vai ārstu un tikties ar NVO pārstāvjiem, ģimenes locekļiem vai citām personām pēc pašu izvēles, kā arī sazināties ar viņiem pa tālruni.

Ja, pamatojoties uz tiesību aktiem par ārvalstniekiem, brīvības atņemšanas sods tiek piemērots vienas ģimenes locekļiem, jācenšas viņus nenošķirt.

88. Gan nelegālo imigrantu, gan personāla interesēs ir skaidri apcietinājuma vietu iekšējās kārtības noteikumi un šo noteikumu kopiju pieejamība atbilstīgajās valodās. Iekšējās kārtības noteikumiem galvenokārt jābūt informatīviem, un tiem jāaptver visplašākais dažādu jautājumu, tiesību un pienākumu loks, kas attiecas uz ikdienas dzīvi apcietinājumā. Tāpat iekšējās kārtības noteikumos jāietver disciplinārās procedūras un jānodrošina aizturētajiem tiesības tikt uzklautiem saistībā ar pārkāpumiem, kuru veikšanā viņi tiek turēti aizdomās, kā arī jebkuru piespiesto sodu pārsūdzēt neatkarīgā iestādē. Ja šādu noteikumu nav, iespējams neoficiālas (un nekontrolētas) disciplinārās sistēmas veidošanās risks.

Gadījumā, ja drošības apsvērumu dēļ vai paša nelegālā imigranta aizsardzības nolūkā tiek piemērota nošķiršana, šīs procedūras jāsaista ar efektīviem aizsardzības pasākumiem. Attiecīgā persona būtu jāinformē par iemesliem, kuru dēļ šis līdzeklis viņam piemērots, pirms pasākuma īstenošanas jānodrošina iespēja izteikt savu viedokli šajā jautājumā un attiecīgajā iestādē apstrīdēt viņam piemēroto līdzekli.

89. Nelegālo imigrantu aizturēšanas iestāžu neatkarīga uzraudzība ir svarīgs priekšnosacījums, lai novērstu sliktu izturēšanos un, vispārīgāk, nodrošinātu apmierinošus apcietinājuma apstākļus. Lai uzraudzības apmeklējumi būtu pilnībā efektīvi, tiem jābūt gan biežiem, gan iepriekš nepieteiktiem. Turklāt uzraudzības iestādēm jābūt tiesībām iztaujāt nelegālos imigrantus bez citu personu klātbūtnes, kā arī pārbaudīt visus jautājumus saistībā ar izturēšanos pret viņiem (vispārējie apcietinājuma apstākļi, apcietinājuma reģistri un citi dokumenti, aizturētās personas tiesību ievērošana, veselības aprūpe u. c.).

Ar veselību saistīti aizsardzības pasākumi

90. Nelegālo imigrantu veselības stāvokļa novērtējums brīvības atņemšanas laikā ir būtisks pienākums gan attiecībā pret katru aizturēto atsevišķi, gan pret nelegālo imigrantu grupu kopumā. Nelegālo imigrantu garīgo un fizisko veselību var būt negatīvi ietekmējusi iepriekšējā traumatiskā pieredze. Turklāt ierastās personiskās un kultūras vides zaudējums un nedrošība par nākotni var radīt garīgā stāvokļa pasliktināšanos, tostarp iepriekš novērotu depresijas simptomu saasināšanos, trauksmi un pēctraumatiskus traucējumus.

91. Minimālā prasība ir, lai visos aizturēto nelegālo imigrantu izmitināšanas centros katru dienu būtu pieejama persona, kurai ir vismaz atzīta medmāsu kvalifikācija. Šādai personai jābūt jāveic jaunpienākušo aizturēto sākotnējā veselības pārbaude (jābūt jāattiecībā uz infekcijas slimībām, tostarp tuberkulozi), jāpieņem lūgumi tikties ar ārstu, jānodrošina izrakstīto zāļu sagāde un izdalīšana, jākārt medicīniskā dokumentācija un jāuzrauga vispārējie higiēnas apstākļi.

---

92. Protams, medicīniskā konfidencialitāte būtu jāievēro tādā pašā veidā kā ārpus brīvības atņemšanas iestādes; jo īpaši jānodrošina, lai nelegālo imigrantu medicīniskās lietas nebūtu pieejamas ar medicīnu nesaistītiem darbiniekiem; gluži pretēji — tās ir jāuzglabā slēgtā vietā pie medmāsas vai ārsta. Turklāt visas veselības pārbaudes būtu jāveic ārpus brīvības atņemšanas iestādes darbinieku dzirdamības un, ja vien ārsts konkrētā gadījumā nav pieprasījis citādi, arī redzamības zonas.

Vienmēr, kad valodas problēmu dēļ medicīnas un/vai aprūpes darbinieki nespēj veikt pienācīgu diagnostisko novērtējumu, viņiem nekavējoties jānodrošina kvalificēta tulka pakalpojumi. Turklāt aizturētajiem nelegālajiem imigrantiem jābūt pilnībā informētiem par viņiem piedāvāto ārstēšanu.

Trīs citi svarīgi aizsardzības pasākumi

93. Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai soda aizliegums ietver pienākumu nesūtīt cilvēku uz valsti, ja ir pamatots iemesls uzskatīt, ka šo cilvēku varētu apdraudēt reāla spīdzināšana vai cita veida slikta izturēšanās. Tāpēc nelegālajiem imigrantiem jābūt viegli pieejamai patvēruma procedūrai (vai citai ar uzturēšanos saistītai procedūrai), kas garantē gan konfidencialitāti, gan objektīvu un neatkarīgu analīzi attiecībā uz cilvēktiesību situāciju citās valstīs; gadījumā, ja persona tiek izraidīta uz savu izcelsmes valsti vai trešo valsti, būtu jāveic sliktas izturēšanās riska individuāls novērtējums. *CPT* pauž bažas par to, ka vairākās valstīs tiesību aktos noteiktais patvēruma pieteikuma iesniegšanas laiks ir ierobežots līdz dažām dienām no ierašanās dienas valstī vai aizturēšanas iestādē; pēc noteiktā termiņa iesniegtie pieteikumi netiek izskatīti. Šāda pieeja palielina iespējamību, ka cilvēki tiks nosūtīti uz valsti, kurā tos apdraud reāla spīdzināšana vai citi slikta izturēšanās veidi.

94. Šajā ziņā *CPT* ir nopietnas bažas par vairākās valstīs pieņemto politiku jūrā pārtvert laivas, kas transportē nelegālos imigrantus, un nosūtīt attiecīgās personas atpakaļ uz Ziemeļāfriku vai Ziemeļrietumāfriku. Ir aizdomas, ka līdzīgu praksi izmanto arī uz vairākām Eiropas sauszemes robežām.

Valstis, kuras īsteno šādu politiku vai praksi, varētu arī pieļaut risku pārkāpt “neizraidīšanas” pamatprincipu, kas ir daļa no starptautiskajām cilvēktiesībām, kā arī Eiropas Savienības tiesībām. Jo īpaši tas ir gadījumos, kad valstis, uz kurām tiek nosūtīti nelegālie imigranti, nav ratificējušas 1951. gada Ženēvas Konvenciju par bēgļa statusu vai pievienojušās tai.

95. Saskaņā ar Ministru komitejas 2005. gada 4. maijā pieņemtajām 20 pamatnostādnēm par piespiedu izraidīšanu izraidīšanas rīkojumi visos gadījumos būtu izdodami, pamatojoties uz lēmumu, kas pieņemts saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem un procedūrām, kā arī saskaņā ar starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā. Izraidīšanas rīkojums attiecīgajai personai būtu jāizsniedz rakstiski. Turklāt jābūt iespējai pārsūdzēt šo rīkojumu, un izraidīšanu nedrīkstētu veikt, pirms nav saņemts lēmums jebkurā pārsūdzības lietā. Arī šajā procedūras posmā jābūt nodrošinātai advokāta un tulka palīdzībai.

96. Treškārt, attiecībā uz jebkuru vietu, kurā atrodas personas, kurām ar valsts iestādes lēmumu atņemta brīvība, *CPT* konsekventi iesaka ārstam pienācīgi reģistrēt šim nolūkam īpaši izstrādātā veidlapā jebkuras ievainojuma pazīmes personai, kas apgalvo, ka ir cietusi no sliktas izturēšanās, kā arī šīs personas attiecīgos apgalvojumus un ārsta slēdzienus (attiecībā uz atbilstības pakāpi starp personas apgalvojumiem un konstatētajiem ievainojumiem). Līdzīgi jādokumentē arī tie gadījumi, kad nav izteikti konkrēti apgalvojumi, taču ir iemesls domāt, ka var būt notikusi slikta izturēšanās. Jāievieš procedūras, lai visos gadījumos, kad

---

ārsta reģistrētie ievainojumi atbilst attiecīgās personas apgalvojumiem par sliktu izturēšanos (vai kuri pat bez apgalvojumiem skaidri norāda uz sliktu izturēšanos), šīs ziņas sistemātiski nonāktu kompetentu tiesas vai prokuratūras iestāžu rīcībā.

Papildu aizsardzības pasākumi bērniem

97. CPT uzskata, ka jāpieliek visas pūles, lai novērstu brīvības atņemšanu nepilngadīgiem nelegāliem imigrantiem.¹ Pamatojoties uz principu “vislabāk nodrošināt bērna intereses”, kā noteikts ANO Konvencijas par bērna tiesībām 3. pantā, bērnu — tostarp nepavadītu un no vecākiem nošķirtu bērnu² — aizturēšana var būt attaisnojama tikai retos gadījumos, un Komiteja uzskata, ka to noteikti nevar pamatot vienīgi ar uzturēšanās statusa neesību.

Ja izņēmuma gadījumā bērns ir aizturēts, brīvības atņemšanas laikam jābūt iespējami īsākam; nepavadītus vai no vecākiem nošķirtus bērnus visiem spēkiem jācenšas nekavējoties atbrīvot no aizturēšanas iestādes un nodrošināt viņiem piemērotāku aprūpi. Turklāt, ņemot vērā bērna mazaizsargātību, visos gadījumos, kad ir aizturēts bērns, jāpiemēro papildu aizsardzības pasākumi, īpaši gadījumos, ja bērni ir nošķirti no saviem vecākiem vai citiem aprūpētājiem vai ir nepavadīti, bez vecākiem, aprūpētājiem vai radniekiem.

98. Iespējami drīz pēc tam, kad iestādes uzzinājušas par bērna klātbūtni, profesionāli kvalificētai personai būtu jāveic sākotnējā iztaujāšana bērnam saprotamā valodā. Jāizvērtē bērna konkrētie mazaizsargātības cēloņi, tostarp tie, kas saistīti ar vecumu, veselību, psiholoģiski sociālajiem faktoriem un citām aizsardzības vajadzībām, arī tām vajadzībām, kas izriet no pārdzīvotās vardarbības, nelikumīgas pārvadāšanas vai traumas. Nepavadītiem vai no vecākiem nošķirtiem bērniem, kam atņemta brīvība, jānodrošina tūlītēja bezmaksas juridiskā un cita veida pienācīga palīdzība, tostarp aizbildņa vai likumīgā pārstāvja iecelšana. Lai uzraudzītu aizbildnības kvalitāti, jāievieš arī atbilstīgi pārbaudes mehānismi.

99. Būtu jāveic pasākumi, lai nodrošinātu pastāvīgu sociālā darbinieka un psihologa klātbūtni un individuālu sazināšanos ar viņiem iestādēs, kurās apcietinājumā tiek turēti bērni. Abu dzimumu darbinieki ir vēl viens aizsardzības līdzeklis pret sliktu izturēšanos; gan sievietes, gan vīriešu dzimuma darbinieku klātbūtne var labvēlīgi ietekmēt atmosfēru aizturēšanas iestādē, un tā veicina normālai videi tuvas vides izveidošanu aizturēšanas iestādē. Bērniem, kam atņemta brīvība, būtu jāpiedāvā dažādas radošas nodarbības (īpaši uzsverot bērna iespēju turpināt izglītību).

100. Lai ierobežotu izmantošanas risku, jāveic īpaši pasākumi, lai dzīvojamās telpas piemērotu bērniem, piemēram, nošķirot viņus no pieaugušajiem, ja vien bērna vislabāko interešu nodrošināšanas nolūkā uzskatāms, ka tas nebūtu jādara. Šāds gadījums varētu būt, piemēram, kad bērni ir kopā ar saviem vecākiem vai citiem tuviem radniekiem. Šādā gadījumā visiem spēkiem jācenšas izvairīties no ģimenes sašķelšanas.

---

¹ Ja nav skaidrs, vai konkrēts nelegālais imigrants ir nepilngadīgs (t. i., jaunāks par 18 gadiem), kamēr netiek pierādīts pretējais, pret attiecīgo personu būtu jāizturas kā pret nepilngadīgu.

² “Nepavadīti bērni” (arī dēvēti par “nepavadītiem nepilngadīgajiem”) ir bērni, kas ir nošķirti no abiem vecākiem un citiem radniekiem un ko neaprūpē neviens pieaugušais, kam saskaņā ar likumu vai paražām ir pienākums to darīt. “No vecākiem nošķirti bērni” ir bērni, kas ir nošķirti no abiem vecākiem vai no saviem iepriekšējiem likumīgajiem vai ierastajiem galvenajiem aprūpētājiem, taču ne obligāti no pārējiem radniekiem. Tāpēc šādi bērni var būt arī bērni, ko pavada citi pieauguši ģimenes locekļi.

Ārvalstnieku izraidīšana ar gaisa transportu

Izvilums no Trīspadsmītā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2003) 35]

27. Kopš savas darbības sākuma *CPT* ir pārbaudījusi, kādos apstākļos tiek turētas personas, kam atņemta brīvība saskaņā ar tiesību aktiem par ārvalstniekiem, un šis jautājums izklāstīts *CPT* Septītajā vispārējā ziņojuma sadaļā (*CPT/Inf (97) 10, 24.–36. punkts*). Minētajā ziņojumā *CPT* iekļāva dažus pamatnoteikumus attiecībā uz spēka lietošanu un savaldīšanas līdzekļu izmantošanu aizturēto imigrantu izraidīšanas procedūrās.

28. Kopš šā ziņojuma *CPT* delegācijām ir bijis iespējams papildināt savas zināšanas par praksi attiecībā uz ārvalstnieku izraidīšanu ar gaisa transportu. Apmeklējumu laikā *CPT* galvenokārt izvērtēja procedūras, kas saistītas ar piespiedu izraidīšanu eskorta pavadībā¹, un vairākas lietas, kurām tika pievērsta Komitejas uzmanība, īpaši saistībā ar izraidītās personas nāvi, savaldīšanas līdzekļu izmantošanas pakāpi un/vai apsūdzībām par sliktu izturēšanos. *CPT* savās pārbaudēs nepētīja tikai procedūru pēc attiecīgās personas iekāpšanas lidmašīnā un lidojuma laikā; tā pētīja arī daudzus citus aspektus, piemēram, aizturēšanu pirms izraidīšanas, pasākumus, lai sagatavotu aizturēto imigrantu atgriešanos galamērķa valstī, pasākumus pareizai eskorta darbinieku atlasei un apmācībai, par izraidīšanas eskortu atbildīgo darbinieku rīcības iekšējo un ārējo uzraudzības sistēmu, pasākumus, ko veica pēc nesekmīga izraidīšanas mēģinājuma u. c.

29. Lai varētu rūpīgi iepazīties ar izraidīšanas operācijās izmantotajām procedūrām un līdzekļiem, *CPT* ieguva attiecīgo instrukciju un rīkojumu kopijas. Tā ieguva arī daudzu citu dokumentu kopijas (izraidīšanas operāciju statistika, rīkojumi par eskorta norīkošanu, ziņojumi par eskorta norīkošanu, ziņojumi par incidentiem, ziņojumi par tiesas procesa kontekstu, ārstu izziņas u. c.) un pārbaudīja izraidīšanas operācijās izmantotos savaldīšanas līdzekļus. Vairākās valstīs tai bija arī rūpīgas pārrunas ar personām, kas vada par izraidīšanas operācijām atbildīgās nodaļas, kā arī ar personām, kas satiktas uz vietas un ko paredzēts izraidīt; dažas no šīm personām pēc nesekmīga izraidīšanas mēģinājuma bija atvestas atpakaļ aizturēšanas vietā.

30. Pēc apmeklējumiem *CPT* izstrādāja vairākas pamatnostādnes, kuras tā ieteica ievērot attiecīgajām valstīm. Lai sekmētu šo pamatnostādņu plašu izmantošanu visās Konvencijas dalībvalstīs, Komiteja nolēma apkopot vissvarīgākos principus un izteikt par tiem piezīmes.

Protams, tālāk izklāstītais interpretējams, ņemot vērā valsts pamatpienākumu nesūtīt cilvēku uz valsti, ja ir pamatots iemesls uzskatīt, ka šo cilvēku varētu apdraudēt reāla spīdzināšana vai slikta izturēšanās.

31. *CPT* atzīst, ka bieži vien ir sarežģīti un saspringti īstenot lēmumu par piespiedu izraidīšanu attiecībā uz ārvalstnieku, kas apņēmies palikt valsts teritorijā. Saskaņā ar *CPT* novērojumiem dažādās valstīs — un īpaši pārbaudot vairākas izraidīšanas lietas, kurās ir apgalvojumi par sliktu izturēšanos — ir arī skaidrs, ka izraidīšanas operācijas ar gaisa transportu ir saistītas ar izteiktu necilvēcīgas un pazemojošas izturēšanās risku. Šis risks novērojams, gan gatavojoties izraidīšanai, gan paša lidojuma laikā; parasti tiek lietoti vairāki

---

¹ Izraidīšanas procedūras mēdz klasificēt atbilstīgi vairākiem faktoriem, piemēram, pielietotā spēka apmērs, izmantoto savaldīšanas līdzekļu veids, kā arī izraidāmās personas eskortēšanā izmantoto personu skaits. Piemēram, viena no apmeklētajām valstīm nesen nošķīra izraidīšanu bez pretošanās, piespiedu izraidīšanu bez eskorta un piespiedu izraidīšanu ar eskortu. Kopumā visproblemātiskākās procedūras bija tās, kas saistītas ar kombinētu spēka lietošanu, vairākiem savaldīšanas līdzekļiem un lielu skaitu eskorta darbinieku līdz izraidītās personas ierašanās brīdim galamērķa valstī.

---

individuāli savaldīšanas līdzekļi/metodes, un šis risks palielinās, ja šādi līdzekļi/metodes tiek lietoti vienlaikus.

32. Sākumā jāatgādina, ka **ir pilnīgi nepieņemami, ja izraidāmās personas mēģinātu fiziski ietekmēt, lai panāktu, ka tās iekāpj transporta līdzekļi, vai arī šādā veidā sodītu tās par rīkojuma nepildīšanu.** *CPT* atzinīgi vērtē to, ka apmeklētajās valstīs šis noteikums ir iekļauts daudzās attiecīgās instrukcijās. Piemēram, dažās *CPT* pārbaudītajās instrukcijās aizliegts izmantot savaldīšanas līdzekļus, ar ko paredzēts sodīt ārvalstnieku par pretošanos, vai tādus līdzekļus, kas sagādā nevajadzīgas sāpes.

33. Protams, viens no galvenajiem jautājumiem, kas rodas izraidīšanas operāciju laikā, ir eskorta darbinieku lietotais spēks vai savaldīšanas līdzekļu izmantošana. *CPT* atzīst, ka ir gadījumi, kad šādiem darbiniekiem ir jālieto spēks un savaldīšanas līdzekļi, lai efektīvi veiktu izraidīšanu; tomēr **spēka lietošanai un savaldīšanas līdzekļu izmantošanai nevajadzētu pārsniegt saprātīgi nepieciešamo apmēru.** *CPT* atzinīgi vērtē to, ka dažās valstīs spēka lietošana un savaldīšanas līdzekļu izmantošana izraidīšanas procedūru laikā ir precīzi reglamentēta, ievērojot likumības, samērīguma un lietderīguma principus.

34. Jautājums par spēka lietošanu un savaldīšanas līdzekļu izmantošanu kļūst aktuāls brīdī, kad attiecīgais aizturētais atstāj kameru, kurā viņš ir turēts līdz izraidīšanai (kamera var atrasties lidostas telpās, aizturēšanas iestādē, brīvības atņemšanas iestādē vai policijas iecirknī). Īpašu uzmanību jāpievērš paņēmieniem, kurus eskorta darbinieki izmanto, lai ierobežotu cilvēkus, kam uzlikti fiziskās savaldīšanas līdzekļi, piemēram, rokudzelži vai plastikāta strēmeles. Vairākumā gadījumu aizturētais pilnībā saglabā savas fiziskās spējas un spēj enerģiski pretoties rokudzelžu uzlikšanai. Pretošanās gadījumā eskorta darbinieki parasti ierobežo aizturēto pilnībā, noguldot viņu uz zemes ar seju leju, lai uzliktu rokudzelžus. Turot aizturēto šādā stāvoklī, jo īpaši, ja eskorta darbinieki ar savu svaru spiež uz dažādām ķermeņa daļām (spiedienu uz ribām, ar ceļiem uz muguras, kakla kustību ierobežošana) un ja attiecīgā persona izrāda pretestību, rodas pozicionālās asfiksijas risks¹.

Līdzīgs risks rodas, ja deportējamā persona, iesēdināta gaisa kuģa sēdekļī, pretojas un eskorta darbinieki mēģina ar spēku likt tai saliekties uz priekšu, galvu novietojot starp ceļiem, tādējādi stipri saspiežot krūškurvi. Dažās valstīs spēka lietošana, liekot attiecīgajai personai šādi divreiz saliekties pasažieru sēdekļī, parasti ir aizliegta; šāda kustību ierobežošanas metode tiek pieļauta tikai pilnīgas nepieciešamības gadījumā, lai veiktu konkrētu, īsu un atļautu operāciju, piemēram, uzlikt, pārbaudot vai noņemot rokudzelžus, un tikai tik ilgi, cik tas ir nepieciešams šīs darbības veikšanai.

CPT ir skaidri paudusi, ka **pēc iespējas būtu jāatturas no tādu spēka un/vai citu savaldīšanas līdzekļu lietošanas, kas var izraisīt pozicionālu asfiksiju; un jebkuri minētie līdzekļi ir jāizmanto izņēmuma kārtā un tikai saskaņā ar pamatnostādņem, kas izstrādātas, lai līdz minimumam samazinātu apdraudējumu attiecīgās personas veselībai.**

35. *CPT* ar interesi ir izvērtējusi konkrētās valstīs spēkā esošos noteikumus, saskaņā ar kuriem savaldīšanas līdzekļi ir jānoņem lidojuma laikā (tiklīdz pacelšanās ir pabeigta). Ja izņēmuma kārtā savaldīšanas līdzekļi ir jāatstāj, jo deportējamais turpina uzvesties agresīvi, eskorta

---

¹ Skat. jo īpaši "Positional Asphyxia — Sudden Death", ASV Tieslietu departaments, 1995. gada jūnijs, un Londonā 2002. gada aprīlī AK Policijas iekšējās kārtības biroja uzraudzībā organizētās konferences "Safer Restraint" procedūras (skat. www.pca.gov.uk).

---

darbiniekiem ir dots rīkojums apklāt ārvalstnieka locekļus ar segu (kādas parasti tiek izsniegtas pasažieriem), lai savaldīšanas līdzekļus noslēptu no pārējiem pasažieriem.

No otras puses, tādas instrukcijas, kādas vēl pavisam nesen bija spēkā vienā no valstīm, kuru *CPT* apmeklēja saistībā ar visproblemātiskākajām izraidīšanas operācijām, atbilstīgi kurām attiecīgās personas bija spiestas lietot autiņus, jo savas šķietamās bīstamības dēļ visā lidojuma laikā nedrīkstēja iet uz tualeti, var tikai radīt pazemojošu situāciju.

36. Papildus pasākumiem saistībā ar minētās pozicionālās asfiksijas riska novēršanu, *CPT* regulāri ir ieteikusi **pilnībā aizliegt izmantot līdzekļus, kas daļēji vai pilnīgi var nosprostot elpošanas ceļus (degunu un/vai muti)**. Pēdējos desmit gados vairākās valstīs izraidīšanas laikā ir bijuši nopietni negadījumi, kas norādīja uz ievērojamu risku attiecīgo personu dzīvībai, izmantojot šādas metodes (mutes un/vai deguna aizklāšana ar līmlenti, spilvena vai polsterēta cimda likšana uz sejas, sejas iespiešana priekšējā sēdekļa atzveltnē u. c.). *CPT* jau 1997. gadā savā Septītajā vispārējā ziņojumā vērsa Konvencijas dalībvalstu uzmanību uz šādu metožu bīstamību. Tā norāda, ka šī prakse šobrīd ir nepārprotami aizliegta daudzās dalībvalstīs, un **aicina tās valstis, kas to vēl nav izdarījušas, nekavējoties ieviest saistošus noteikumus šajā jomā**.

37. Svarīgi, lai lidmašīnas avārijas situācijā, kad gaisa kuģis ir gaisā, netiktu traucēta izraidāmās personas glābšana. Tādēļ **pēc gaisa kuģa apkalpes rīkojuma ir jābūt iespējai nekavējoties atbrīvot izraidāmo personu no jebkādiem kustību brīvību ierobežojošiem līdzekļiem**.

Jāņem vērā arī iespējamie veselības riski saistībā ar tā dēvēto “ekonomiskās klases sindromu”, kad cilvēki pavada sēdvietā ilgu laiku¹.

38. Pēc dažu valstu apmeklējumiem *CPT* bažas izraisīja divi īpaši apstākļi — izraidīšanas eskorta darbinieki valkā maskas un izmanto atslābinošas vai kairinošas gāzes, lai piespiestu aizturētos imigrantus atstāt kameras un nogādātu viņus gaisa kuģī.

CPT uzskata, ka **drošības apsvērumi nekādos apstākļos neattaisno to, ka eskorta darbinieki izraidīšanas operāciju laikā valkā maskas**. Šī prakse ir ļoti nevēlama, jo būtu sarežģīti noteikt vainīgos, ja rastos aizdomas par sliktu izturēšanos.

***CPT* ir arī ļoti nopietnas pretenzijas par atslābinošu vai kairinošu gāzu izmantošanu, lai savaldītu nepakļāvīgus aizturētos, piespiestu viņus atstāt kameras un nogādātu viņus gaisa kuģī**. Šādu gāzu izmantošana nelielās telpās, piemēram, kamerās, noteikti apdraud gan aizturētā, gan iesaistīto darbinieku veselību. Darbinieki jāapmāca lietot citus savaldīšanas paņēmienus (piemēram, manuālus kontroles paņēmienus vai vairokus), lai ierobežotu nepakļāvīgā aizturētā kustības.

39. Vairāki incidenti, kas notikuši deportācijas operāciju laikā, parādījuši, cik **svarīgi pirms izraidīšanas rīkojuma izpildes ir pārbaudīt aizturēto imigrantu veselības stāvokli**. Šāda piesardzība ir īpaši nepieciešama, kad paredzama spēka lietošana un/vai īpašu pasākumu izmantošana.

---

¹ Skat. jo īpaši “Frequency and prevention of symptomless deep-vein thrombosis in long-haul flights: a randomised trial”, *John Scurr* u. c., *The Lancet*, 357. sējums, 2001. gada 12. maijs.

Tāpat visām personām, kuru izraidīšanas operācija bijusi nesekmīga, ir jāveic veselības pārbaude, tiklīdz tās tiek nogādātas atpakaļ apcietinājumā (policijas iecirknī, brīvības atņemšanas iestādē vai īpašā ārvalstnieku aizturēšanas iestādē). Tādējādi būs iespējams pārbaudīt attiecīgās personas veselības stāvokli un nepieciešamības gadījumā iegūt izziņu par visiem ievainojumiem. Šāds pasākums varētu arī aizsargāt eskorta darbiniekus pret nepamatotām apsūdzībām.

40. Daudzu apmeklējumu laikā *CPT* ir dzirdējusi sūdzības par to, ka, lai izraidīšana noritētu bez problēmām, aizturētajiem imigrantiem ir ievadīti trankvilizatori vai zāles ar nomierinošu iedarbību. No otras puses, atsevišķās valstīs ir arī konstatēts, ka instrukcijās ir aizliegta trankvilizatoru vai citu nomierinošu medikamentu ievadīšana cilvēka savaldīšanai bez attiecīgā cilvēka piekrišanas. *CPT* uzskata, ka medikamenta ievadīšana cilvēkiem, uz kuriem attiecas izraidīšanas rīkojums, vienmēr ir jāveic, pamatojoties uz medikālu lēmumu katrā konkrētā gadījumā. Izņemot skaidri un stingri reglamentētus izņēmuma gadījumus, medikamentus drīkstētu ievadīt vienīgi ar attiecīgā cilvēka apzinātu piekrišanu.

41. Pirms aizturēto imigrantu izraidīšanas operācijām jāveic pasākumi, lai palīdzētu attiecīgajām personām nokārtot jautājumus, kas saistīti ar viņu atgriešanos, īpaši jautājumus saistībā ar ģimeni, darbu un psiholoģisko aspektu. Ir svarīgi, lai aizturētie imigranti laikus tiktu informēti par gaidāmo izraidīšanu, lai viņi varētu psiholoģiski pielāgoties situācijai un spētu informēt cilvēkus, kam tas jāzina, kā arī atgūt savas personīgās mantas. *CPT* novērojumi liecina, ka piespiedu deportācijas draudi, kas nemitīgi vajā aizturētos, kuri laikus nav saņēmuši informāciju par savas izraidīšanas dienu, var izraisīt tādu nemiera stāvokli, kas sasniedz kulmināciju izraidīšanas laikā un nereti pārvēršas vardarbīgi uzbudinātā stāvoklī. Šajā ziņā *CPT* novēroja, ka dažās apmeklētajās valstīs par izraidīšanas operācijām atbildīgajās nodaļās bija psiholoģiski sociālais dienests, kurā strādāja psihologi un sociālie darbinieki, kas jo īpaši atbildēja par aizturēto imigrantu sagatavošanu izraidīšanai (pastāvīgs dialogs, sakari ar ģimeni galamērķa valstī u. c.). Katrā ziņā *CPT* atbalsta šādas iniciatīvas un aicina tās valstis, kas to nav izdarījušas, izveidot šādus dienestus.

42. Pareiza izraidīšanas operāciju norise lielā mērā ir atkarīga no to darbinieku darba kvalitātes, kam uzticēts veikt eskorta pienākumus. Nav šaubu, ka eskorta darbinieki ir jāizvēlas ārkārtīgi rūpīgi; viņiem jāsaņem atbilstīga, īpaša apmācība, kas vērsta uz sliktas izturēšanās riska samazināšanu līdz minimumam. Apmeklēto dalībvalstu prakse bieži vien pierādījusi pretējo. Tomēr vairākās valstīs tika organizēta īpaša apmācība (savaldīšanas metodes un līdzekļi, stresa un konfliktu pārvarēšana u. c.). Turklāt konkrētas pārvarēšanas stratēģijas iedarbojušās labvēlīgi, piemēram, eskorta pienākumu uzticēšana darbiniekiem, kas paši piesakās brīvprātīgi, vienlaikus ieviešot obligātu rotāciju (lai izvairītos no profesionālā noguruma sindroma un riskiem, kas saistīti ar rutīnu, kā arī lai attiecīgais personāls ieturētu noteiktu emocionālu distanci no tām operācijas darbībām, kurās tas iesaistīts), kā arī specializēta psiholoģiska atbalsta sniegšana darbiniekiem pēc viņu lūguma.

43. Tik jutīgā jomā kā izraidīšana ar gaisa transportu iekšējās un ārējās uzraudzības sistēmu veidošanas nepieciešamību nav iespējams novērtēt par augstu. *CPT* daudzās valstīs novēroja, ka īpašas uzraudzības sistēmas diemžēl tika ieviestas tikai pēc tādiem īpaši nopietniem incidentiem kā izraidāmo cilvēku nāve.

44. Izraidīšanas operācijas rūpīgi jādokumentē. Pamatprasība ir izveidot visaptverošu lietu un izraidīšanas gadījumu reģistru, kurā reģistrē visas attiecīgo nodaļu veiktās operācijas. Īpaša uzmanība jāvelta informācijai par nesekmīgām izraidīšanas operācijām, jo īpaši sistemātiski

---

reģistrējot izraidīšanas operāciju atteikuma iemeslus (eskorta komandas pieņemts lēmums saistībā ar vadības rīkojumiem, gaisa kuģa kapteiņa atteikums, izraidāmās personas vardarbīga pretestība, patvēruma meklēšanas lūgums u. c.). Reģistrētajai informācijai jāattiecas uz ikvienu incidentu un ikvienu savaldīšanas līdzekļu izmantošanas gadījumu (rokudzelži; kāju saslēgi; ceļgalu saslēgi, paš aizsardzības paņēmienu izmantošana; izraidāmās personas ienešana gaisa kuģī u. c.).

Var izmantot arī citus, piemēram, audiovizuālus līdzekļus, ko lieto dažās apmeklētajās valstīs, īpaši gadījumos, kad sagaidāma problemātiska izraidīšana. Turklāt dažādās vietās varētu uzstādīt novērošanas kameras (gaitenšos, kas ved uz kamerām, ceļā, pa kuru eskorts un izraidāmā persona dodas uz transportlīdzekli, ko izmanto pārvešanai uz gaisa kuģi u. c.).

45. Ir arī lietderīgi, ka katru izraidīšanas operāciju, kurā ir paredzamas problēmas, uzrauga vadītājs no atbildīgās nodaļas, kurš jebkurā brīdī operāciju var apturēt. Dažās apmeklētajās valstīs *CPT* konstatēja, ka policijas iekšējās uzraudzības nodaļu darbinieki veic pārbaudes uz vietas, gan gatavojoties izraidīšanai, gan iekāpšanas laikā. Turklāt dažos atsevišķos gadījumos uzraudzības iestāžu pārstāvji iekāpa gaisa kuģī inkognito, tādējādi uzraugot izraidāmo personu un eskortu līdz nokļūšanai galamērķī. *CPT* var tikai atzinīgi vērtēt šādas iniciatīvas, kas Eiropā šobrīd tiek izmantotas pārāk reti.

Vēl *CPT* vēlas uzsvērt, cik svarīga nozīme, novēršot sliktu izturēšanos izraidīšanas operāciju laikā, ir gan valstu, gan starptautiskajām ārējās uzraudzības (tostarp tiesu) iestādēm. Šīm iestādēm būtu rūpīgi jāuzrauga notikumu attīstība šajā jomā, īpaši saistībā ar spēka lietošanu un savaldīšanas līdzekļu izmantošanu, kā arī to personu pamattiesību aizsardzību, kas tiek izraidītas ar gaisa kuģi.

V. Nepilngadīgie, kam atņemta brīvība

Izvilks no Devītā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (99) 12]

Ievadpiezīmes

20. Dažos savos iepriekšējos vispārējos ziņojumos *CPT* ir izklāstījusi kritērijus, kurus tā ņem vērā, pildot savus pienākumus dažādās brīvības atņemšanas vietās, tostarp policijas iecirkņos, brīvības atņemšanas iestādēs, nelegālo imigrantu uzturēšanās centros un psihiatriskās ārstniecības iestādēs.

Komiteja minētos kritērijus atbilstīgā mērā attiecina arī uz nepilngadīgajiem (t. i., personām, kas jaunākas par 18 gadiem), kam atņemta brīvība. Tomēr — neatkarīgi no brīvības atņemšanas iemesla — nepilngadīgie vienmēr ir mazāk aizsargāti nekā pieaugušie. Šā iemesla dēļ īpaši rūpīgi ir jāraugās, lai atbilstīgi tiktu aizsargāta viņu fiziskā un garīgā labklājība. Lai uzsvērtu, kādu nozīmi Komiteja piešķir sliktas izturēšanās novēršanai pret nepilngadīgajiem, kam atņemta brīvība, *CPT* šajā sava Devītā vispārējā ziņojuma nodaļā nolēmusi izklāstīt dažus īpašos jautājumus, kurus tā risina šajā jomā.

Nākamajos punktos Komiteja noteiks virkni aizsardzības pasākumu pret sliktu izturēšanos, kas, pēc Komitejas domām, būtu jānodrošina visiem nepilngadīgajiem, kam atņemta brīvība, un pēc tam pievērsīs uzmanību nosacījumiem, kādi būtu jānodrošina apcietināšanas iestādēs, kas paredzētas tieši nepilngadīgajiem. Šādā veidā Komiteja cer nepārprotami parādīt valstu iestādēm savu nostāju jautājumā par to, kā jāizturas pret šādām personām. Līdzīgi kā iepriekšējos gados *CPT* būtu **pateicīga par piezīmēm saistībā ar šo sava vispārējā ziņojuma svarīgo iedaļu.**

21. Vispirms Komiteja vēlas uzsvērt, ka jebkuri standarti, kurus tā izstrādā šajā jomā, ir uztverami kā papildinājums daudziem citiem starptautiskiem instrumentiem, tostarp 1989. gada ANO Konvencijai par bērna tiesībām; 1985. gada ANO Minimālajiem standartnoteikumiem nepilngadīgo tiesvedības sistēmas pārvaldībai (*Pekinas noteikumi*); 1990. gada ANO Noteikumiem par nepilngadīgo aizsardzību brīvības atņemšanas gadījumā un 1990. gada ANO Vadlīnijām par nepilngadīgo noziedzības novēršanu (*Rijādas vadlīnijas*).

Šajā ziņā Komiteja vēlas paust arī savu atbalstu vienam no galvenajiem principiem, kas izklāstīts minētajos dokumentos, proti, ka nepilngadīgajiem brīvības atņemšanas sods būtu piemērojams tikai kā galējais līdzeklis un uz iespējami īsāku laika posmu (skat. Konvencijas par bērna tiesībām 37. panta b) punktu un *Pekinas noteikumu* 13. un 19. punktu).

Nepilngadīgo aizsardzība pret sliktu izturēšanos

22. Saskaņā ar piešķirtajām pilnvarām *CPT* galvenā prioritāte, apmeklējot nepilngadīgo brīvības atņemšanas vietas, ir pārbaudīt, vai attiecībā uz nepilngadīgajiem nav novērota sliktas izturēšanās. Spriežot pēc tā, ko Komiteja konstatējusi līdz šim, jāsecina, ka vairākus apmeklēto iestāžu šādi gadījumi ir reta parādība.

23. Tomēr — līdzīgi kā pieaugušo gadījumā — nepilngadīgie ar sliktas izturēšanās risku policijas iecirkņos saskaras biežāk nekā citās brīvības atņemšanas vietās. Patiesībā ir vairāki gadījumi, kad *CPT* delegācijas saņēmušas ticamas liecības, ka to personu vidū, kuras spīdzinājuši vai pret kurām citādi slikti izturējušies policijas darbinieki, ir arī nepilngadīgie.

Šajā ziņā *CPT* ir uzsvērusi, ka spīdzināšanas un sliktas izturēšanās risks visbiežāk novērojams uzreiz pēc brīvības atņemšanas. Tādēļ ir ļoti svarīgi, lai visām personām (tostarp nepilngadīgajiem), kam atņemta brīvība, no brīža, kad tām pirmo reizi jāpaliek policijas uzraudzībā, tiktu nodrošinātas tiesības paziņot par savas aizturēšanas faktu radniekam vai citai trešajai personai, tiesības uz advokātu un tiesības uz ārstu.

Līdztekus šiem aizsardzības pasākumiem vairākas jurisdikcijas atzīst, ka nepilngadīgajiem raksturīgās neaizsargātības dēļ vajadzīga papildu piesardzība. Tā ietver nosacījumu, ka policijas amatpersonām ir oficiāls pienākums nodrošināt, lai attiecīgā persona tiktu informēta par nepilngadīgā aizturēšanas faktu (neatkarīgi no tā, vai nepilngadīgais to lūdzis). Tas var arī būt gadījums, kad policijas amatpersonām nav tiesību iztaujāt nepilngadīgo, ja sarunā nepiedalās atbilstīga persona un/vai advokāts. *CPT* atzinīgi vērtē šo pieeju.

24. Vairākās citās apmeklētajās iestādēs *CPT* delegācija tika informēta, ka tā ir ierasta prakse, ka darbinieki iecērt kādu “pedagoģisku pļauku” tiem nepilngadīgajiem, kas slikti uzvedas. Komiteja uzskata, ka sliktas izturēšanās novēršanas nolūkā jebkāda fiziska ietekmēšana ir oficiāli jāaizliedz un jāizvairās no tās piemērošanas praksē. Ieslodzītie, kas slikti uzvedas, būtu sodāmi tikai saskaņā ar paredzētajām disciplinārlietu procedūrām.

25. Komitejas pieredze arī liecina, ka slikta izturēšanās pret nepilngadīgajiem visbiežāk notiek tāpēc, ka nav darīts viss, lai pienācīgi aizsargātu attiecīgās personas pret ļaunprātību, nevis tāpēc, ka ir apzināta vēlme nodarīt viņiem pāri. Jebkurā šādas ļaunprātības novēršanas stratēģijā ir svarīgi ievērot principu, ka nebrīvē nepilngadīgie jāizmitina atsevišķi no pieaugušajiem.

CPT novērotie šā principa neievērošanas piemēri bija: pieaugušu vīriešu dzimuma ieslodzīto izmitināšana nepilngadīgu zēnu kamerās, bieži ar mērķi, ka viņi uzturēs kārtību šajās kamerās; nepilngadīgu meiteņu izmitināšana kopā ar pieaugušām sievietēm dzimuma ieslodzītajām; nepilngadīgu psihiatriskās ārstniecības iestādes pacientu ievietošana vienā palātā ar hroniski slimiem pieaugušiem pacientiem.

Komiteja atzīst, ka ir iespējamās izņēmuma situācijas (piemēram, bērni un vecāki kā aizturētie imigranti), kurās acīmredzami vislabākajās nepilngadīgo interesēs ir nenošķirt viņus no konkrētiem pieaugušajiem. Tomēr nepilngadīgo izmitināšana kopā ar pieaugušajiem, kas nav viņu radnieki, neizbēgami saistīta ar dominēšanas un ekspluatācijas iespējamību.

26. Vēl viens aizsardzības pasākums pret sliktu izturēšanos brīvības atņemšanas iestādēs ir abu dzimumu darbinieki, īpaši attiecībā uz nepilngadīgajiem. Gan sievietes, gan vīriešu dzimuma darbinieku klātbūtne var labvēlīgi ietekmēt atmosfēru aizturēšanas iestādē, un tā veicina normālai videi tuvas vides izveidošanu aizturēšanas iestādē.

Abu dzimumu darbinieki arī nodrošina atbilstīgu personāla iesaistīšanu, veicot ar dzimumu līdztiesību saistītus pienākumus, piemēram, pārmeklēšanu. Šajā ziņā *CPT* vēlas uzsvērt, ka neatkarīgi no vecuma personas, kam atņemta brīvība, būtu jāpārmeklē tikai tā paša dzimuma darbiniekiem un ka jebkura pārmeklēšana, kurā ieslodzītajam ir jāizgērbjas, būtu veicama ārpus pretējā dzimuma darbinieku redzamības; šis princips *a fortiori* attiecas uz nepilngadīgajiem.

27. Visbeidzot, apmeklētajās iestādēs *CPT* delegācijas novēroja, ka brīvības atņemšanas iestādes darbinieki, kuriem ir tiešā saskarsme ar nepilngadīgajiem, atklāti nēsā stekus. Šāda prakse neveicina pozitīvu attiecību veidošanos starp darbiniekiem un ieslodzītajiem.

Vispareizāk būtu, ja brīvības atņemšanas iestādes darbinieki vispār nenēsātu stekus. Ja tas tomēr tiek uzskatīts par nepieciešamu, *CPT* iesaka nenēsāt stekus atklāti.

Nepilngadīgo apcietināšanas iestādes

1. Ievads

28. *CPT* uzskata, ka visi noziedzīgos nodarījumos apsūdzētie vai par tiem notiesātie nepilngadīgie, kam atņemta brīvība, ir ievietojami brīvības atņemšanas iestādēs, kas paredzētas tieši šā vecuma cilvēkiem, piedāvājot režīmu, kas pielāgots viņu vajadzībām un kas nodrošināts ar darbiniekiem, kas apmācīti darbam ar jauniešiem.

Turklāt, aprūpējot nepilngadīgos apcietinājumā, īpaši jācenšas ilgtermiņā samazināt sociālās neatbilstības risku. Tam nepieciešama daudzdisciplīnu pieeja, piesaistot plaša profesionāļu loka prasmes (tostarp skolotāju, pasniedzēju un psihologu), kas atbilstu jauniešu individuālajām vajadzībām drošā izglītojošā un sociāli terapeitiskā vidē.

2. Apcietinājuma vispārējie apstākļi

29. Labi pārdomāta nepilngadīgo apcietināšanas iestāde nodrošina pozitīvus un individuāli pielāgotus apcietinājuma apstākļus jauniešiem, kam atņemta brīvība. Nepilngadīgo gulēšanas un dzīvojamām telpām jābūt ne vien atbilstīga izmēra, labi apgaismotām un vēdinātām, bet arī pienācīgi mēbelētām, gaumīgi iekārtotām, nodrošinot atbilstīgus vizuālos stimulus. Nepilngadīgajiem jāļauj paturēt pieņemamu daudzumu personīgo mantu, ja vien to neliedz svarīgi drošības apsvērumi.

30. *CPT* vēlas piebilst, ka konkrētās iestādēs ir novērota tendence ignorēt sievietes dzimuma ieslodzīto, t. sk. nepilngadīgu meiteņu, personīgās higiēnas vajadzības. Šai ieslodzīto kategorijai īpaši svarīga ir brīva piekļuve sanitārajiem mezgliem un mazgāšanās telpām, kā arī higiēnas līdzekļu, piemēram, higiēnisko pakešu, pieejamība. Ja šādas pamatvajadzības netiek apmierinātas, ir pamatoti runāt par pazemojošu attieksmi.

3. Režīmam atbilstīgas nodarbības

31. Lai gan mērķtiecīgu nodarbību trūkums ir kaitīgs visiem ieslodzītajiem, tas jo īpaši bīstams ir nepilngadīgajiem, kuriem ir ļoti nepieciešamas fiziskās nodarbības un intelektuālā attīstība. Nepilngadīgajiem, kam atņemta brīvība, būtu jānodrošina pilnīga izglītības, sporta, profesionālās apmācības programma, kā arī atpūta un citas mērķtiecīgas nodarbības. Fiziskajai izglītībai jābūt svarīgai šīs programmas daļai.

Ir ļoti svarīgi, lai meitenēm un jaunām sievietēm, kam atņemta brīvība, šādas nodarbības būtu pieejamas ar vīriešu dzimuma ieslodzītajiem līdzvērtīgiem nosacījumiem. *CPT* pārāk bieži saskaras ar to, ka nepilngadīgām sievietēm tiek piedāvātas nodarbības, ko uzskata par sievietēm “piemērotām” (piemēram, šūšana vai rokdarbi), turpretī nepilngadīgiem vīriešiem tiek piedāvāta daudz profesionālākas ievirzes apmācība. Šajā ziņā *CPT* vēlas paust atzinīgu vērtējumu principam, kas pausts *Pekinas noteikumu* 26.4. punktā, saskaņā ar kuru ir jāpieliek visas pūles, lai nodrošinātu, ka nepilngadīgas sievietes, kam atņemta brīvība, “nekādā ziņā nesaņem sliktāku aprūpi, aizstāvību, palīdzību, ārstēšanu un apmācību nekā jauni vīriešu dzimuma likumpārkāpēji. Jānodrošina taisnīga izturēšanās pret viņām.”

---

32. Apmeklējot nepilngadīgo apcietināšanas iestādes, Komiteja pārliecinājās, ka daudzas no tām savos režīmos ir iekļāvušas vispārējas stimulēšanas shēmas, kas ļauj nepilngadīgajiem iegūt papildu privilēģijas par labu uzvedību.

CPT nav pienākuma paust viedokli par šādu shēmu sociāli audzinošo vērtību. Tomēr tā īpašu vērtību pievērš pamatlīmeņa režīma saturam, kāds tiek piedāvāts nepilngadīgajiem, uz kuriem attiecas šādas shēmas, kā arī tam, vai veids, kādā iespējams progresēt (vai regresēt) konkrētajā shēmā, nodrošina atbilstīgas garantijas, kas izslēdz darbinieku patvaļīgus lēmumus.

4. Ar darbiniekiem saistīti jautājumi

33. Uzraudzība un rūpes par nepilngadīgajiem, kam atņemta brīvība, ir īpaši sarežģīts uzdevums. Ir jāveic rūpīga to darbinieku atlase, kuriem tiek uzticēts šis pienākums, novērtējot katra individuālo briedumu un spēju pārvarēt grūtības, ar kurām jāsastopas, strādājot ar šo vecuma grupu un nodrošinot šo jauniešu labklājību. Proti, viņiem ir jābūt ieinteresētiem strādāt ar jauniešiem, un viņiem ir jāspēj virzīt un motivēt savā atbildībā esošos nepilngadīgos. Visiem šiem darbiniekiem, tostarp arī tiem, kas veic tikai uzrauga pienākumus, gan stājoties darbā, gan pastāvīgi veicot darba pienākumus, jābūt profesionāli apmācītiem, viņiem ir jāsaņem pienācīgs ārējais atbalsts un jābūt nodrošinātai viņu pienākumu izpildes uzraudzībai.

Turklāt šādu iestāžu vadība būtu jāuztic personām ar izteiktām līdera spējām, kas spēj efektīvi reaģēt uz sarežģītām un pretrunīgām prasībām, ko var izvirzīt gan nepilngadīgie, gan darbinieki.

5. Sakari ar ārpusauli

34. *CPT* ir pārliecināta, ka visām personām, kam atņemta brīvība, ir ļoti svarīgi uzturēt labus sakarus ar ārpusauli. Galvenais princips ir veicināt sakarus ar ārpusauli; jebkādi šādu sakaru ierobežojumi jāpamato tikai ar nopietniem drošības apsvērumiem vai apsvērumiem saistībā ar pieejamajiem resursiem.

Šādu sakaru aktīva veicināšana var īpaši labvēlīgi ietekmēt nepilngadīgos, kam atņemta brīvība, jo daudziem no viņiem ir uzvedības problēmas saistībā ar emocionāla atbalsta zaudēšanu vai sociālo prasmju trūkumu.

CPT vēlas arī uzsvērt to, ka nepilngadīgo sakarus ar ārpusauli nekad nevajadzētu ierobežot vai liegt, piemērojot to kā disciplināru sodu.

6. Disciplīna

35. Iestādēs, kurās nepilngadīgajiem var piemērot brīvības atņemšanas sodu, gandrīz vienmēr ir nosacījums par disciplināro sankciju piemērošanu ieslodzītajiem, kas slikti uzvedas.

Šajā ziņā *CPT* īpaši raizējas par nepilngadīgo ievietošanu apstākļos, kas atgādina ieslodzījumu vieninieka kamerā, jo tas var graut viņu fizisko un/vai garīgo integritāti. Komiteja uzskata, ka šāda pasākuma piemērošana būtu jāizskata vienīgi izņēmuma kārtā. Ja nepilngadīgie tiek turēti atsevišķi no citiem, tas būtu jādara visīsāko iespējamo laiku, un jebkurā gadījumā viņiem ir jāgarantē pienācīga sazināšanās ar cilvēkiem, jānodrošina lasāmvielas pieejamība un ik dienu vismaz vienu stundu jāpiedāvā piedalīties ārpustelpu nodarbībās.

Jebkādas disciplinārās procedūras pret nepilngadīgajiem būtu piemērojamas tikai, ievērojot oficiālus aizsardzības pasākumus, un tās būtu pienācīgi jāreģistrē. Nepilngadīgajiem jo īpaši jābūt tiesībām uz paskaidrojumiem par viņiem inkriminētajiem pārkāpumiem, kā arī tiesībām vērsties augstākā instancē, lai apstrīdētu piemērotās sankcijas; visu šādu sankcijas sīks apraksts būtu jāreģistrē reģistrācijas žurnālā, kam ir jābūt katrā iestādē, kurā nepilngadīgajiem tiek atņemta brīvība.

7. Sūdzību izskatīšanas un pārbaudes kārtība

36. Efektīva sūdzību izskatīšanas un pārbaudes kārtība ir vēl viens svarīgs aizsardzības pasākums, kas jāievēro, lai nepieļautu sliktu izturēšanos nepilngadīgo iestādēs.

Būtu jānodrošina, lai nepilngadīgie varētu nosūtīt sūdzību gan brīvības atņemšanas iestādes administratīvās sistēmas iekšienē, gan ārpus tās, un lai ar attiecīgo iestādi varētu sazināties konfidenciali.

CPT uzskata arī, ka ļoti svarīga ir visu nepilngadīgo iestāžu regulāra apmeklēšana, ko veic neatkarīga struktūra (piemēram, apmeklētāju komisija vai tiesnesis), kas ir pilnvarota uzklaut nepilngadīgo sūdzības (un vajadzības gadījumā rīkoties), kā arī pārbaudīt telpu izvietojumu un aprīkojumu.

8. Medicīnas jautājumi

37. Pārbaudot jautājumu par veselības aprūpes pakalpojumiem brīvības atņemšanas iestādēs, Trešajā vispārējā ziņojumā (skat. *CPT/Inf* (93) 12, 30.–77. punktu) *CPT* konstatēja vairākus vispārējus kritērijus, kurus tā ņēma vērā savā darbā (ārsta pieejamība; aprūpes līdzvērtība; pacienta piekrišana un konfidencialitāte; profilaktiskā veselības aprūpe; profesionālā neatkarība un profesionālā kompetence). Šie kritēriji tāpat piemērojami arī nepilngadīgo apcietināšanas iestādēm.

38. Protams, *CPT* īpašu uzmanību pievērš to nepilngadīgo īpašajām medicīniskajām vajadzībām, kam atņemta brīvība.

Ir ļoti svarīgi, lai nepilngadīgajiem piedāvātie veselības aprūpes pakalpojumi būtu daudzdisciplīnu (medicīniskās, psiholoģiskās un sociālās) programmas neatņemama daļa. Tas cita starpā nozīmē, ka nepieciešama cieša sadarbība starp iestādes veselības aprūpes speciālistiem (ārstiem, medmāsām, psihologiem u. c.) un citiem profesionāļiem (tostarp sociālajiem darbiniekiem un skolotājiem), kam ikdienā ir regulāra saskarsme ar ieslodzītajiem. Mērķis ir panākt, lai nepilngadīgajiem, kam atņemta brīvība, nodrošinātā veselības aprūpe būtu daļa no vienotas atbalsta un terapijas sistēmas.

Vēlams, lai apcietināšanas iestādes aprūpes programmas saturs būtu izklāstīts rakstveidā un būtu pieejams visiem darbiniekiem, kuriem tas būtu jāīsteno.

39. Visi nepilngadīgie, kam atņemta brīvība, būtu pienācīgi jāiztaujā un ārstam jāizmeklē iespējami drīz pēc uzņemšanas apcietināšanas iestādē; izņemot ārkārtas apstākļus, šāda iztaujāšana/pārbaude būtu jāveic uzņemšanas dienā. Taču jaunpienākušā nepilngadīgā pirmā kontaktpersona veselības aprūpes dienestā varētu būt arī kvalificēta medmāsa, kas pēc tam sniedz ziņojumu ārstam.

Rūpīgi veikta veselības pārbaude uzņemšanas laikā ļautu iestādes veselības aprūpes dienestam noteikt jauniešus ar iespējamām veselības problēmām (piemēram, atkarība no narkotiskajām vielām, nosliece uz pašnāvību). Šādu problēmu atklāšana pietiekami agrīnā posmā sekmēs efektīvu profilaktisko pasākumu veikšanu atbilstīgi iestādes medicīniski psiholoģiski sociālajai aprūpes programmai.

40. Tāpat ir pilnīgi skaidrs, ka visiem nepilngadīgajiem, kam atņemta brīvība, būtu jānodrošina iespēja konfidenciāli vērsties pie ārsta jebkurā laikā neatkarīgi no režīma (arī tad, ja piemērots disciplinārais ieslodzījums). Būtu jānodrošina arī dažādu profilu veselības aprūpes speciālistu, tostarp zobārsta, pieejamība.

41. Jebkurā apcietināšanas iestādē veselības aprūpes dienestu uzdevumam nevajadzētu būt tikai slimo pacientu ārstēšanai; dienestam jābūt atbildīgam arī par sociālo un profilaktisko medicīnu. Šajā ziņā *CPT* vēlas uzsvērt divus īpaši svarīgus aspektus darbā ar nepilngadīgajiem, kam atņemta brīvība, proti, ieslodzīto uzturs un izglītošana veselības jautājumos.

Veselības aprūpes darbiniekiem aktīvi jāpiedalās ieslodzītajiem pasniegtā ēdiena kvalitātes uzraudzībā. Tas ir īpaši svarīgi tiem nepilngadīgajiem, kas vēl nav pilnībā izauguši. Šādos gadījumos neatbilstīga uztura sekas var izpausties diezgan strauji, un tās var būt nopietnākas nekā tiem nepilngadīgajiem, kas jau ir sasnieguši fizisko briedumu.

Ir vispārzināms, ka nepilngadīgajiem, kam atņemta brīvība, ir tendence iesaistīties riskantos pasākumos, īpaši saistībā ar apreibinošajām vielām (arī alkoholu) un seksu. Tāpēc jauniešu izglītošana viņiem svarīgos veselības jautājumos ir nozīmīgs profilaktiskās veselības aprūpes programmas elements. Šādā programmā jo īpaši iekļaujama informācija par narkotisko vielu lietošanas riskiem un infekcijas slimībām.

VI. Sievietes, kam atņemta brīvība

Izvilks no Desmitā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2000) 13]

Ievadpiezīmes

21. Dažos savos iepriekšējos vispārējos ziņojumos *CPT* ir izklāstījusi kritērijus, kurus tā ņem vērā, pildot savus pienākumus dažādās brīvības atņemšanas vietās, tostarp policijas iecirkņos, brīvības atņemšanas iestādēs, nelegālo imigrantu uzturēšanās centros, psihiatriskās ārstniecības iestādēs un nepilngadīgo apcietināšanas iestādēs.

Protams, Komiteja minētos kritērijus attiecina gan uz sievietēm, gan uz vīriešiem, kam atņemta brīvība. Tomēr visās Eiropas Padomes dalībvalstīs ieslodzīto sieviešu skaits ir neliels, salīdzinot ar to personu skaitu, kam atņemta brīvība. Atsevišķu nosacījumu paredzēšana ieslodzītajām sievietēm var būtiski sadārdzināt valstu izdevumus, tādēļ sievietes bieži tiek turētas nedaudzās vietās (bieži vien tālu no mājām vai vietas, kur dzīvo viņu apgādājamie bērni), telpās, kas sākotnēji paredzētas ieslodzītajiem vīriešiem (un dažkārt tiek izmantotas kopīgi ar viņiem). Šādos apstākļos īpaši jānodrošina, lai sievietes, kam atņemta brīvība, tiktu turētas drošos un pienācīgos ieslodzījuma apstākļos.

Lai uzsvērtu, kādu nozīmi Komiteja piešķir sliktas izturēšanās novēršanai pret sievietēm, kam atņemta brīvība, *CPT* šajā sava Desmitā vispārējā ziņojuma nodaļā nolēmusi izklāstīt dažus īpašos jautājumus, kurus tā risina šajā jomā. Šādi Komiteja cer nepārprotami parādīt valstu iestādēm savu nostāju jautājumā par to, kā vajadzētu izturēties pret sievietēm, kam atņemta brīvība. Līdzīgi kā iepriekšējos gados *CPT* būtu **pateicīga par piezīmēm saistībā ar šo sava vispārējā ziņojuma svarīgo iedaļu.**

22. Uzreiz jānorāda, ka *CPT* bažas par šajā nodaļā apzinātajiem jautājumiem attiecas uz visām brīvības atņemšanas vietām neatkarīgi no to veida. Taču *CPT* pieredze liecina, ka fiziskās un/vai psiholoģiskās integritātes riski sievietēm, kam atņemta brīvība, var būt lielāki uzreiz pēc brīvības atņemšanas. Tādēļ īpaši vērtīgi jāraugās, lai šajā posmā tiktu ievēroti nākamajās nodaļās izklāstītie kritēriji.

Komiteja vēlas arī uzsvērt, ka jebkuri standarti, kurus tā izstrādā šajā jomā, ir uztverami kā papildinājums daudziem citiem starptautiskiem tiesību aktiem, tostarp Eiropas Cilvēktiesību konvencijai, ANO Konvencijai par bērnu tiesībām, ANO Konvencijai par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu un ANO **Principiem tādu personu aizsardzībai, kuras atrodas jebkāda veida ieslodzījumā vai apcietinājumā.**

Abu dzimumu darbinieki

23. Kā *CPT* uzsvēra savā Devītajā vispārējā ziņojumā, abu dzimumu **darbinieki** ir svarīgs aizsardzības pasākums pret sliktu izturēšanos brīvības atņemšanas vietās. Gan sieviešu, gan vīriešu dzimuma darbinieku klātbūtne var labvēlīgi ietekmēt gaisotni aizturēšanas iestādē un veicina tajā normālai videi tuvas vides izveidošanu.

Abu dzimumu darbinieki arī nodrošina atbilstīgu personāla iesaistīšanu, veicot ar dzimumu līdztiesību saistītus pienākumus, piemēram, pārmeklēšanu. Šajā ziņā *CPT* vēlreiz vēlas uzsvērt, ka personas, kam atņemta brīvība, būtu jāpārmeklē tikai tā paša dzimuma darbiniekiem un ka jebkura pārmeklēšana, kurā ieslodzītajam ir jāizģērbjas, būtu veicama ārpus pretējā dzimuma darbinieku redzamības.

Tādu sieviešu izmitināšana atsevišķi, kurām atņemta brīvība

24. Valsts pienākums rūpēties par cilvēkiem, kam atņemta brīvība, ietver pienākumu aizsargāt tos pret citiem cilvēkiem, kas tiem vēlas nodarīt kaitējumu. *CPT* dažkārt ir saskārusies ar apgalvojumiem par sieviešu savstarpējo vardarbību. Tomēr apgalvojumi par vīriešu slikto izturēšanos pret ieslodzītajām sievietēm (precīzāk – par seksuālu uzbrukumiem, tostarp aizskarošiem seksuāliem izteikumiem) novērojami daudz biežāk, jo īpaši, ja sievietēm, kam atņemta brīvība, valsts nenodrošina to, ka tās tiek izmitinātas atsevišķi un to uzraudzību pārsvarā veic sieviešu dzimuma darbinieces.

Parasti sievietes, kam atņemta brīvība, būtu jāizmitina telpās, kas fiziski nodalītas no telpām, kurās izmitināti vīrieši, kas atrodas tajā pašā iestādē. Turklāt dažas valstis ir sākušas ieviest praksi, ka pārus (ja abiem ir atņemta brīvība) izmitina kopā un/vai ka brīvības atņemšanas iestādēs notiek zināma veida biedrošanās starp dzimumiem. *CPT* atzinīgi vērtē šādu progresīvu pieeju ar nosacījumu, ka iesaistītie ieslodzītie atbalsta šādu kārtību un tiek rūpīgi atlasīti un pienācīgi uzraudzīti.

Vienlīdzīgas iespējas piedalīties nodarbībās

25. Sievietēm, kam atņemta brīvība, tāpat kā ieslodzītajiem vīriešiem jābūt vienlīdzīgām iespējām iesaistīties pilnvērtīgās nodarbībās (darbs, apmācība, izglītība, sports u. c.). Kā Komiteja norādīja savā jaunākajā vispārējā ziņojumā, *CPT* delegācijas pārāk bieži saskaras ar to, ka ieslodzītajām sievietēm tiek piedāvātas nodarbības, ko uzskata par sievietēm “piemērotām” (piemēram, šūšana vai rokdarbi), turpretī ieslodzītajiem vīriešiem tiek piedāvāta daudz profesionālākas ievirzes apmācība.

CPT uzskata, ka šāda diskriminējoša pieeja var tikai pastiprināt novecojušos stereotipus par sieviešu sociālo nozīmi. Turklāt atkarībā no apstākļiem, vienlīdzīgu iespēju liegšanu sievietēm attiecībā uz iesaistīšanos režīmam atbilstīgās nodarbībās varētu tikt kvalificēta kā pazemojoša izturēšanās.

Pirmsdzemdību un pēcdzemdību aprūpe

26. Jādara viss iespējamais, lai ieslodzītajām grūtniecēm nodrošinātu īpašu uzturu, kurā ir jābūt augstam olbaltumvielu saturam, lielam daudzumam svaigu augļu un dārzeņu.

27. Ir skaidrs, ka bērniem nebūtu jādzimst brīvības atņemšanas iestādē, un ierastā prakse Eiropas Padomes dalībvalstīs ir tāda, ka attiecīgajā brīdī ieslodzītās grūtnieces tiek pārvestas uz slimnīcām ārpus brīvības atņemšanas iestādes.

Tomēr laiku pa laikam *CPT* saskaras ar gadījumiem, ka grūtnieces tiek pieķēdētas vai citādi saistītas pie gultām vai citām mēbelēm, lai veiktu ginekoloģisku izmeklēšanu un/vai pieņemtu dzemdības. Šāda pieeja ir pilnīgi nepieņemama, un tā pavisam noteikti kvalificējama kā necilvēcīga un pazemojoša izturēšanās. Drošības vajadzību ievērošanai var atrast citus līdzekļus, un tādi būtu jāatrod.

28. Daudzas sievietes, kas atrodas ieslodzījumā, ir vienīgās bērnu vai citu tādu personu aprūpētājas, kuru labklājība var ciest šo sieviešu ieslodzījuma dēļ.¹

---

¹ Skat. arī Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas Ieteikumu Nr. 1469 (2000) par mātēm un bērniem brīvības atņemšanas iestādēs.

Šajā saistībā var diskutēt par īpaši problemātisku jautājumu — vai ir iespējams, un, ja ir, cik ilgu laiku, ļaut jaundzimušajiem un mazgadīgiem bērniem palikt brīvības atņemšanas iestādē kopā ar mātēm. Šis jautājums ir sarežģīts, jo, no vienas puses, brīvības atņemšanas iestādes nav piemērota vide jaundzimušajiem un mazgadīgiem bērniem, bet, no otras puses, jaundzimušo piespiedu nošķiršana no mātēm arī ir ļoti nevēlama.

29. *CPT* uzskata, ka visos gadījumos galvenais ir bērna labklājības princips. Tas jo īpaši nozīmē, ka pirmsdzemdību un pēcdzemdību aprūpei ieslodzījumā ir jābūt tikpat kvalitatīvai kā ārpus brīvības atņemšanas iestādes. Ja jaundzimušie un mazgadīgi bērni tiek turēti brīvības atņemšanas iestādēs, viņu aprūpe būtu jāuzrauga sociālā darba un bērnu attīstības speciālistiem. Mērķis būtu radīt vidi, kurā primārās ir bērna intereses, kurā nav redzami brīvības atņemšanas iestādes atribūti, piemēram, uniformas un šķindošas atslēgas.

Darbs organizējams tā, lai brīvības atņemšanas iestādes apstākļos augošie bērni varētu normāli attīstīt kustību un izzināšanas spējas. Jo īpaši viņiem brīvības atņemšanas iestādē ir jābūt atbilstošām spēļu un nodarbību telpām un, ja iespējams, iespējai iziet no iestādes un piedzīvot ikdienas dzīvi ārpus brīvības atņemšanas iestādes sienām.

Veicinot bērna aprūpes uzticēšanu ģimenes locekļiem ārpus iestādes, arī var palīdzēt nodrošināt bērnu audzināšanas sloga dalīšanu (piemēram, ar bērna tēvu). Ja tas nav iespējams, jāapsver iespēja ievietot bērnu pirmsskolas audzināšanas iestādē. Šāda kārtība ieslodzītajām sievietēm var nodrošināt iespēju lielākā mērā iesaistīties darbā un citās nodarbībās brīvības atņemšanas iestādē, nekā tas būtu iespējams citos apstākļos.

Higiēna un veselības jautājumi

30. Komiteja arī vēlas pievērst uzmanību vairākiem higiēnas un veselības jautājumiem, kuru dēļ ieslodzīto sieviešu vajadzības ievērojami atšķiras no vīriešu vajadzībām.

31. Pienācīgi būtu jārisina jautājumi, kas saistīti ar sieviešu īpašajām **higiēnas** vajadzībām. Īpaši svarīga ir brīva piekļuve sanitārajiem mezgliem un mazgāšanās telpām, droša izlietoto higiēnas izstrādājumu likvidēšanas kārtība, kā arī higiēnas izstrādājumu, piemēram, higiēnisko pakešu un tamponu, pieejamība. Ja šādas pamatvajadzības netiek apmierinātas, ir pamatoti runāt par pazemojošu attieksmi.

32. Svarīgi, ka **veselības aprūpei**, kas tiek nodrošināta personām, kam atņemta brīvība, ir jāatbilst tiem pašiem standartiem, kādi ir pacientiem ārpus brīvības atņemšanas iestādes.

Saistībā ar ieslodzītajām sievietēm šā aprūpes līdzvērtības principa ievērošana nozīmē to, ka veselības aprūpi nodrošina sieviešu veselības jautājumos, tostarp ginekoloģijā, īpaši apmācīti medicīnas speciālisti un medmāsas.

Turklāt ieslodzītajām sievietēm jābūt pieejamiem tādiem pašiem profilaktiskajiem veselības aprūpes pakalpojumiem, kādi ir ārpus brīvības atņemšanas iestādes, piemēram, krūts un dzemdes kakla vēža profilaktiskās pārbaudes.

Aprūpes vienlīdzības princips nozīmē arī to, ka brīvības atņemšanas iestādēs tāpat kā ārpus tām būtu jānodrošina sievietes tiesības uz fizisko neaizskaramību. Tā, piemēram, tāpat kā sievietēm brīvībā, kurām ir pieejami “avārijas” kontracepcijas līdzekļi un/vai citi aborta veidi

---

vēlākās grūtniecības stadijās, arī ieslodzītajām sievietēm būtu tiesības tos saņemt, ievērojot tādus pašus nosacījumus.

33. Ieslodzītajām sievietēm, kas sākušas ārstniecības kursu pirms brīvības atņemšanas, parasti būtu jānodrošina iespēja turpināt to apcietinājumā. Šajā ziņā būtu jācenšas nodrošināt, lai brīvības atņemšanas iestādēs būtu pieejama sievietēm nepieciešamo recepšu zāļu pienācīga piegāde.

Runājot konkrētāk par pretapaugļošanās zālēm, jāatceras, ka šos medikamentus var izrakstīt ne tikai kontracepcijai, bet arī medicīniskiem nolūkiem (piemēram, lai atvieglotu sāpīgas menstruācijas). Tas, ka ieslodzītajām sievietēm brīvības atņemšanas iestādē ir maz iespēju palikt stāvoklī, nav pietiekams iemesls aizliegumam lietot šīs zāles.

VII. Nesodāmības izskaušana

Izvilums no Četrpadsmitā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2004) 28]

25. *CPT raison d'être* ir spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai soda "izskaušana"; tā vairāk vērsta uz nākotni, nevis uz pagātni. Tomēr veikto pasākumu efektivitātes novērtēšana gadījumos, kad konstatēta slikta izturēšanās, ir Komitejas aizsargājošo pilnvaru neatņemama sastāvdaļa, ņemot vērā to, ko šādi pasākumi nozīmē nākotnes rīcības kontekstā.

Ticība spīdzināšanas un citu sliktas izturēšanās veidu aizliegumam tiek mazināta ikreiz, kad šādos pārkāpumos vainojamās amatpersonas netiek sauktas pie atbildības par savu rīcību. Ja ir parādījusies informācija, kas liecina par sliktu izturēšanos, bet tai neseko ātra un efektīva reakcija, tad tie, kas noskaņoti slikti izturēties pret cilvēkiem, kam atņemta brīvība, drīz vien sāks domāt — un pilnīgi pamatoti —, ka viņi var droši tā rīkoties un palikt nesodīti. Tiks traucēti jebkuri centieni cilvēktiesību principu īstenošanu veicināt ar rūpīgu darbinieku atlases politiku un profesionālo apmācību. Neveicot efektīvus pasākumus, citas personas — kolēģi, vecākās amatpersonas, izmeklēšanas iestādes — neizbēgami veicinās to vērtību graušānu, kas veido demokrātiskās sabiedrības pašus pamatus.

Savukārt, ja amatpersonas, kas norīkojušas, atļāvušas, atbalstījušas vai veikušas spīdzināšanu un slikti izturējušas, stājas tiesas priekšā par savu rīcību vai bezdarbību, tas tiek uzvertts kā viennozīmīgs vēstījums, ka šāda rīcība netiks pieļauta. Līdztekus svarīgajai atturošajai ietekmei šis vēstījums iedrošinās sabiedrību, ka neviens nav stiprāks par likumu, pat ne tie, kas atbild par tā ievērošanu. Ja cietušie zinās, ka atbildīgie par sliktu izturēšanos ir saukti pie atbildības, tas labvēlīgi ietekmēs arī viņus.

26. Nesodāmības izskaušanai jā sākas mājās, proti, attiecīgajā iestādē (policijā vai brīvības atņemšanas iestādē, militārajā iestādē u. c.). Diemžēl pārāk bieži korporatīvā solidaritāte (*esprit de corps*) veicina vēlēšanos atbalstīt citam citu un "piesegt" sūdzības par sliktu izturēšanos vai pat kolēģu nelikumīgās darbības. Ir nepieciešama pozitīva rīcība, mācot un ar savu piemēru **sekmējot** tādas **kultūras** veidošanos, kurā par neprofesionālu un pat riskantu (karjeras apsvērumu dēļ) rīcību tiek uzskatīts kopīgs darbs un saskarsme ar kolēģiem, kas atļaujās slikti izturēties, bet par pareizu un profesionālu tiek uzskatīts darbs komandā, kurā no šādas rīcības atturas.

Jārada vide, kurā par pareizu uzskata ziņošanu par kolēģu sliktu izturēšanos; ir skaidri jāapzinās, ka par sliktu izturēšanos atbildīgi ir ne tikai faktiskie vainīgie, bet arī ikviens līdzzinātājs vai persona, kurai vajadzētu būt informētai, ka novērojama slikta izturēšanās, bet kura nedara neko, lai to novērstu vai ziņotu par to. Tas nozīmē, ka ir jābūt skaidri noteiktai ziņošanas kārtībai, kā arī pasākumiem, kas aizsargā ziņotājus.

27. Daudzās *CPT* apmeklētajās valstīs spīdzināšana un slikta izturēšanās pienākumu pildīšanas laikā, piespiešana, lai panāktu atzīšanos, dienesta pilnvaru pārsniegšana u. c. pārkāpumi tiek kvalificēti kā noteikti noziedzīgi nodarījumi, par kuriem *ex officio* tiek ierosināta lieta. *CPT* atzinīgi vērtē šāda veida tiesību normu esību.

Tomēr *CPT* ir konstatējusi, ka atsevišķās valstīs prokuratūrām ir ievērojama rīcības brīvība attiecībā uz iepriekšējas izmeklēšanas sākšanu gadījumos, kad ir atklāta informācija par iespējamo sliktu izturēšanos pret personām, kam atņemta brīvība. Komiteja uzskata, ka arī tad, kad oficiālu sūdzību nav, šādām iestādēm būtu **juridisks pienākums sākt izmeklēšanu**,

---

tiklīdz no jebkāda avota ir saņemta ticama informācija par iespējamu sliktu izturēšanos pret personu, kam atņemta brīvība. Šajā ziņā tiesiskais regulējums par atbildību tiktu stiprināts, ja amatpersonām (policijas darbiniekiem, brīvības atņemšanas iestāžu vadītājiem u. c.) oficiāli tiktu pieprasīts nekavējoties ziņot attiecīgajām iestādēm par viņu rīcībā nonākušo informāciju, kas norāda uz sliktu izturēšanos.

28. Atbilstīgs tiesiskais regulējums pats par sevi nav pietiekama garantija, ka tiks veikti atbilstīgi pasākumi attiecībā uz iespējamiem sliktas izturēšanās gadījumiem. Pienācīga vērtība jāpievērš tam, lai **attiecīgās iestādes apzinātos** tām uzticētos svarīgos pienākumus.

Kad tiesībsardzības iestāžu aizturētās personas nokļūst prokuratūrā vai tiesā, šīm personām ir vērtīga iespēja norādīt, vai pret tām ir vai nav notikusi slikta izturēšanās. Turklāt arī tad, ja sūdzība netiek iesniegta, šīm iestādēm būs iespēja laikus rīkoties, ja ir citas pazīmes par iespējamu sliktu izturēšanos (piemēram, redzami miesas bojājumi, cilvēka vispārējais izskats vai uzvedība).

Tomēr apmeklējumu laikā *CPT* bieži sastop cilvēkus, kas apgalvo, ka esot sūdzējušies par sliktu izturēšanos prokuroriem un/vai tiesnešiem, taču viņi esot izrādījuši niecīgu interesi par teikto pat tad, ja viņiem parādīti ievainojumi uz redzamām ķermeņa daļām. Par šāda scenārija iespējamību liecina arī *CPT* konstatētie fakti. Piemēram, nesen Komiteja pārbaudīja tiesas lietas materiālus, kuros bez fiksētajiem apgalvojumiem par sliktu izturēšanos bija arī reģistrēti dažādi sasitumi un pampumi uz attiecīgās personas sejas, kājām un muguras. Neraugoties uz to, ka lietā minēto informāciju var uzskatīt par sliktas izturēšanās *prima facie* pierādījumiem, attiecīgās iestādes nesāka izmeklēšanu, kā arī nespēja ticami izskaidrot savu bezdarbību.

Visai izplatīti ir cilvēku apgalvojumi par iebiedēšanu, lai viņi nesūdzētos par sliktu izturēšanos, jo lietas izskatīšanas laikā pie prokurora vai tiesneša klāt bijuši tie paši tiesībsardzības iestāžu darbinieki, kuri šos cilvēkus bija pratinājuši, vai arī viņi esot uzstājīgi pierunāti nesūdzēties, jo tas nebūtu viņu pašu interesēs.

Ir ļoti svarīgi, lai prokuratūras un tiesu iestādes izlēmīgi rīkotos gadījumos, kad parādās jebkāda informācija, kas liecina par sliktu izturēšanos. Turklāt šīm iestādēm tiesvedība jāvada tādā veidā, lai attiecīgajām personām būtu reāla iespēja izteikt viedokli par veidu, kādā pret viņām izturējušies.

29. Visbiežāk nav vienkārši **atbilstīgi novērtēt apgalvojumus par sliktu izturēšanos**. Konkrēti sliktas izturēšanās veidi (piemēram, smacēšana vai elektrošoks) neatstāj redzamas pēdas, vismaz tajos gadījumos, kad tas darīts prasmīgi. Tāpat praktiski nebūs skaidri identificējami pazīmju, ja cilvēkam stundām ilgi likts stāvēt kājās, uz ceļiem vai tupus neērtā stāvoklī, vai arī viņam nav ļauts gulēt. Pat sitieni uz ķermeņa var atstāt tikai vieglas pēdas, ko ir grūti pamanīt un kas ir ātri gaistošas. Tādēļ, ja apgalvojumi par šāda veida sliktu izturēšanos nokļūst prokuratūras vai tiesas iestāžu redzeslokā, tām jābūt ļoti piesardzīgām, lai nepiešķirtu pārāk lielu nozīmi fizisku pazīmju trūkumam. Tas pats attiecas *a fortiori* uz gadījumiem, kad iespējamajam sliktas izturēšanās gadījumam ir galvenokārt psiholoģisks raksturs (seksuāla pazemošana, apdraudējums aizturētās personas un/vai viņas ģimenes locekļu dzīvībai vai ķermeņa neaizskaramībai). Lai pienācīgi novērtētu apgalvojumus par sliktu izturēšanos, bieži vien ir jānoklausās visu iesaistīto personu liecības un laikus jāveic pārbaudes uz vietas un/vai medicīniskās apskates, pieaicinot speciālistu.

Ja personas, kas tiek turētas aizdomās par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, tiek nogādātas prokuratūrā vai tiesā un apgalvo, ka ir cietušas no sliktas izturēšanās, šie apgalvojumi ir

---

jādokumentē rakstveidā, nekavējoties jānosaka tiesu medicīnas ekspertīze (tostarp nepieciešamības gadījumā pieaicinot tiesu medicīnas psihiatru), kā arī jāveic nepieciešamie pasākumi, lai nodrošinātu, ka šie apgalvojumi tiek pienācīgi izmeklēti. Šāda pieeja būtu jāievēro neatkarīgi no tā, vai attiecīgajai personai ir vai nav redzami ārēji savainojumi. Arī tad, ja apgalvojumi par sliktu izturēšanos netiek izteikti, būtu jāpieprasa tiesu medicīniskā ekspertīze, ja ir cits iemesls uzskatīt, ka konkrētais cilvēks varētu būt cietis sliktas izturēšanās dēļ.

30. Ir arī svarīgi panākt, lai netiktu likti šķēršļi personām, kas sūdzas par sliktu izturēšanos (un, iespējams, ir jau atbrīvotas bez nogādāšanas pie prokurora vai tiesneša), un ārstiem, kas var sniegt tiesu medicīnas slēdzienu, kuru atzīst prokuratūra un tiesa. Piemēram, lai konsultētos ar šādu ārstu, nebūtu nepieciešama iepriekšēja izmeklēšanas iestādes atļauja.

31. *CPT* vairākkārt ir bijusi iespēja apmeklējumu ziņojumos novērtēt to iestāžu darbības, kurām ir tiesības veikt oficiālu izmeklēšanu un ierosināt krimināllietu vai disciplinārlietu gadījumos, kas saistīti ar apgalvojumiem par sliktu izturēšanos. Šādi rīkojoties, Komiteja ņem vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, kā arī daudzos starptautiskajos tiesību aktos ietvertos standartus. Šobrīd ir stabili nostiprināts princips, ka ļoti svarīga ir **efektīva izmeklēšana**, pēc kuras tiktu noteiktas un sodītas personas, kas vainojamas par sliktu izturēšanos, lai spīdināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās aizliegumam būtu praktiska jēga.

Šā principa ievērošana nozīmē, ka iestādes, kas atbild par izmeklēšanu, ir jānodrošina ar visiem nepieciešamajiem — gan cilvēku, gan materiālajiem — resursiem. Turklāt izmeklēšanai jāatbilst noteiktiem pamatkritērijiem.

32. Lai iespējamās sliktās izturēšanās izmeklēšana būtu efektīva, personām, kas atbild par tās veikšanu, jābūt nesaistītām ar šajos notikumos iesaistītajām personām. Dažās jurisdikcijās visas sūdzības par policijas vai citu valsts amatpersonu sliktu izturēšanos jāiesniedz prokuroram, un tieši prokurors, nevis policija, nosaka, vai būtu jāierosina sūdzības iepriekšējā izmeklēšana; *CPT* šādu pieeju vērtē atzinīgi. Tomēr ikdienā atbildība par izmeklēšanas operatīvo veikšanu nereti atkal tiek novirzīta tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonām. Prokurora iesaistīšanās šādos gadījumos aprobežojas ar norādījumiem šādām amatpersonām par to, kā veikt izmeklēšanu, lai apstiprinātu rezultātu saņemšanu un lemtu, ir vai nav izvirzāma apsūdzība krimināllietā. Ir svarīgi nodrošināt, lai izmeklēšanu neveiktu amatpersonas no tā paša dienesta, attiecībā uz kuru tiek veikta izmeklēšana. Vispareizāk būtu, ja atbildīgie par operatīvo izmeklēšanu būtu pilnīgi neatkarīgi no iesaistītā dienesta. Turklāt prokuratūrai jāsteno rūpīga un efektīva operatīvās izmeklēšanas uzraudzība, lai nepieļautu sliktu izturēšanos no valsts amatpersonu puses. Amatpersonām jāsniedz precīzas norādes par to, kādā veidā viņiem jāveic šādu izmeklēšanu uzraudzība.

33. Izmeklēšanai par valsts amatpersonu iespējamo sliktu izturēšanos stingri jāatbilst pamatīguma kritērijam. Izmeklēšanā jāspēj noteikt, vai spēks un citas izmantotās metodes bija vai nebija attaisnojamas konkrētajos apstākļos, kā arī noteikt un vajadzības gadījumā sodīt vainīgās personas. Tas ir pienākums nevis rezultāta, bet gan līdzekļu ziņā. Jāveic visi nepieciešamie pasākumi, lai sniegtu pierādījumus par notikumu, tostarp arī noteiktu un iztaujātu iespējamus cietušos, aizdomās turamos un lieciniekus (piemēram, dežurējošo policijas darbinieku, citus aizturētos), konfiscētu instrumentus, ko varēja izmantot sliktas izturēšanās laikā, un saņemt tiesu medicīnas ekspertīzes pierādījumus. Attiecīgā gadījumā būtu jāveic autopsija, kas sniedz pilnīgu un precīzu ievainojuma raksturojumu un objektīvu klīnisko datu, tostarp nāves cēloņa, analīzi.

Izmeklēšana jāveic visaptveroši. *CPT* ir saskārusies ar gadījumiem, kad, neraugoties uz daudziem iespējamiem incidentiem un faktiem saistībā ar iespējamo sliktu izturēšanos, izmeklēšanas tvērums ir nepamatoti sašaurināts, ignorējot nozīmīgas epizodes un blakusapstākļus, kas skaidri norāda uz sliktu izturēšanos.

34. Šajā ziņā *CPT* pauž bažas par daudzās valstīs novēroto praksi, kad, veicot arestus, pratināšanu vai savaldot nemierus brīvības atņemšanas iestādē, tiesībsardzības iestāžu vai brīvības atņemšanas iestāžu darbinieki valkā maskas vai apsejus; tas nenoliedzami kavē iespējamo aizdomās turamo identificēšanu, ja un kad rodas aizdomas par sliktu izturēšanos. Šī prakse būtu stingri jākontrolē un jāizmanto vienīgi izņēmuma gadījumos, kad tas attaisnojams; tikai retos gadījumos to var attaisnot brīvības atņemšanas iestādes kontekstā.

Līdzīgā veidā kategoriski būtu jāaizliedz dažās valstīs novērotā prakse aizsiet acis policijas uzraudzībā esošajām personām; tā var nopietni aizkavēt kriminālprocesa ierosināšanu pret tiem, kas spīdzinājuši vai slikti izturējušies, un ir jau kavējusi to dažās *CPT* zināmās lietās.

35. Efektīva izmeklēšana arī jāveic ātri un pietiekami steidzami. *CPT* redzeslokā nonākušas lietas, kad nepieciešamās izmeklēšanas darbības ir neattaisnoti kavētas, vai arī prokuratūras vai tiesu iestādes skaidri demonstrējušas nevēlēšanos izmantot to rīcībā esošos tiesiskos līdzekļus, lai reaģētu uz apgalvojumiem vai citu attiecīgo informāciju, kas liecina par sliktu izturēšanos. Konkrētajos gadījumos izmeklēšana tika atlikta uz nenoteiktu laiku vai izbeigta, un tiesībsardzības iestāžu darbiniekiem, kuri, iespējams, bija saistīti ar sliktas izturēšanās gadījumiem, izdevās izvairīties no kriminālatbildības. Proti, reakcija uz faktiem, kas nepārprotami norādīja uz patvaļu, neatbilda prasībām, kādas būtu jāievēro, veicot izmeklēšanu.

36. Papildus minētajiem efektīvas izmeklēšanas kritērijiem jābūt pietiekamai sabiedrības kontrolei attiecībā uz izmeklēšanu vai tās rezultātiem, lai gan praktiski, gan teorētiski nodrošinātu pārskatatbildību. Vajadzīgā sabiedrības kontroles pakāpe dažādos gadījumos var būt atšķirīga. Īpaši svarīgās lietās piemērota var būt atklāta izmeklēšana. Visos gadījumos cietušajam (vai attiecīgā gadījumā viņa tuvākajam radniekam) jāpiedalās procesā tiktāl, ciktāl tas ir nepieciešams viņa likumīgo interešu aizsardzībai.

37. **Disciplinārlietas** ir papildu sodīšanas veids ar sliktu izturēšanos, un tās var īstenot paralēli tiesvedībai krimināllietās. Attiecīgo amatpersonu disciplinārie pārkāpumi būtu regulāri jāpārbauda, neraugoties uz to, vai neatbilstīgā rīcība ir vai nav kvalificējama kā noziedzīgs nodarījums. *CPT* šajā ziņā ir ieteikusi ievērot vairākus procesuālos aizsardzības pasākumus; piemēram, policijas disciplinārlietu izskatīšanu iztiesāšanas komisijās, kurās vismaz viens loceklis ir neatkarīgs.

38. Iespējamo disciplināro pārkāpumu izmeklēšanu var veikt atsevišķa iekšējā izmeklēšanas nodaļa, kas iekļauta attiecīgo iestāžu struktūrā. Tomēr *CPT* apņēmīgi mudina izveidot pilnīgi neatkarīgu pilntiesīgu izmeklēšanas struktūru. Šādai struktūrai jābūt tiesībām izdot rīkojumu par disciplinārlietas sākšanu.

Neatkarīgi no izmeklēšanas iestādes oficiālās struktūras *CPT* uzskata, ka tās uzdevumi ir pienācīgi jāpublisko. Līdztekus cilvēkiem nodrošinātajai iespējai iesniegt sūdzības tieši iestādē jāparedz arī valsts iestāžu, piemēram, policijas, obligāts pienākums reģistrēt visus iesniegumus, ko var interpretēt kā sūdzību; šajā nolūkā ieviešamas atbilstīgas veidlapas, kurās apstiprināta sūdzības saņemšana un gatavība izskatīt konkrēto jautājumu.

Ja kādā konkrētā gadījumā tiek konstatēts, ka attiecīgo amatpersonu rīcība ir noziedzīga, izmeklēšanas iestādei visos gadījumos bez kavēšanās tieši jāinformē kompetentā prokuratūra.

39. Turklāt jānodrošina, ka personas, kas varētu būt cietušas valsts amatpersonu sliktas izturēšanās dēļ, netiktu atrunātas no sūdzības iesniegšanas. Piemēram, iespējami negatīva iedarbība ir varbūtībai, ka šādas amatpersonas varētu vērsties tiesā par goda un cieņas aizskaršanu pret personu, kas izvirzījusi nepatiesu apsūdzību par sliktu izturēšanos. Jāpanāk līdzsvars starp abu pušu likumīgajām interesēm. Šajā ziņā jāatsaucas arī uz konkrētiem 28. punktā minētajiem apstākļiem.

40. Rūpīga izpēte vajadzīga arī gadījumos, kad pierādījumi par valsts amatpersonas sliktu izturēšanos tiek atklāti **civilprocesa** gaitā. Piemēram, gadījumos, kad tiek apmierināta prasība par kompensāciju vai ārpusstiesas izlīgumu saistībā ar policijas darbinieku vardarbību, *CPT* ieteikusi veikt neatkarīgu pārbaudi. Šādas pārbaudes uzdevums ir noteikt, vai policijas amatpersonām izvirzīto apsūdzību būtības un smaguma dēļ nav jā(pār)skata jautājums par krimināllietas un/vai disciplinārlietas ierosināšanu.

41. Ir pilnīgi skaidrs, ka efektīvai izmeklēšanai nebūs nekādas nozīmes, ja **sankcijas par sliktu izturēšanos** būs neatbilstīgas. Tiklīdz sliktas izturēšanās fakts ir pierādīts, jāseko atbilstīgam sodam. Šādai rīcībai būs ļoti spēcīga atturoša iedarbība. Turpretī vieglu sodu noteikšana var tikai veidot nesodāmības gaisotni.

Protams, tiesas ir neatkarīgas un atbilstīgi tiesību normām drīkst brīvi noteikt sodu jebkurā konkrētajā lietā. Tomēr, izmantojot šādus kritērijus, likumdevēja nodomam jābūt skaidram — krimināltiesiskajā sistēmā jāpieņem stingra nostāja attiecībā uz spīdzināšanu un citiem sliktas izturēšanās veidiem. Tieši tāpat soda sankcijām par disciplināru pārkāpumu jābūt samērojamām ar lietas smagumu.

42. Visbeidzot — sabiedrībai ir jābūt pārliecinātai, ka **valsts iestādes ir apņēmušās** izskaust nesodāmību. Tas būs nopietns atbalsts rīcībai visos pārējos līmeņos. Nepieciešamības gadījumā šīm iestādēm nebūtu jāvilcinās sniegt oficiālu paziņojumu visaugstākajā politiskajā līmenī, ka nebūs “nekādas iecietības” pret spīdzināšanu un jebkādiem citiem sliktas izturēšanās veidiem.

VIII. Elektrošoka ieroči

Izvilks no Divdesmitā vispārējā ziņojuma [CPT/Inf (2010) 28]

Ievadpiezīmes

65. *CPT* apmeklētajās valstīs policijas un citiem tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem aizvien biežāk izsniedz elektrošoka ieročus (EI), un dažās valstīs Komiteja ir novērojusi, ka šādas ierīces ir arī brīvības atņemšanas iestādēs (jo īpaši cietumos). Ir pieejami dažādu veidu EI — elektrošoka steki un citi rokās turami ieroči, kuru izmantošanai nepieciešams tiešs kontakts ar cilvēku, kas ir paredzētais mērķis, kā arī ieroči, kas spēj izšaut šautriņām līdzīgus šāviņus, kas novada elektrošoku uz nelielā attālumā esošu cilvēku.

66. Tiesībaizsardzības iestāžu darbinieku un valsts amatpersonu iespēja izmantot EI ir strīdīgs jautājums. Pretrunīgi viedokļi ir gan par īpašiem apstākļiem, kādos šādu ieroču izmantošanu var attaisnot, gan par šādu ieroču iespējamo negatīvo ietekmi uz veselību. Protams, EI īpatnību dēļ tos var izmantot arī ļaunprātīgi. *CPT* vairākkārt saņēmusi ticamas liecības, ka šādi ieroči izmantoti veidā, kas uzskatāms par īpaši sliktu izturēšanos pret personām, kam atņemta brīvība, un Komiteja bieži saņēmusi apgalvojumus, ka aizturētajiem draudēts ar sliktu izturēšanos, izmantojot EI.

67. Vairākos ziņojumos par apmeklējumiem *CPT* jau pievērsusi uzmanību EI jautājumam. Nākamajos punktos Komiteja vēlas uzsvērt savu līdzšinējo nostāju un norādīt vairākas jomas, kas rada bažas. *CPT* aicina izteikt piezīmes par šo sava vispārēja ziņojuma iedaļu, lai palīdzētu Komitejai izstrādāt standartus attiecībā uz šo sarežģīto tematu.

Vispārējie principi

68. *CPT* izprot valsts iestāžu vēlmi nodrošināt tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekus ar līdzekļiem, kas viņiem nodrošina iespēju atbilstīgā veidā reaģēt uz bīstamām situācijām, ar kurām tie saskaras. Nav šaubu, ka nodrošinājums ar mazāk nāvējošiem ieročiem, piemēram, EI, dažos gadījumos sniedz iespēju izvairīties no šaujamo ieroču lietošanas. Tomēr elektrošoka ieroči var radīt stipras sāpes, un, kā jau norādīts iepriekš, tos var izmantot arī ļaunprātīgi. Tādēļ katram lēmumam par EI piešķiršanu tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem vai citām valsts amatpersonām jābūt pieņemtam pēc nopietnām debatēm valsts izpildvaras un likumdevēja līmenī. Turklāt EI izmantošanas kritērijiem jābūt noteiktiem tiesību aktos un sīki aprakstītiem īpašos noteikumos.

69. *CPT* uzskata, ka, izmantojot elektrošoka ieročus, jāievēro nepieciešamības, subsidiaritātes, proporcionalitātes, iepriekšējas brīdināšanas (ja tas iespējams) un piesardzības princips. Šie principi nozīmē arī to, ka valsts amatpersonām, kam šādi ieroči tiek izsniegti, jānodrošina atbilstīga apmācība par to lietošanu. Runājot konkrētāk par tiem EI, kas izlādē elektrību ar šāviņiem, izmantošanas kritēriji būtu tieši pielīdzināmi noteikumiem, kas attiecas uz šaujamo ieročiem.

70. *CPT* uzskata, ka EI būtu izmantojami tikai situācijās, kad pastāv reāls un tūlītējs apdraudējums dzīvībai vai smagu ievainojumu risks. Nav pieļaujama šādu ieroču izmantošana tikai nolūkā panākt rīkojuma izpildi. Turklāt šādu ieroču izmantošana būtu pieļaujama tikai tad, ja nesekmīgi ir izmantoti vai nav izmantojami citi mazāk iedarbīgi līdzekļi (pārrunas un pārliecināšana, manuāli savaldīšanas paņēmieni u. c.) un ja tā ir vienīgā iespējamā alternatīva tādas citas metodes izmantošanai, kas rada lielāku ievainojuma vai nāves risku.

Minēto principu piemērošana īpašās situācijās

71. Attiecībā uz šo principu piemērošanu noteiktās situācijās *CPT*, piemēram, ir skaidri izteikusies pret EI izsniegšanu to vienību locekļiem, kuras atbild par aizturēto imigrantu izraidīšanas operācijām. Tāpat Komiteja ir paudusi stingrus iebildumus pret elektrošoka ieroču izmantošanu brīvības atņemšanas iestādēs (un vēl jo vairāk — slēgtās psihiatriskās ārstniecības iestādēs). Tikai ārkārtējos izņēmuma gadījumos (piemēram, ķīlnieku sagrābšanas situācija) varētu attaisnot EI izmantošanu šādā drošā vietā, turklāt ar stingru nosacījumu, ka šos ieročus izmanto tikai īpaši apmācīti darbinieki. Nevar būt ne runas par to, ka jebkāda veida EI varētu būt standarta aprīkojums darbiniekiem, kas strādā tiešā saskarē ar cilvēkiem, kas atrodas cietumā vai citā brīvības atņemšanas iestādē.

72. Arvien biežāk elektrošoka ieroči tiek izmantoti, veicot aizturēšanu, un plaši ir zināmi gadījumi, kad tie šajā saistībā izmantoti ļaunprātīgi (piemēram, atkārtota elektrošoka lietošana pret cilvēkiem, kas noguldīti uz zemes). Protams, ka EI izmantošanai šādās situācijās jābūt stingri ierobežotai. Norādījumi, kurus *CPT* konstatējusi dažās valstīs un kas pieļauj, ka šos ieročus var lietot, kad tiesībsardzības iestāžu darbinieki saskaras ar vardarbību — vai vardarbības draudiem — tiktāl, ka viņiem jālieto spēks, lai aizstāvētu sevi vai citus, ir tik plaši, ka rada nesamērīgas reakcijas iespēju. Ja EI pakāpeniski kļūs par ieročiem, ko var izvēlēties lietot gadījumos, kad vien aizturēšanas laikā tiek izrādīta nepakļāvība, tas var būtiski negatīvi ietekmēt sabiedrības attieksmi pret tiesībsardzības iestāžu darbiniekiem.

73. Ņemot vērā savu pilnvaru robežas, *CPT* nav vēlējies ieņemt stingru nostāju attiecībā uz elektrošoka ieroču izmantošanu operācijās, kas vērstas uz sabiedriskās kārtības uzturēšanu vai atjaunošanu (piemēram, savaldot demonstrantus). Tomēr saskaņā ar 70. punktā minētajiem principiem EI izmantošana šādu operāciju laikā var tikt uzskatīta par nepiemērotu, ja vien nepastāv reāls un tiešs apdraudējums dzīvībai vai smagu ievainojumu risks. Iesaistītajiem tiesībsardzības iestāžu darbiniekiem ir pieejami (vai jābūt pieejamiem) citi aizsardzības un ietekmēšanas līdzekļi, kas ir īpaši piemēroti attiecīgajam uzdevumam. Ir vērts atzīmēt, ka dažviet Eiropā policijas spēki nepieļauj EI izmantošanu publisku demonstrāciju uzraudzības operācijās.

74. Īpaši jāmin elektrošoka jostas un līdzīgas ierīces. *CPT* ir skaidri paudusi savu negatīvo nostāju attiecībā pret šāda veida aprīkojuma lietošanu, lai kontrolētu aizturēto personu kustības, neatkarīgi no tā, vai tas notiek brīvības atņemšanas iestādēs vai ārpus tām. Komiteja uzskata, ka šāds aprīkojums ir ļoti pazemojošs cilvēkam, pret kuru to lieto, un ļaunprātīgas izmantošanas iespēja ir īpaši liela. Lai aizturēto personu pārvietošanās laikā garantētu drošību, var atrast un ir jāatrod alternatīvi līdzekļi.

Instrukcijas un apmācība

75. Pēc katra lēmuma pieņemšanas par EI izsniegšanu attiecīgajām iestādēm jānodrošina, lai dienestiem, kuru rīcībā būs šādi ieroči, būtu pieejamas sīki izstrādātas instrukcijas. Turklāt amatpersonām, kuras drīkst izmantot šos ieročus, jābūt īpaši izraudzītām, ņemot vērā viņu izturību pret stresu un uztveres spēju līmeni, kā arī atbilstīgi apmācītām. Jāievieš ar darbu savienota apmācības programma, kā arī regulāras pārbaudes (skat. arī 80. punktu).

Tehniskie aspekti

76. Līdzīgi kā jebkuras sistēmas ieročiem arī pirms attiecīgo EI lietošanas jāveic tehniskās apstiprināšanas procedūra. Šai procedūrai jo īpaši jānodrošina, lai elektrisko izlāžu skaits, ilgums un intensitāte būtu ierobežoti līdz drošam līmenim. *CPT* ir zināmi gadījumi, ka cilvēki, kam atņemta brīvība, ar īsiem starplaikiem tikuši pakļauti vairākām secīgām elektriskām izlādēm; šāda pārmērīga un nevajadzīga spēka lietošana nepārprotami kvalificējama kā slikta izturēšanās. Turklāt jābūt noteikumiem par šo ieroču regulāras apkopes/apkalpes kārtību.

77. EI jāaprīko ar ierīcēm (parasti — atmiņas kartēm), kuras var izmantot, lai ierakstītu dažādas informācijas vienības un varētu veikt ieroča izmantošanas pārbaudes (piemēram, precīzs lietošanas laiks, elektrisko izlāžu skaits, ilgums un intensitāte u. c.). Atbildīgajām iestādēm šī kartēs saglabātā informācija būtu jāpārbauda atbilstīgos laikposmos (vismaz reizi trijos mēnešos). Turklāt šiem ieročiem jābūt ar iebūvētu lāzera tēmekli un videoieraksta ierīcēm, lai tādējādi varētu droši tēmēt un ierakstīt, kādos apstākļos ieroči izmantoti.

78. Elektrošoka ieročiem, kurus izsniedz tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem, parasti ir dažādi lietošanas režīmi, jo īpaši “šaušana” un “kontakts” (apdullinošs sitiens). Lietojot pirmo režīmu, ierocis izšauj šāviņus, kas pielīp cilvēkam, uz kuru tiek mērķēts no neliela attāluma, un tad tiek izraisīta elektriskā izlāde. Vairākumā gadījumu šī izlāde rada vispārēju muskuļu saraušanos, izraisot pārejošu paralīzi, un tāpēc cilvēks nokrīt zemē. Turpretī gadījumos, kad tiek izmantots “kontakta” režīms, ieroča galā izvietotie elektrodi rada elektrisko loku, un, esot kontaktā ar cilvēku, pret kuru ierocis mērķēts, elektrodi izraisa ļoti intensīvas lokālas sāpes, kā arī iespējamu ādas apdegumu. *CPT* stingri iebilst pret šā režīma izmantošanu. Atbilstīgi apmācītiem tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem ir pieejamas daudzas citas savaldīšanas metodes, ja viņi atrodas tuvu personai, kas jāsavaldā.

Medicīniskie aspekti

79. Daudz strīdu ir par EI iespējamo ietekmi uz to cilvēku fizisko un garīgo veselību, pret kuriem tie tiek izmantoti, un daļēji šīs diskusijas veicinājuši vairāki gadījumi, kad cilvēki, pret kuriem šie ieroči mērķēti, neilgi pēc tam miruši. Lai gan pagaidām pētījumi šajā jomā lielākoties ir bez pārliecinošiem rezultātiem, nav noliedzams, ka EI izmantošana rada noteiktus draudus veselībai, piemēram, iespēju gūt traumas, krītot no šāviņa radītā trieciena, vai iespēju gūt apdegumus, ja ierocis ilgstoši izmantots “kontakta” režīmā. Kamēr nav precīzu pētījumu par EI iespējamo ietekmi uz īpaši mazaizsargātām personām (piemēram, vecāki cilvēki, grūtnieces, mazi bērni, personas ar sirds slimībām), *CPT* uzskata, ka jebkurā gadījumā būtu jāatturas izmantot šos ieročus pret šādām personām. EI izmantošana pret cilvēkiem, kuri ir delīrija stāvoklī vai apreibinošu vielu ietekmē, ir vēl viens jutīgs jautājums; cilvēki šādā stāvoklī visdrīzāk nesaprot jēgu iepriekšējam brīdinājumam par ieroča izmantošanu, un šādā situācijā var vēl vairāk uzbudināties. Nāves gadījumi aizturēšanas laikā bijuši saistīti ar šādu medicīnisko stāvokli, jo īpaši gadījumos, kad izmantoti EI. Tādēļ ir attaisnojama īpaša piesardzība, un no EI izmantošanas jāatturas gan šādos gadījumos, gan vispār situācijās, kad EI izmantošana var palielināt nāves vai ievainojumu gūšanas risku.

80. Apmācot tās amatpersonas, kurām tiks izsniegti EI, jāsniedz informācija, kādos gadījumos šo ieroču izmantošana medicīnisku apsvērumu dēļ nav piemērota, kā arī attiecībā uz neatliekamās palīdzības sniegšanu (kritienu, apdegumu un šāviņu radītu ievainojumu, sirdsdarbības traucējumu, delīrija izraisīta uzbudinājuma u. c. gadījumos). Turklāt, kad cilvēks, pret kuru ticis mērķēts EI, ir savaldīts, viņš jāinformē par to, ka ierocim ir tikai īslaicīga iedarbība.

---

81. *CPT* uzskata, ka ikviens cilvēks, pret kuru izmantots EI, katrā gadījumā ir jāapskata ārstam un vajadzības gadījumā jānogādā slimnīcā. Ārsti un neatliekamās palīdzības dienesti būtu jāinformē par to, kādos veidos cilvēkam, pret kuru izmantoti šādi ieroči, var būt ietekmēta veselība, kā arī par atbilstīgiem ārstēšanas veidiem gan fiziskās, gan psiholoģiskās veselības skatījumā. Turklāt attiecīgajām personām (un/vai viņu advokātam, pēc pieprasījuma) jāizsniedz medicīniskā izziņa par veselības stāvokli.

Pēcincidenta procedūra

82. Katru reizi pēc EI izmantošanas jāizjautā tiesībsardzības iestādes darbinieks, kurš izmantojis šādu ieroci. Turklāt incidents jāapraksta detalizētā ziņojumā augstākai instancei. Ziņojumā jānorāda precīzi apstākļi, lai pamatotu, ka ieroča izmantošana bijusi attaisnojama, izmantošanas režīms, kā arī jāsniedz visa pārējā saistītā informācija (piemēram, vai bijuši liecinieki, vai bija pieejami citi ieroči, vai cilvēkam, uz kuru tika mērķēts, sniegta medicīniskā palīdzība u. c.). Ziņojumam jāpievieno atmiņas kartē reģistrētā tehniskā informācija un EI izmantošanas videoieraksts.

83. Šī iekšējā procedūra būtu jāpapildina ar ārējās uzraudzības elementu. To var īstenot, regulāri ik pēc noteikta laika informējot neatkarīgu iestādi, kas atbild par tiesībsardzības iestāžu uzraudzību saistībā ar visiem EI izmantošanas gadījumiem.

84. Ja tiek atklāts, ka EI nav izmantots atbilstīgi attiecīgajiem tiesību aktiem vai noteikumiem, jāsāk atbilstīga izmeklēšana (disciplināra un/vai krimināla).

Papildu informācija:

CPT sekretariāts
Eiropas Padome
F-67075 Strasbūra *Cedex*
Francija

Internets: www.cpt.coe.int
E-pasts: cptdoc@coe.int
Tālrunis: +33 (0)3 88 41 39 39
Fakss: +33 (0)3 88 41 27 72

Strasbūra, 2011. gada decembris
Vāka fotogrāfija: © *CICR / FEDELE, Cristina*